

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

ARTALOM: NÉMETH LÁSZLÓ: *Emberi színjáték.* (Regény.) • NAGY

BERTA: *Az örökség.* • TORMAY CECILE: *Nürnberg.* •

BÜKY GYÖRGY: *Favágók.* • RÉZ GYULA, MIHÁLY

LÁSZLÓ, SIK SÁNDOR: *Versek.* • **Elvek és művek:**

Nyelvújítás nélkül. • *Magyar küzdelmek.* • *Övök az élet.* • *A sik-*

kasztók. • *A magyar tudományos irodalom bibliográfiája 1901–1925.*

• *Mese a csodaállatról.* • *Fogoly oroszlánok és egyéb állatmesék.* •

Pénz a szelek szárnyán. • *Százegy magyar népdal a diákok ajkán.* •

Északi írások. • *Harcos élet.* • *Székely ciprusok.* • *Dalos imák.* •

Szemle: *Bethlen Gábor halálának háromszázadik évfordulója.* •

Tudományos élet. • *Színházi szemle.* • *Színházi levél.* • *Képzőmű-*

vészeti szemle. • *Zenei szemle.*

1929. ÉV

DECEMBER 1.

23. SZÁM

VII. ÉVFOLYAM

ÁRA 2 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT.

avont a kétszer, 1-én és 15-én jelenik meg, számonként 80 oldal terjedelemben.

Előfizetési ár:

Negyedévre 10 pengő. Tisztviselőknek 7.50 pengő. Külföldre egész évre 48 pengő.

A NAPKELET szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, I., Döbrentei-utca 12. • Telefon: Aut. 534—32.

Postatakarékpénztári számla: Magyar Irodalmi Társaság, szám: 52.901.

Főbizományos PFEIFER FERDINÁND (Zeidler Testvérek) nemzeti könyvkereskedése
Budapest, IV. ker., Kossuth Lajos-utca 7. sz. • Telefon: Aut. 857—30.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Németh László: Emberi színjáték. (Regény)	721	Mihály László: A hegylakó hazatér. (Vers)	755
Réz Gyula: A végtelen felé. (Vers)	741	Tormay Cecile: Nürnberg	756
Nagy Berta: Az örökség	743	Sik Sándor: Emberek. (Vers)	763
		Büky György: Favágók	764

ELVEK ÉS MŰVEK:

Tolnai Vilmos: Nyelvújítás nélkül	777	Fogoly oroszlánok és egyéb állatmesék	
K. D.: Takács Sándor: Magyar küzdelmek	778	Gulyás Sándor: Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán	
Fábián István: Földi Mihály: Övök az élet	779	Kerényi György: Százegy magyar népdal a diákok ajkán	785
Kodolányi János: Katajev: A sikasztók	781	Majthényi György: Könyvekről. Csekey István: Északi írárok. — Toronyi István: Harcos élet. — Wégerne Földes Anna: Székely ciprusok. — Pataky Joachim: Dalos imák	786
Prahács Margit: A magyartudományos irodalom bibliográfiája 1901—1925	782		
Büky György: Majthényi György: Mese a csodaállatról	783		
Gulyás Sándor: Dr. Mauks Ernő:			

SZEMLE:

x.: Bethlen Gábor halálának háromszázadik évfordulója	788	Galamb Sándor: Színházi levél	795
Eckhardt Sándor: Tudományos élet	789	Pipics Zoltán: Képzőművészeti szemle	796
Rédey Tivadar: Színházi szemle	791	Prahács Margit: Zenei szemle	798

Dreher-Mauk

csokoládé,
csokoládédesszert,
mártógyurma (tortába)
a hölgyek legkedvesebb cikkei

Tisztelettel kérjük azokat a t. Olvasóinkat, akik az előfizetéssel hátralékban vannak, szíveskedjenek a megújítás iránt mielőbb intézkedni.

A kiadóhivatal.

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

Harmadik rész.

I.

AZ EMBER nem költözik ki estéről hajnalra a szőlőhegyre; az ilyen hegyre egy életen át kell költözködni. Azt a kis batyút, amelyben alig van egy váltás ruha, tányér, evőeszköz s néhány kedves könyv (a Biblia, két-három orosz regény, Dante és Andre Gide Porte Etroiteja s egy növényhatározó), nem lehet egyik napról a másikra összeválogatni, egy életen át kell választani s visszautasítani, amíg annyid marad, hogy a Boda-pince kis faliszekrényében (melyben idáig Boda János apjának s nagyapjának a boroskancsója, só-paprika s egy-két száraz, penészes kenyérvég állt) tested-lelked minden fényűzését elhelyezhesd s még egy üres polc is maradjon, mintegy jelezve, hogy a faliszekrény is sok, ha nélkülözhetetlennel akarod megtölteni.

Nem volt-e természetes, hogy Boda Zoltán idekerült, erre a hegyre s csak annyit hozott ide, amennyi az üres polcra a nagyapák kancsóját sem szorítja ki? Amikor egy áprilisi este úgy köszönt el az unokabátyjától, hogy az maga ballagott alá a bozót felé s ő itt maradt a diók alatt, melyek húsz év előtt ugyanabban a zizégésben temették Boda János kifakadását a világ pontiusai ellen, mint most a János rokoni «jóétszakáját», ő maga is úgy érezte, hogy mindig ezt a hegyet kereste s ezt a tönköt a pince előtt, melyet húsz év esője elpudvásított, de amely még mindig jó ülőhely arra, hogy az ember eltekintsen róla a bozót gőzei s a falu lámpásai felett s úgy beszélgesen a hold karéján kikönyöklő Világ-számadóval, mintha az egész emberiség aludna kettejük közt.

Nem ezt a hegyet rohamozta-e már a «farakás legendája» idejében? S amikor először kellett, evangéliumi szavaktól mámorosan rohant neki a pince mögött emelkedő lejtnek, hogy csillagokat verjen a dióverő karóval; nem ezt a hegyet kereste-e, amelyen akkor is rajt állt, de nem úgy, mint most? A becsület katonája; Hindenburg-Damjanich; az, aki a sorozáson önként jelentkezett; s az, aki a Nagy Költemény első sorát az első szoba sötétjébe belerebegtte, mind ennek a hegynek a lankáin lihegték fölfelé. Mert alacsony hegy ez, de néha az alacsony hegyekre is hosszú az út.

A gyermekkor! A gyermekkor! sóhajtozza az eláporodott vén-ség. Zoltánnak azonban a gyermekkor volt a pokol. Beléoltotta a «hegy» előérzetét s nem mutatta meg: nézd, ott van a hegy. Új és új nevek

mögött tapogatta a szívébe adott névtelen ígéretet s idegen lett az emberek közt s a csillagok alatt. Gyermekek voltak és pokolban élt, mint a gyermek-emberiség, amely úgy csinálja poklát és epocháit, mint Zoltán az ő Zölddisznó és Hindenburg korszakait : vakon, de titokzatos ígéretektől megszállottan.

A szabadulás ott fénylett fel az újpesti híd korlátja fölött. Ez a híd-korlát volt a purgatórium kerítése. Tartogat engem az én Istenem! kiáltotta ott azon a hangon, amelyen a meggyötört népek zavaros ajkú prófétái kiáltják az Isten nevét, akiről nincsen bizonyosságuk. Azóta, mint szürkületből kifejlő halom tisztult-derült előtte az a hegy. S most itt ül szemben a holddal, a falu fölött. Érkezhetett-e máshova? A Balázs né csuklójából kicsöpögő vér erre írt csapást s erre sűrűsödtek a tébolyda lakóinak a kiáltásai. Ennek a hegynek az alján verődtek össze az ő dacosai : Boda János, az erkölcsi világtalan, a halálból visszaszólitott Rozi, az űzött-vad tanítólány. Ennek a hegynek a lankáján vezették fel őt az ő szelídjei : Kökönyei Gyurka, Boda Irénke. S ezt a hegyet jelölte meg fölébe ült ikercsillag gyanánt anyja végtelent kereső szeme.

A sors, ha igazi sors, nem állít választút elé, mondta ő Horváth Lacinak s csakugyan az ő sorsa, mint szent konokságú hajtó gyűrű, az élet pernyi és piszkos hajtógyűrűi mögött, bekerítette és ideterelte erre a szőlőhegyre, hogy neki adja, amit neki szánt. Ez a hegy és ez a pince bizonyára a véletlen volt. Boda János véletlen ötlete ajándékozta neki. De amit hegy és pince jelentett, az a sors ajándéka volt. Mert a sors nagy szimbolista s ha szépen akarja kifejezni magát, szép véletleneket talál. S véletlen-e többé a Boda János ötlete, ha Zoltán sorsa rejtezett mögé?

János tehát azt mondta : Ha nincs maradásod a faluban, itt a pincém. Itt messze leszel az ellenségeidtől s közel a barátaidhoz. Akinek szüksége van, megtalál s akinek nincs szüksége, nem árnyékolja el előled az Istent.

Talán nem egészen így mondta Boda János, hiszen ő hebegő paraszt ember, aki darabosan bukja a szót, mint kráter a követ, de így mondta az ő szívében, mert az ő szívében minden ember ékesszóló, akár a szeretet, akár a gyűlölet dagad meg benne.

S Zoltán elfogadta a pincét, mert csakugyan nem volt maradása a faluban. Veres Magda ötórás teái is megfeleltek a célnak, melyet a történészek tűznek ki a társadalmi szalonok elé, egységes közvéleményt alakított ki. Az irodalom vénei előtt Zoltán eljátszotta Alfréd támogatását. A hodosi felsőbb tízezer többé nem állt mögötte. Ha ő ilyen komolyan veszi a «személytelenség»-et s az «élettagadást», Behrék nem állítják meg félúton. Alapjában véve igaza volt ennek a Zoltánnak : szent csak az legyen, aki nem kompromittálja a szenttéavatót. Alfréd nem vesztette el szem elől Zoltánt s nem adta föl a róla szóló jegyzeteit. Várta a maga idejét s ez az idő nem lehetett messze.

A másik ember, aki valamit tehetett volna Zoltánért, mégis csak riválisa volt. Különben is nyakig ült a munkában és a családi bajban.

Bizony, Horváth Laci nagyon komolyan vette a körorvosságot s neki nem volt oly könnyen megláncolható a lelkiismerete, mint a derék Hetzel doktor úrnak. Éjjel-nappal kocsin s amíg az egyik betege előtt tünekedett, még húzta a szívét a nehézség, hogy a másikat nem pac-kázta-e el. Ott lógott a feje fölött a «műhiba». Száz beteg; ezer beteg; egyiknél úgy is elköveti a «műhibá»-t. A hajdani drukker maradt Laci s amilyen jó volt az orvosi híre, olyan rossz lett a lelkiismerete. Zsófiika pedig nem az az asszony, aki apadni hagyja a pacientúrát. Sorra látogatta a szomszéd puszták asszonyait s egymásután harácsolta el a konvenciók állásokat; még a dádi grófot is elhódította volna, ha Laci nem református. Laciban pedig buzgott a jeles tanuló. Zoltánt fogták, őt hajtották az emberi várakozások. S jaj neki, ha e várakozások közt Zsófiika hajcsárostora a legerősebb. A karosszékekemelésben megdagadt mellét összerázta a kocsi s a kerek arcot megszívta a pusztai béreszobák levegője s Laci megnyerte a csatát az emberi ideák hodosi színpadán, mint orvos helyt állt Zoltán előtt, de van egy harc, amelyben az embernek nincs ellenfele s ezt megnyerte-e? Fanyalogva gondolt Zoltánra, aki még kuruzslóként se vitte sokra s a világnézete is hibás; s mégis: néha még ezt a senki Zoltánt is irigyelte.

Nem, Laci nem állította meg Veres Magda szalonját az egységes közvélemény kialakításában s e tavaszra úgy elmérgesedett a közhangulat, hogy Zoltánt akárhányszor csak a véletlen óvta. Ha egy béres gyerek visszafelelt, a gazda a cigánysori Krisztusban bizakodó nemjóját kanyargatta. Ha az aratók jobb szerződést követeltek, Zoltán bujtotta fel őket. A félarcú Kovácsot kitették a tejszövetkezetből, ahol esténként a behordott tejet számolta el, Kovács Julitól visszavették az úri-asszonyok a kézimunkát s Rozit hírbe hozták: mégis csak igaza volt Bodánénak, Rozi szerette el az urát s közben Zoltánnal sem fukarkodott. Még az öreg Boda papot is rákenték volna szegény Rozira, ha arra még csúnyább vád nem kínálkozik.

A süvegek a fejbúbokon ragadtak, az arcok elfordultak s a kapufák mögül dühös tekintetek szegeztek Zoltán hátába. Gulyás Pisti kissé becsípett s keresztbe állt a padlón, amely a bozót szabad erén át szolgálta a járást. Zoltán megállt a padló végén s várt. Gulyás Pisti hívogatta: gyere te cigánysori Jézus, megférünk-e egy padlón. Az ivó cimborái mögüle nevettek. Zoltán leült egy köre s nézte őket. Végre is a Pisti mögött állók unták el s átlöködték barátjukat a padlón. Pisti kiabált s Zoltán felé köpött. Így ment ez nap-nap után. Kapta a névtelen levelet: rágyujtják a házat, ha el nem költözik. Horváth Sándor fölbiztatta a béreseit, dobálják meg, ha arra megy. Egy éjtszaka puska sült el az ablaka előtt; ez csak ijesztő lövés volt, de ha nem ijed meg, az ablakot is megcélozzák s ha az ablak is kevés, aki egy nyulat eltalál, őt is eltalálja. Horváth Ilonka dolga is egyre rosszabbra fordult; mégis csak kitudódott, hogy megmutatta Zoltánnak a fiát. Az ura fölemelte előtte a kutyakorbácsot. Ha nem tudja mivel tartozik a Pákozdy-névnek, ez

majd kitanítja. Szegény Ilonka, nem elég, hogy a kis fiát elvesztette, az orrát sem dughatja ki. Ha megszellőzi magát az udvaron, Zoltánt lesi. Emlegeti is Pákozdy a napának azt a korpában keveredettet, akit megettek a disznók. Horváthné meg ahelyett, hogy a sarkára állna, elég-séget akar tenni a tükrösi ötszáz holdnak s maga korholgatja a leányát. Ilyen helye a századik ösödnek se volt; becsüld meg magad. Ilonka pedig fogy, mint este a fény s az arca árnyékoskodik, mint este a föld. S Pákozdy ilyeneket mond magában: Majd megtanítom én a paraszt cédát; visszakívánkozik a szemétkébe, de az én nevem nem viszi magával. S ettől olyan dühbe jön, hogy csak az Isten őrzi a halántékán kiduzadó eret. Ezért dresszirozta, mint a kutyát? Az ő felesége mer másra gondolni! Zoltán, ha teheti, nem megy Pákozdyék felé s ha tehetné, nem nézne arra az égtájra sem. Amíg a faluban lakik, mindenki azt lesi, nem kerülgeti-e Ilonkát s ha egyszer lesik, akad, aki látja is.

Zoltán lemondott Pestről a Cigánysorért, de a Cigánysor még mindig túltág kalitka. S ha csak Gulyás Pisti állna keresztbe a padlón s Pákozdy hintené fel homokkal az ablakalját! Nemcsak az utcán kell kötől-kutyától tartani; az első szoba ajtaja előtt is egyre gyakrabban hallik a hajdani dödögés s Bodáné megint úgy hámozza a krumplit, hogy a zsámoly az ura ingerült föl-alájárválása s az ajtó kilincse közé kerüljön. Boda pap rohamosan vénül. Nem is annyira a ráncai számolják a vénülését, mint a fogyó képzetei. Olyan az esze, mint a táglíkus zita, alig marad fölötte valami. Arcáról a férfi fegyelem nyoma is elmosódott; eszelős nevetés és kicsinyes dühösködés váltakozott ezen az arcon; a legapróbb ok is ellökte erre vagy arra. Gombokat és színes kavicsokat gyűjtött s egész kis albuma volt leáztatott nyolcfilléres bélyegekből. Rákapott a gyerek társaságra. A cigánysor szélén volt egy legelő, annak a partján gyakran lehetett látni, amint két-három gyerekkel bodzagallyat bélez, vagy sárból gyúr nekik mindenféle állatot: borít, «zöld» disznót s halvány emlékezésül régi sérelmekre nagyhasú esperest s óriásfejű jegyzőt. Az espereseket fácska nyársra húzta, a jegyzőnek szalmaszállal szurkálta ki a szemét, ami bizonyára nem vágott össze a kor tekintélytisztelő irányával. Valaki, akinek a bögyében voltak Bodáék, bogarat dugott a fülekbe, hogy jó lesz a gyerekekre vigyázni, ettől a Boda paptól minden kikerül. S attól fogva, ha az öreg kitelepedett híveivel a legelőszélre, szemben a kapukban azon szóra fölarsant az anyák kiáltása s Julcsák és Petik ijedten takarodtak haza: pofon járt a tisztelendő úr barátságáért. Boda pap azon kapta magát, hogy a kis pajtások dermedezve húzódnak tőle s ha utánuk nyúl, hogy eszükbe hozza a régi barátságot, némelyik még föl is visít vagy az anyja után kiáltoz. S Boda pap nem tudott lemondani a sárból faragott bocikról s a nyársra húzott esperesekről s talán ezeknek a harmat-testecskeknek a közeléről sem. Úgy ólálkodott a barátocskái után, mint egy játszani vágyó szatir s egy este ugyancsak sárosan tért haza; alighanem megforgatták az árokban.

Zoltán megpróbálta őt leszoktatni ezekről a kertekaljai ácsorgásokról. Ő maga foglalta le az idejét. A gyerekkora felől beszélt vele s rákapatta a ház körüli mesterkedésekre, segített neki kerítést szegelni s fölbiztatta, hogy rójanak össze együtt egy fásládát. Az öreg eleinte kötélnek állt, de aztán elfogta a türelmetlenség. Miért figyeli őt annyira a fia? Mit vár tőle? Majd épen ő fogja megszabni, hogy vágjon-e aprófát vagy sem? Ki az úr a háznál, ő vagy a fia? A szatir-csatangolásait féltette a fia szemétől; no meg az öregedő erők is fölháborodtak, hogy tőlük még várnak valamit. Zoltán orvostekintélye is nagyot hanyatlott előtte. Az utcán már nem szólították meg Boda papot, hogy mikor rendel a doktor úr s ha ő akaszkodott bele valakibe, annak sem lett pityizálás a vége. Mi az, hát Zoltán sem reperálja ki az ő becsületét? Egyideig fújt az «inrikusok» ellen, de mivel nem ismerte úgy, mint régen, a községi viszonyokat, vaktában nyúlkaált, összecserélte a neveket és az eseményeket, egyszer azt mondta, hogy a csanádi jegyző citáltatta fel a fiát a járásbíróásra, másszor, hogy a boldogult Kutasit is az ő fia operálta meg. Kész neveltség volt a beszédje s lassan őt magát sem érdekelte az egész. De még ez a fáradság érzés is, hogy őt már nem érdekli a fia dolga, Zoltán ellen fordult. Az egész kuruzsló-ügyből annyi maradt meg, hogy Zoltán nem védte meg az ő igazságát. Vele megszegeltetné a kerítést, de ő sem vizsgálzott le az egyetemen. Bizony, nem sok szó maradt meg Boda pap szolgálatában hetven esztendei koportatás után, de azt a néhányat aztán vége hosszigan tudta hajkurászni? Ha a kertek alatt megdobálták, ömlött belőle az ige. Fölmerült ebben a szóárban az «engem akarsz tanítani?» retorikai kérdése, az «ebben volt az utolsó bizalmam» kezdetű elégiafoszlány s hemzsegték az esperesek, fiakat és kutyaéletet összemarkoló szentenciák. A mondatok fele a dödögés alján maradt, míg egy-egy indulatosabb szó olyan magasra tarajlott, hogy Bodáné ijedten pislogott az első szoba ajtaja felé.

Az öregség olyan, mint a természet vak elemei: az árvíz, a vihar vagy a rothadás: mit kezdjen vele az ember? Zoltán azonban úgy érezte, hogy a tavaszi levelek összesűgása mégis jobb kísérete annak, ami a lelkében történt, mint az apja dödögése. A betegek se tartóztatták már. Horváth Laci eleget törte magát. Itt az ideje, hogy a körorvos visszakapja, ami a körorvosé. Zoltánt hébe-hóba kereste valaki, aki meg a lélek súlya alatt rogyadozik, úgy is lábon hordja a baját. Csakugyan úgy volt, ahogy János mondta, a kedveseihez a szőlőhegyen ép olyan közel volt, mint a faluban vagy talán közelebb is, hiszen aki kiballagott hozzá, maga mögött hagyta Hodost, maga is a szőlőhegy hangulatába öltözött s ez a hangulat Zoltán hangulata volt.

Alig töltött néhány hetet a szőlőhegyen s barátai már észrevették, hogy ez a pince nem a Boda Jánosé, hanem mindnyájuké, nem is pince, hanem imaház, ahogy Zoltán élete sem külön egyéni élet, hanem a mindnyájuk élete, amelyet a szoros értelemben ők maguk tartottak fenn. Boda János adta a fedelet, Rozi kenyeret sütött s amikor Zoltán-

nak elrongyolódott az utolsó pár cipője is, elkérte Kőkőnyei Gyurka viselt csizmáját, neki jó lesz a hegyen. Gyurka ajánlotta volna az ünneplőt, szívesen vett volna új csizmát is, de Zoltán a viseltest kérte s ha nem az kellett volna neki, bizonyára nem azt kérte volna. S Zoltán örült, hogy kérhetett; csakugyan koldus lett, ahogy a kuruzsló pör tárgyalásán megjósolta. Elfogulatlan koldus, aki túl az «én adok, adj te is» «kufár-számadásán adja, amije van s kéri, amire szüksége lehet».

Persze, ez amit kérhetett, alig valamicske volt, szinte csak jelezte vele, hogy a barátai kegyelméből él. Mi kellett volna neki? Az anyja fedeles kosara is többnyire érintetlenül került haza. Anélkül, hogy az elmélet erőszakot tett volna rajta, leszokott a húsevésről. Egy falat kenyér, tej, túró, a prés felett álló vékából néhány szem dió: ennyi volt a mindennapja. Az ember lelke beláthatatlan gyökereket bocsát az érzékek mélyéig s a sejtek vegyi igénye homályos rokonságot tart a lélek igényeivel. Zoltán növényevő lett, anélkül, hogy észrevette volna. Olyan emberré vált, akinek kifordul szájából a hús. Nem nyúl hozzá, ahogy bizonyos állatok sem nyúlnak hozzá, anélkül, hogy valamit is hallottak volna a vegetáriánusok elméleteiről. Mindig keveset evett, most azonban maga is bámult, hát ennyiből is meg lehet élni. A nyugalom és derű, amelyet őrzött, rettegett az indulathozó ízekről s az erős illatokról. Mintha önmagából táplálkozott volna, anélkül, hogy elégette volna magát. A bőre vékonyabb lett és tüzesebb. Arcán elsimult kora huszas éve keménysége. A fekete haj is megbékélt a lehült homlok fölött. Valamikor olyan volt ez a haj, mint kormos tajtékú hullám, most mint a leszállt pernye, melyet a szem vidám csillogása fölé lehel a közelítő halál. Megfiatalodott és mégis megérett. Az időn kívül került ez az ember, épúgy lehetett húsz éves, mint negyven. Mert nem arra ment ő, amerre az évek vezetik az embert, hanem amerre az Isten hívja.

Amikor kiköltözött a hegyre, már megbomlott az almafák fehér csokra s az elzárkózó termők felett összezsugorodott a szirmok főkös éke. A virághalál, mint tavaszba ültetett őszi játék, a lomb komolyabb halálát mímelte a sugaras gallyakon, ahogy az első ifjúság vége is halállal kacérkodó, mert csakugyan temet is valamit: az élet fölöslegét. A gyümölcsfák, mint magukba szállt tékozló fiúk, ki gyorsabban, ki lassabban, a termés munkájában merültek el. Az elsodort párták ledér anyagai helyett a gyümölcs tartós anyagait sajtolták át a vékony kocványokon s mint szemérmes művész, rejtették el teli bogyoikat, hogy meglepetés-szerűen lobbanjanak ki gyümölcsaik gyorsan-ért színeivel.

Lassan a szőlő is kihányta virágát, a józan virágokat a cifra lomb alatt. Mennyi fényűzés kacson, levélen, vesszőn. A szőlő lemond a virágzás futó színeiről. Növény ő, aki az állandóság színén játssza ki a legképzetdúsabb növényeleményt.

Zoltánban már gyerekkora óta különös elragadtatást tartott ébren ennek a növénynek a közelsége. Ha hajnalonta a pince elé állt s elnézett a lanka rózsás sugárzásán, a tőkék mint fölfelé osonó mito-

lógiai lények, szálltak ki a bozót fehér ködeiből. Zöldtestű és rózsafényruhájú lánykák s mind az ő pincéje felé szalad. Ez elbotlik s a földre hajlik; az át akar ugrani rajta s fölszökik. S az egész fölött a friss klorofilm, a felszívódó harmat s a kiserkent hajnal összeszótt káprázata leng.

A természet az ember hazugsága. A fű fű, s csak te mondd, nézd a *gyöngéd* füvet, hogy nyujtja az ég felé harmatát; nézd az alázatos füvet, hogy meggörnyed lépteink alatt. A természet az ember. Annyi jel iratott belé, ahányra szükséged van. Ha a természetbe temetkezel, a tulajdon lelkeddel beszélsz. Ő az a visszhang, aki nemcsak visszahozza a hangot, de újra ejteti s hangosabban, mint előbb. Az emberek elveszik bátorságodat önmagadhoz; a természet felfokozza. Az emberek a maguk alkotásai, a természet a tied.

Zoltán is úgy járt e neki ajándékozott kertben, ahogy a költő olvassa most irt versét. Az olvasás fokozza a mámort, a mámor új fényben villogtatja a verset. Az elragadtatás «bűnös köre» ez; minden szó külön gyönyörtől omlós, minden bokorhoz külön gyöngédség kötöz.

A növények javát még senki diákkorában, a Gerenyáson ismerte meg. Egyesek ott álltak a növényhatározóban, s ha akadt, amelyikre ott sem talált rá, annak maga adott nevet. Az egyik sárga-lila gyomot «Szivárvány morzsá»-nak hívta s egy különös fészkes virágot «Tágra nyílt szem»-nek. A rovarok közül csak kevésnek tudta a nevét, ezeket a szokásaikról ismerte meg. Volt, amelyik folyton tisztálkodott s a másik szívesebben kúszott úgy, hogy a háta volt lefele. Így a környező élőlények új mitológikus világba szövődtek. Ez a világ alapjával Zádor tanár úr magyarázataiba nyúlt, de fölfelé az egyéni képzelet és gyöngédség becszavaiba vezett. Époly különösen elegyedett benne való és álom, mint hajdan a farakás legendájában. Egy új természet volt ez, amely Zoltán szíve irányában nyúlt el, mint a kelő hold felé az esti fák s Zoltán szerette ezt a természetet, amelynek nemcsak Linnéje volt ő, de teremtője is.

S különös: mintha a kötetlen képzelet, amelyet ő e lanka-szalag életéhez hozzáadott, a dolgokba is beszívódott volna. A gyökerek kevésbé húztak lefele, az ágak szabadabban repestek föl. Sokszor furcsa szédülés lepte meg: na, most mindjárt kitépi lazult horgonyát az óriás dió s fölemeli törzsét a súlytalan lomb. Nyomában ott száll cseresznye, barack s a tőkék is fellibegnek; mint délibáb szakad föl körülötte a táj. Máskor meg őt magát emelte fel szíve duzzadása s a diók maradtak alatta el.

S talán őt is a tájat is, már nem is gyökér és csontok súlya tartotta itt a hodosi torony piros csillogása felett. Fejkendőknek kellett föltűnniök a tőkesor fordulóján s báránybőr sipkának nyomni le a pince előtti tőkét, hogy ez a valószínűtlen varázslat itt maradjon. Szükség volt Boda János konokságára, hogy Zoltán könnyű lelkében súllyá váljon s szükség volt Rozi emlékeire, a Jóska viselt dolgai fölött kibuggyant könnyre, hogy a szálló harmata után kívánczó gyeplet

letapasza. A faluból felhozott s hozzáelegyített embergond volt e táj nehézkedése s az emberek várakozása Zoltán gyökere.

A télen új lélekkel gyarapodott a Boda-kolónia s ez a jövevény sokban hozzájárult, hogy a szőlőhegyre költözött Zoltán körül az emberi várakozások árama friss maradjon. Amikor Balázs Hódosra jött, fölkészült egy világnézeti halálugrásra. A megszorultak sunyiságával várta, hogy ugyan mit követel tőle Zoltán. Emlékezett a vaságy vitáira. Akkoriban az ő medikus lakója szívesen megnyirbálta Marxot s pajzán örömmel verte le az ágaira rakott utópia-fészkeket. Más lélek hajtja a burzsuj fiút, gondolta akkoriban, de akkor még Bözsi, a varrolány nem csúfolta meg a szabadjára hagyott nedveket. Azóta kiderült, hogy Balázs szabót mégsem a házasság emésztette el, hiszen a felesége elengedte s ő tovább züllött. Nem is a nedvekben volt a hiba, hiszen sem a villanykád sem, Bicsérdi nem segített rajta. Finta Dénes rajongásában utolsót lobbant, az ő «zalai materializmusa». Ez a Dénes igazán olyan legény volt, amilyennek ő a férfit elgondolta: vidám, szabad, erős. Ő küldözte neki a leveleket; csak legénykorában írt ilyen vallomásokat s egyszerre hazatoppán ez a Dénes; kiderül róla, hogy író, székelly Knut Hamsun s ő egyik napról a másikra meggyűlöli. Nincsen ebben az emberben szolidaritás. Lesöpri őt, mint egy cérnaszálat. Őt, aki párttitkár volt s képviselő is lehetett volna. Az emberekből nincs szolidaritás, ez a baj. A pártban is csak pártszolidaritás volt, de mi az? Olykor az is valami, csakhogy attól elsekélyesedhet az élet s megfulladhat a szív. Emberi szolidaritás: az ő medikus lakójában abban volt emberi szolidaritás. Észrevette, hogy éhes s ő maga éhezett meg diákcsemegére. Odavette őt magához s vissza akarta téríteni a feleségéhez.

Amikor Balázs Zoltán levelét megkapta, hogy jöjjön csak, Schwarz Irma örül neki, épen egy megbízható segédre van szüksége, a sánta szabó félretette Zolát és a történelmi materializmust, neki ennek az embernek a barátsága kell s ha a történelmi materializmusba kerül ez a barátság, azt is odaadja. Ifjúsága hőskorát is meghazudtolja, csak Zoltán tegye meg vele «a csodát». S még Hodoson is ott szükölt benne az első beszélgetések alatt a várakozás: no most rakja elém az új kátét; most szabja meg, mit kell hinned, ha vele akarok maradni.

S Balázs hajlandó is volt egy damaszkuszi fordulóra. Talán a hosszú következetesség is kívánta az új Paulus-bőrt. Zoltán azonban nem szerette a Paulusokat s kitért Balázs ajánlkozó megjegyzései elől. Az embereket nem lehet politikai úton megjavítani, pedzette Balázs. Igaz, de azért a politikát sem szabad a csirkefogóknak odaengedni, ütötte el Zoltán.

Nem? Mintha a vaságyon mást hallott volna, gondolja Balázs. Egyszer-kétszer csak gondolja, harmadszorra mondja is. Ho-hó, itt nem kívánnak tőle sem megtérést, sem elvtagadást. De ha nem kívánnak, nem is történik vele semmi. Hiszen ennél a villanykád is több

és a Kneip-kúra is hatásosabb. S föllobog benne a régi vicsori gúny. Boda Jánosba köt : «Azt hiszi, sokra megy azzal a képes bibliával. Maga vasalja oda magát a gályapadra. Legyetek hosszútűrők, vallja a balek-emberiség. Én majd kipróbálom a hosszútűrésteket, felel rá a zabáló emberiség. S ki szidhatja őket? Ők juttatják mennybe a balekokat. Áldottak, akik kővel dobálóznak, különben mi értelme volna kenyeret dobni?» Vagy a félarcú kovácsot piszkálja : «Az ilyen félrefaragott ember, mint mi, legjobb, ha imádkozik. Az Isten a félszájú embert is megérti s a sántának is elébe megy.» De legszívesebben Kőkönyei Gyurkát tapogatja : «Amikor én annyi idős voltam, minden héten egy sajtópört akasztottak a nyakamba. A mai fiatalok a rag alatt kezdik.»

S amíg ilyeneket mond, Balázs megint kutyálkozó legénynek érzi magát, aki belelát ebbe a szőlőhegyi üdvhadseregbe. Zoltánt se kíméli ő soká. Oszlopot kell faragtatni a pince elé, álljon rá Zoltán, nőjjön rá, mint egy cserép virág, Rozi majd elébe rakja az ételt ; az eső lemossa ruhagondjait ; akkor lesz igazi fakir. Ezt azonban még sem mondja Zoltán szemébe, csak ott forgatja a parasztnadrágok fölött, amelyeknek a szabását sehogysen tudja megszokni.

— Mit kacag Balázs úr — kérdi Irma a füstölgő vasalópárna fölött.

De Balázs titokzatoskodik.

— Nem akarok, szentségtörő lenni. Csak így magamban töröm a szentséget.

S magában is félhittel töri ! Mert igaz, hogy nem történt vele semmiféle csoda s ő maga is elég sűrűn ismételteti : ügylátszik nem vagyok apostoloknak való anyag, de azért jól érzi magát Hódoson, még a nadrágokat is szívesebben szabja s mintha a nedvei is kevesebbet bán-tának mostanában.

A levegő ! hangoztatja. Ezen a levegőn megerősödött. A szőlő-hegyre is csak azért jár ki, mert nagyon szeret gyalogolni. Sose volt olyan erős, mint amikor fiatalon Rotterdámgig gyalogolt. Végre is sok figurát látott ő már, megtér ő ezekkel a pince előtt hümmögő bácsikkal is. Hát persze, a képes biblia. Vannak ilyen bogaraik. De mit várjon az ember ettől a Boda Jánostól, aki minden iskolázatlanság nélkül csöppent a munkásmozgalomba. Még ha földmunkás volna, de csak kisgazda. Kapkod szegény feje. Ha ez nem, hát az. Ilyen elmaradt a nép. S lám Kőkönyei Gyurka is megél sajtópör nélkül. Hogy eljátszik azzal a fakó kis leánnyal. Ő a Termékenységet olvasta ennyi idős korában s átalt volna ilyen gyerekekkel vesződni. Neki az őserő kellett s nem az ilyen penészvirág. De azért a Gyurkának is van magához esze. Jól kihúzza a mátka korát. Idén csak fuvogatja, jövőre meg-simítja s amikor összezsókolja, mintha a maga fiatalága csókolná vissza, úgy átjárta ezt a leányt. Ha mégegyszer fiatal lenne, ő sem tenne máskép. Eszébe jutott a felesége mosolya, amikor az esküvő

után magukra maradtak. Talán neki sem az őserővel kellett volna kezdeni!

Úgy-úgy, átlát ő ezen a szőlőhegyi üdvhadseregen. Elveszett szigete ez a haladásnak, de azért van bája ennek is. Ő nem sokat ad arra, amit ez a bukott medikus beszél. Ő kiforrt, nagy rendszerek neveltje, tudja mi egy komoly mozgalom. De tagadhatatlan, hogy van ebben az emberben valami varázserő, hipnotizmus vagy mi, amivel a köréje kerülőket megszállja. Ez a satrafa Kovács Juli is, hogy elhúzza a képét, mihelyt a pincébe dugja a fejét. Mángorlóval se lehetne úgy elsimítani az arca ráncát, ahogy a mosolygás kisimítja.

Az asszonyokon látni leginkább, hogy ez valami hipnózis és nem az eszme, mert mit értenek az asszonyok az eszméhez. Ez a Rozi is mért nem költözik össze még Jánossal? Hiszen a kislány már éjjelnappal nála van s a falu rég összeadta őket. Azt várja, amíg Irénke költözhet a helyére, Gyurka mellé? Balázs érti az asszonyi dolgokat s tudja mi az, amikor egy női szem szinte sugarat bocsát a meleg és bánatos bámulattól. Ő még azt is megtalálja, hol van ennek a sugárnak vége. No, Boda Jánosnak alighanem a képes bibliával kell kipótolnia a második felesége csorba szerelmét is.

Schwarz Irma is sokat beszél Zoltánról s azt mondja, ő ilyennek képzel el egy szentet. De ki ad erre a düledt szemű lányra. Ilyen lehetett a neandervölgyi ősasszony, azzal a különbséggel, hogy abban nem rekedt benne ennyi vágy és szeretet. Ez a Schwarz Irma mindenesetre a Hermann tanító gutaütésétől számítja az időt. Ő akkor ismerte meg, mi az ember, milyen lehet az ember. S ha Zoltán fölkerekedne vagy meghalna, azért is érdemes volna tovább élni, hogy az emlékét melengesse. Persze, mi marad az ilyen hét csúfságnak. Rajongania kell vagy gyűlölnie. Ő, nagy látnoki erő szorult ebbe az Irmában. Meglátja, mondja, Boda Zoltán meg fog halni, az ilyen ember nem élhet soká. Mi magunk is belefáradnánk, ha soká élne. Nem is tudjuk, mennyit követel ő tőlünk s milyen erőfeszítésre kényszerít a józanságával. Ez persze túlzás. De bizonyos, hogy Schwarz Irma megint előszedte a hegedűjét s már nem is magyar nótát játszik, hanem ő maga nyikorgatja a fát a maga szíve szerint. Balázs nem ért a zenéhez, valószínűleg nem sok értelme van annak, amit játszik, de néha mintha a holdsugár forna fel a vonója alatt.

Csak Herman Évinek nem oldódik a szíve. Odatámaszkodik a diófának, néz s valami keserű elragadtatás van a tartásában, ő maga sem tud róla. Zoltán gyakran megszólítja őt; vele a leggyöngédebb. Tíz év előtt olyan volt, mondja egyszer Balázsnak, mint egy pompás madár, amely nem tud a szépségéről. Aztán beléköltözött a tudat és a keserűség s olyan lett, mint a csóva, csak rá kellett volna dobni egy háztetőre. Most útban van egy új öntudatlanság felé s olyan lesz, mint a pátosz, öntudatlan és elragadtatott. Ezt mondta Zoltán, Herman Éviről. Sok ez egy zsidótanító-lányról, de Zoltán Kovács Julit is úgy nézi,

ahogy a tragédia-írók nézhetik a hőseiket. «Minden emberben benne van minden ember.» Balázs tudja, hogy csak a sok emberben van valami, de Zoltánban ez a szép, ez az emberi szolidaritás.

Bizonyára csak a levegőnek köszönheti Balázs, hogy nyújtózás közben a csontja fiatalosan ropog s a pollenés szelek sem fájdtják meg idén a fejét. A levegő! De ebben a levegőben Zoltán szavai is ott lebegnek s nemcsak a ragyogó venyigék lengése, de a baráti körben töltött órák is ott csillogtak.

Mit keres ő ebben a baráti körben, rökönödött meg olykor. A közelítő öregség fecsegett. Csakhogy fecseghessen, beállt akármiféle társaságba. Hiszen ő átlátott ezen az üdvhadseregen. Micsoda figurák! Ez a nyakatlan paraszt, aki olyan súllyal ejt ki egy szót, mintha azzal billentené el a teremtés mérlegét. S ez a mafla-nagy Gyurka, aki délutánokat hallgat s egyszer csak előáll egy történettel. «Amikor Szamarából szöktünk Kiev felé», vagy «Lakott a Sósban egy öregasszony» s utána gondolkozhatsz, mit akart mondani. Kökönyei, a példabeszéd-mondó! Miféle pipa mellől pöködő bölcs lesz ebből vénségére? S félarcú Kovács az ő cinizmusával, amelyben vagy elől, vagy középen, vagy hátul belékerül, hogy «akkor még sajtott a huszonöt helye», vagy «akkor már megtanultam, milyen bajos huszonötig elszámolni». Olyan volt az ő életében a huszonöt, mint a kereszténységében a Megváltó születése. Két évvel a huszonöt előtt jó krumpli termett; a huszonöt utáni tavaszon korán hányta fejét a kukorica. A kis hörsög Sebestyénről nem is szólva. Ennek öt percnként fejébe szaladt a vér s akkor valakit szidnia kellett. Hallatlan vadakat mondott ilyenkor az apró ember: «Minek az adó, hogy fizessék, aki behajtja? Ha nem volna jegyző, adó se volna».

Ilyen elmaradt figurák voltak ezek s a többi is, aki föl-fölvetődött a szőlőhegyre. S Balázs mégis jól érezte magát köztük, sőt ő volt, aki szóval tömte őket. Pedig neki igazán nem imponált ez a szőlőhegyi üdvhadsereg. Ő még a Zoltán hallgatására sem hederített. Mert az volt a szokása, hogyha valaki félrebeszélte, ő nem szólt közbe, csak hallgatott s az illető egyszerre úgy érezte, hogy elfogyott alóla a föld s ő a tulajdon butasága szélén lóg. Kínos érzés volt ez s még Sebestyént is bentakasztotta a jegyzőgyalázásban. Balázs azonban nem törődött vele, ő tovább darált, annál tüzesebben, mintha haragudott volna valakire. Nem, ő nem magára haragudott. S ha egyszer mégis elakadt, az jutott eszébe, hogy kár ezeknek papolni. Az ember különben se beszélhet örökké.

Zoltán azonban jobban szerette ezt a kapcáskodó Balázst az ő meghaladt Saulus gúnyjában, mint a damaszkuszi fordulásra jelentkező Paulust, aki egy téli délután azzal állított be, hogy a politika nem váltja meg az embert. Zoltán nem akarta kicserélni a barátai fejét. A közelsége örömét adta nekik. A levegőt, ahogy Balázs mondta. A pince előtti levegőt, amelyben az ő lelke érettsége is elvegyítette érzékelhetetlen illatát.

Amíg a Cigánysoron kuruzslóskodott s még a farkasréti érdeklődésével figyelte az embereket, volt benne valami a kicsinyes tanító buzgalmából, aki ráakarja kényszeríteni a tudást tanítványaira. Kereste lelkük számvetésében a hibát s kikaparta boldogtalanságuk gyökereit. Mint hibás gépeket nézegette, olajozta őket, tökéletes gépet akart csinálni mindegyikből. Amióta kiköltözött a szőlőhegyre, eltávolodott a lélek gép-csinja-bínjaitól s nem nyomozott a mozdulatok eredete után. Egy árnyalat közöny állt közé s az emberek közé. De ép ez az árnyalat közöny tette tökéletes mesterükké. Nem érezték többé, hogy Zoltán a sarkukban van. Nem az érdeklődésével kényszerítette őket, hanem a személyével. Már magukra hagyhatta őket az életükkel. Nem volt az akaratuk csősze s bűneik tilosa. Erős inger volt, akihez alkalmazkodtak, mint ég és természet ingereihez. Ez a szeretetteljes közöny volt az, amit Schwarz Irma úgy érzett meg, az ilyen ember nem élhet soká. Valaki náluk nagyobb felé fordult, de hozzájuk is leszúrte szavain és mozdulatain át ezt a valakit. Távozóban volt közülük s nekik sietniök kellett, hogy minél többet kapjanak belőle, fogniok, hogy tovább maradjon.

Veres Magda teáin felfőtt fejek szidták a közigazgatást, amely nem tud a népbolondítókkal leszámolni. A szőlőhegyről hazatérő asszonyok után piszkos kérdések szálltak s a szomszéd szöllőtagok tőkái közt guggoló kamaszok mocorogtak, mert az volt a híre, hogy Rozi és a zsidótanítólány meztelenül táncolnak az Irma hegedűszavára. S az életnek ezen az apró szigetén, amely Balázs szerint a haladásnak is kikerült szigete volt, egy Istennel eltelt ember üzte Isten szelid varázslatát. Keveset szólt s mégis vele volt tele a lanka? Senkit sem igazított s mégis mindenki hozzá igazodott. Amikor Bálint főorvos június elején kivette szabadságát s a cseresznyepiros üdvrivalgásában álló szőlőhegyen először látta együtt Zoltán baráti körét, úgy érezte, hogy csodálatos oldalösvényen tért ki a korból s a dadogóknak, sántáknak, félarcúaknak, albinóknak ez az egy ajak bűvöletében álló társasága az időtlen Gyülekezet.

Ezen a vasárnapon kivételesen abrosz került a pince elé vitt, alátámasztottlábú asztalra, fehér almás-tarka abrosz s szögletes poharak. A poharakban csillogó bor s az abrosz fölött árnyakat hajtó diófalomb, egymással feleselve, fény és árnyék játékában ábrázolta a lomb közt surranó szelet. Egy kék lepke is részt kért a cikázásból s egy-egy piskótamorzsza is odébb gurult a félretolt tányérokra.

Rozi és Irénke oldalt, egy karórákason kanalzták a levest. Mellettük a kosár, amelyben az ételt felcipelték. Idáig a férfiakat lakatták s csak most jutottak hozzá, hogy egyenek. A tányérba vetett szemmel ültek, mutatva, hogy ők csak asszonyok, akikre nem tartozik a férfiak dolga, de nem szalasztottak el egy szót sem. Ez a lassú kanalazgatás és ez a csendes részvét a férfiszóban volt az ő jutalmuk főzésért, cepekedésért. Boda János a tuskón ült s időnként körbe indította a bádoggancsót s fel-felöntötte a hiányzó félujjnyit, ami közben elfogyott.

Kököneyei Gyurka állt s a fának támasztotta a hátát. Azért-e, mert nem maradt helye, vagy hogy ne tűnjön fel a hallgatása. Zoltán időnként rája nézett s elmosolyodott. Ő állt legközelebb a szívéhez.

Ő maga a lócán ült, Bálint mellett. A pesti ismerőseikről beszélgettek. Igen, Sironkai még nem nősült meg, átkerült a klinikára; merész elmélete van a gondolkodás biológiájáról. De még nem állhat elő vele, még korai volna. Várnia kell, amíg magántanár lesz. Kósa, a pszichoanalízis áldozata, viszont már Virginia Zsuzsnában is csalódott s rájött, hogy nem érdemes «transzban» imádkozni. Eltökélte, hogy férfi lesz s szembe néz a közös emberi tragédiával. Seneca hever az éjjeliszekevényén s óránként egyszer szól; olyan szűkszavú. Időnként azonban elernyed benne ez a Seneca; a padlóra veti magát és sír órák hosszat. Az anyja jobban haragszik Senecára, mint a sírás rohamára. Ő maga keres egy megfelelő okkultistát, vagy mit, aki visszadelejezze a fiába a gyógyítás hitelét.

Balázs, a sánta szabó, aki a pince egy szál székén ül, a villanykádra gondol s meg akarja mutatni a villanykádak főorvosának, hogy nem egészen ostoba ember ő, hacsak szabó is. Ő azt hiszi, az embereknek azért kell a padlóra vetniök magukat, mert nem mernek egy cérnaszálon átlépni. Cérnaszálak feszülnek ki körülöttünk s mi megbűvölten állunk előttük. Istenem, sóhajtjuk, meg kell halnom e cérnaszál előtt. Ő ismeri ezt a Kósát, hiszen lakott náluk, amikor Zoltán az utcáról fölszedte. Ez is olyan ember, aki falnak nézi a cérnaszálat.

— Annak, aki nem tud átlépni rajta, a cérnaszál is fal — jegyezte meg Bálint. — A lelki falak olyan vastagok, amilyen tisztelettel torpanunk meg előttük.

— Tehát nem kell tisztelni őket, sátánkodott Balázs. — Én azóta vagyok ilyen egészséges, amióta semmit sem tisztellek.

— Balázs a legtisztelettelőbb ember — mosolyodott el Zoltán. — Tiszteli Hodost, mert itt gyógyult meg, tiszteli a szőlőhegyet, mert jó séta esik rajta s tisztel bennünket, mert ha elmaradt figurák vagyunk is, jót mulat rajtunk. Mindegy, hogy az ember milyen szavakat mond, a fő, hogy tisztelje önmaga boldogságát s ez az a boldogság legyen, amely átsegít a cérnaszálon.

Ebben a pillanatban a fűből is fölvetődött egy fej. Horváth Laci hasalt ott, egy napbarázdában. Már ebéd után érkezett, kifárasztotta a kapaszkodó s csak elvágódott a fűvön s összekulcsolt karjaira ejtette a fejét. Beteg? Nem, ő sütkérezik. Sehol sincs olyan jó nap, mint Boda János pincéje előtt. Horváth Laci lenne beteg? Igaz, hogy multkoriban a felesége azt kérdezte: mi az a piros a zsebkendődön. De az csak az inye volt. Mi is lehetne más, mint az inye. S ha más is, mit tehet egy jó prakszisú körorvos, aki negyven kilométert kocsizik naponta s olyan törekvő felesége van, mint Molnár Zsófia. Hiszen az asszony így is célozgat már Veres Magdáék teáin, hogy Laci «nem foglalkozik veled». Ezért énekelte ő a népdalokat? Ezért emelgette az anyja karos-

székeit? Nem, ő nem beteg. Ő Magyarország leglelkiismeretesebb kör-orvosa, amellettt novellákat is ír a magyar nép dicséretére. Neki két-hónapos fia van s tizenkét centi a ki- és belégzés közti különbsége. Ő erre a szőlőhegyre is csak sütkérezni jár ki, legfeljebb tanulmányozni egy eltévelyedést. S ha most zúg a feje s fekete előtte a fű, amelybe beledobta magát, a sok fölösleges beszéd teszi. Miféle falak és cérnaszálak? Ez a Zoltán voltakép a világ legnagyobb szőrszálhasogatója. Szőrszálhasogató szent Zoltán. De mégis csak szólnia kellene valamit. Még azt hiszik, hogy beteg. Igaz, hiszen ő szomorú szenzációk hírnöke. S hirtelen fölveti a füből az arcát. Ezen az arcon még rajta a ráhízalt kövérség, de már csupa árnyék és kékség. Milyen kísérteties ez a puffadt-árnyékos angyalarc.

— Igaz, Horváth Ilonka otthagyta az urát. Tegnap hazaköltözött. Már azóta kérleli az anyját, amióta a kis fia meghalt. De Horváthné nem engedte. Ha hozzá mentél, nála maradsz. Majd épen te menekedsz meg a férfitermészettől. Amikor a Balog-részért nem gyűlt össze az árenda, engem mindennap el akart emészteni az uram. Mégis itt vagyok. Akkora vagyon meg olyan mód: mindenki azt mondaná, hogy nem vált be a Pákozdy-háznál a parasztleány. Ilonkának azonban nem használt a szó. Fogyott, fogyott s húsvétra ágyának esett. Magam se tudom, mi baja. Nem találok rajt semmit. A cselédleány azt mondja, koplaltatta magát. Készakarva nem evett s ha az ura beléparancsolta, tett róla, hogy visszabukja. Sándor, a bátyja, még most is kötözködött, hogy nem veszi vissza. De most már az ágyom is a sarkára állt s valahogy Pákozdyval is megértették, hogy haza kell engedni a betegsége idejére. Otthon hamarább meggyógyul. Sohanapján persze. Lassú öngyilkosság ez. A pokolban törhetik a fejüket, hogy az öngyilkosok osztályába küldjék-e vagy a javíthatatlan szomorúakéba. Milyen leány volt ez. Mit akart az élet annyi fiatalsággal, ha ez a vége.

Senkisem szólt. Kovács Juli nem azért volt Kovács Juli, hogy az a találkozó a beteg gyerek fölött szét ne szivárgott volna a köztudatban. Mindenki tudta, hogy ez a hír Zoltán szívéig vág. Rozi végzett a maradék túróscsuszával, egy pillanatra maga mellé tette a karórakásra a mélytányért, amelynek a szélén még a leves színéből is ottragadt valami s Zoltánra pislantott. Ő asszony volt, de a férfiak a maguk elé rakott öklükön számolták a szőrszálakat. Kőkönvei Gyurka megsokalta, hogy Irénke minden tányért egyszerre visz be s kivette kezéből a felét. Csak Bálint tekintett zavartalan a barátja arcába, ő sosem hallotta Ilonka nevét.

— Igen, ez örök kérdés marad — szólalt meg Zoltán, csakhogy föllessentse a hirtelen fölējük ereszkedett felhőket. — Mit akar az Isten az elfagyott tavaszokkal? Sors az ilyen? Vagy nincs mindenkinek sorsa? A legeggyűbb is érzi a befejezetlenséget s a legvakabb is látja az aránytalanságot. De ki ismeri az isteni arányokat? Nem mi vagyunk-e, akik mindent a vetés és aratás mértékével mérünk?

Miért kaszál bele az Isten a kalásztalan vetésbe? Ó milyen következetlen ember az Isten. De vajjon a mi következetességünk az egyetlen-e? Isten előtt semmit sem érnek a mi kalászaink. Ő nem is arra az ére-sünkre figyel, amely a vetéstől az aratásig tart. Ő a gyermekben is learathatja, amit elvetett s olykor az aggastyánban sem aratja le. Mi ment végbe ebben az asszonyban, amíg erre a lassú öngyilkos-ságra ráadta magát? Olyan leánynak ismertük-e őt, aki egyszer vissza-utasítja az ételt s ha megtette, hogy jutott ide? A lelkek jeleket adnak, mint találkozó hajók, de ki tudja, mit visznek s hová érnek? Különös csodái vannak az Istennek. A hajó elsüllyed s a rakomány befut. Ő maga sem tudja s átadta a világnak, amiért küldetett.

Jövevények tűntek föl a szőlősorok között s mindnyájan fölálltak. Zoltán összeismertette Bálintot Évivel és Irmával s egymásra hagyta őket. Ő maga visszatelepedett a tőkére, amelyen előbb Boda János ült. Látszólag a körülötte áramló embereket figyelte, a szeme meg is állt egy-egy alakon, de nem tudta, kit néz, gondolkozott. A júniusi délután vízfestményszínében csillogott s Irénke fakó haja helyén ezüst haját növesztett a lezuhanó nap. A pince előtti tisztáson mindenki megtalálta a maga társát, úgy álltak ott, mintha a tőkén ülő ember nem is tartozott volna közéjük.

Az alsó soron egy futó kocsí állt meg s egy kockás sportruha tűnt el és villant föl a lebegő szőlőlevelek közt. — A Löblék futója — mondta Gyurka, aki ma is néven nevezett minden kocsit, lovat, mint gyerekkorában, amikor arról álmódott, hogy egyszer nekik is lesz lovuk. Csakugyan, Behr Alfréd hajtatott ki a hegyre. Az alsó pince-soron állíttatta meg a kocsiját; noha ide is hajthatott volna az orruk elé. Ó, Alfréd nem dugta meg az orrát az új középkor kudarca miatt. Ő tudta, mivel tartozik egy következetesen keresztülerőltetett élet-gesztusnak. Még sportruhát is azért vett, hogy stílszerű legyen.

A társaság a sportruha felé fordult s Alfrédnek volt is mondani-valója.

— Hallom, elért a szakadársors — fordult Zoltán felé, miután Bálintot és Lacit is üdvözölte, sőt Boda Jánossal is kezet fogott. — Ekszkommunikáltak?

Zoltán csodálkozva nézett rá; ő még az előbbi hír felhőjében ült s most ez az ember valami szellemeskedésre akarja kényszeríteni.

— A kocsisom mondja, hogy a Boda doktor urat meg koprédikál-ták. Előbbre is célozgatott rá a Csanádi, de most néven nevezte.

Mindnyájan összenéztek. Boda János is ott volt a templomban, a kis Sebestyén is, de nem szóltak idáig; inkább nagyokat hallgattak, ha eszükbe jutott. A fiatal Hamarné, aki arramenőben megállt a pince előtt s Rozival beszélgetett, közbekotyogott:

— Az ám. Mondom is az uramnak az ebédnél: mire való az? Nem eléggé marják már rég. Még a pap is uszítja őket? Kiköltözött a szőlőhegyre; hova költözzék még?

Az emlékezés a kis Sebestyénből is kilöttyintette a haragot.

— Hogy ebben a faluban csak egy gyülekezet van, amelyik a templom falai közt hallgatja az ígét. S aki előáll, hogy jöjjetek körém, én is pap vagyok s a szőlőhegyi dorbéztanya is lehet istenháza, annak ő épügy megjósolja a vesztét, amint Jeremiás a Hanániás hamis prófétaét. A textus is az volt: A fajármot eltöréd; de csinálj a helyébe vasjármot magadnak.

— A maga szempontjából igaza van — elméskedett Alfréd. — Ő a mindenkori egyház. Ha védekezni akarsz ellene, magadnak is egyházat kell alapítanod. Az egyháztalan vallás gáz léggömb nélkül. Elillan.

— Akárhogy is van, engem nem lát többet az a templom — tüzeskedett Sebestyén.

— Ne itéld el a templomot a papért — szólt rá Zoltán — és ne gyűlöld meg Istent a temploméért.

— Nem lett volna szabad ilyet tennie — hajtogatta Boda János.

— Miért ne? — mordult fel Balázs. — Csak jó, ha haragusznak ránk. Igenis, ki kell írni erre a diófára, hogy ez nem a Csanádi Gábor gyülekezete. Nem vagyunk azonosak a bozótparti templom gyülekezetével.

— A szakszervezeti szellem — gúnyolódott Alfréd. — Nem mondom? Rákényszerítenek, hogy egyházat alapíts. Régi ötletem, hogy az egyházat is Péter alapította.

— Amikor háború előtt az a nagy vörösjárvány volt — kezdte elgondolkozva Gyurka —, lakott a Hamarék mellett egy kőműves, a Hamarné tán emlékszik rá, a nevét nem tudom, mi csak úgy hittuk: a német kőműves. Ez annyira féltette a gyerekeit, hogy ki se engedte őket az utcára, nehogy elkapják a betegséget, de még maga se ment munkába, amit könnyen tehetett, mert ősz volt s kinek kell ősszel a kőműves. Én is benne voltam a vörösben, Rózsi is. Nem csoda, hogy megkaptuk, ha elvitt a járvány egy gyereket, mi ott énekeltünk a temetésén, meg is szóltak volna bennünket, ha a halottasházhoz el nem megyünk. Csak a német kőműves nem engedett senkit be a kapun. Özvegy ember volt s a gyereke volt mindene. De nem érte be a vigyázattal, szította a parasztokat, hogy milyen buták. Annyira, hogy amikor egy halottasmenet ott ment el a háza előtt, még csúfolódott is: úgy kell nekik, most sírnak. Ha több eszük lett volna, nem kellene sírniuk. Egyszer csak jön a hír, hogy az idősebb leány, a Juliska, aki velünk járt, megbetegedett. A kőművesnek egy szobája volt csak; a két egészséges gyereket kicsukta a kamrába. Másnapra azok is elkapták a vöröst. Egyszerre terítették ki mind a hármat. Zoltánnak egyszer mutattam is a keresztjüket.

— Hát aztán! — mordult fel Balázs. — Mit akar ezekkel a történetekkel? «Lakott a Sósban egy öreg asszony . . .» «Amikor Szamárából szöktünk Kiev felé . . .» Mit akar ezzel a kőművessel? Küldte volna ez is temetésre a gyerekeit?

— Ezt csak az előbbire mondtam — jegyezte meg Gyurka s kissé habozva nézett a támadójára. — Hiába írja ki valaki, hogy ez nem a Csanádi Gábor gyülekezete, a vöröst azért megkaphatja...

Mondat után keresgélt, amellyel megvilágítsa, amit gondolt. De ő történetekben gondolkozott és nem tudta a történeteit megvilágítani. Zoltán segített.

— Igaza van Gyurkának. Aki abban bízik, hogy ő más felekezet, mint a többi ember s a felekezete megmenti a többi ember nyomorúságától, kevélyebb, mint a kőműves, aki kiáll a kapu elé s járvány és a könnyelműség áldozatain gúnyolódik. Mert a járvány kívülről jön, az emberi nyomorúság azonban bennünk van. A gyülekezet, amely azt hirdeti, én kirekesztettem a ti bűneiteket, bezárta őket. Ne higgyetek a vízre épített falakban. Úszó falak ezek, amelyek alatt a tenger összeér. Egy gyülekezet van, az emberi nyomorúság gyülekezete s ha társaságba gyűltök, hagyjatok helyet azoknak, akik nem ülnek közetek s azok legyenek a legkedvesebbek, akik kiátkoztak titeket. Ritka fa az, amelyiken csak egy ág virágzik. De ha van is ilyen, nem az egész fa virágzik abban az egy ágban is? Jaj az önhitt gallynak, amely magának tulajdonítja virágait. Vegyétek magatokra hibáitokat és hársítatok az emberiségre erényeiteket. A gally sosem tudhatja, a fa szárazsága verte-e meg, vagy a maga renyhésege. Virágot azonban csak a gyökerek jóvoltából hozhatunk.

— Nem igaztalanság ez? — szólt közbe Bálint. — A bűnöm az enyém, az erényem az emberiségé?

— Miféle bizalmat vethetsz a világba enélkül? A virág a fa akarata, a szárazság idők és gallyak véletlene. Az emberiség olyan fa, amelyen több a száraz gally, mint a virágos. De ha egy virág van rajta, akkor is virágzó fa. Harcoljatok a ti semmiségtekkel, de ne esetek kétségbe fölötte. Az erény vívmány, a kicsinyesség azonban az élet természetete. Szárny az erény, kiszakítja az embert az élet természetes vonzása alól. Csoda-e, ha a szárnyak kifáradnak? A kinyujtott gummi visszaugrik s a kitérített inga visszalendül. Az erény a világ erői ellenére van s az a csodás, hogy lehet.

A világ elkészült az élet számvetése szerint. Erő ellen erő, érdek mellett érdek. A farkas megeszi a bárányt s a remeterák cipeli a virágállatot. Az Isten azonban elégedetlen a kétszerkettőnek ezzel a teremtetésével s új számvetés szerint akarja a világot megépíteni. Boldog, aki embernek született, mert benne a világ új terve harcol a régivel: az erkölcs az étellel. Ismerjétek meg az élet szörnyű vonzását s az erkölcs szárnyainak gyengeségét. Aki az erényt hiszi útnak s a bűnt az út árkanak, kétségbe kell esnie önmaga fölött. Eltompul, mint a diák, aki nagyon nagy leckét kapott s tudja, hogy minden kihagyott szó hiba. A kőtáblák agyonnyomják az embert. Ne tedd ezt, ne tedd azt. Nem tízig, de millióig szaporítható a «ne tedd» örömtelen törvénye. S mind a milliót teszed életed minden pillanatában, mert nin-

csenek tiszta cselekedetek ; hősi áldozatkészségedben is ott bujkál a beléd rejtett gyilkos s legszeplőtlenebb csókod mögött is ott vigyorg a bujálkodó.

— Nincs salaktalan tett, de nincs-e azért erény? Az erény nem azt jelenti, hogy súlytalan vagy, hanem hogy repülni tudsz. Ne úgy lebegjetez a ti napjaitok áramán, mint aki leeshet, hanem mint aki felemelkedett. Valahányszor olyat tesztek, ami nem jegyezhető be az élet szatócskönyvébe s nektek örömet okozott : ujjongjatok, mert megtörtétek a kétszerkettő varázslatát. Némelyik ember úgy röpül, mint a sas, némelyik, mint a varju s némelyik, mint a tyúk, de a tyúk se mondjon le róla, hogy egy pillanatra a levegőbe vetheti magát.

A nyári délutánon áthúzott fényes fonalak elszakadtak s a szőlő ezüst ragyogása alól kiütött a levelek sötét zöldje. A pince előtt összeverődött emberek hallgattak. Ez nem a vita ideje volt, hanem a hit-tétele. Ilonka betegsége, a kiprédikálás sérelme átpárolva, mint vallo-más buzgott fel mesterükből. Nem értették minden szavát, de a szó úgysis csak közege volt annak, ami belőle szólt. Ki a földre hevert, ki egy tégladarabon ült, ki a karórákásra gugyorodott. Zoltán ott ült köztük a tőkén s ahogy egy percre megállt ajkai közt a szó, a diófák is megállították zizegésüket ; csak a messzi malom jelezte hosszú dudálással, hogy van más élet is, mint a szőlőhegyi.

— Boldog, aki ember lehet — folytatta Zoltán. — Az ember a galy csúcsa és a gyökér hegye. Az emberben nő a teremtés s az Isten ő benne lakik. Századok vitatkoztak rajta, Isten kegyelme üdvözít-e, vagy a mi magunk jóra való akarataink. De mi az Isten kegyelme, ha nem a mi jóakarataink? Van-e más tudomásunk az Istenről, mint az öröm, amellyel jóra kényszerít. A jó nem a társadalom maltere. « Szeret-nünk kell egymást, hogy az állam fennmaradjon. Tisztelnünk kell szü-leinket, hogy tiszteljenek a gyermekeink. » Az erény azonban nem habar-ható be a gyakorlat téglakövei közé. Vagy céltalan, vagy az egész mindenségre terjedő célja van. Nem tagadja a világot, de nem is akarja megtartani. Olvasztani akar ő és újra jegecesíteni. A világ olvasztó-tégelye ő, egy kijavított teremtés ígérete. Az Isten gyémántvilágot akar a szénvilág helyébe s a mi szenvedéseink hevét használja kísérletéhez. Szeressétek azért a történelmet ; a messzi ezredévekét és a közel pilla-natokét. Ne essetek kétségbe a százados vállalkozások nehéz kudarcán s a pernyi iparkodások apró csődjein. Gondoljátok meg, hogy a jónak csak egyszer kell győznie s az, hogy van, nem ígéret-e a győzelemre? A bűn következetes és világos ; az erény azonban következetlen és zava-ros. A bűn értelmét látjuk, az erény azonban a homlokát veri : mért vagyok, mit akarok? De nem természetes-e, hogy ami megvan, látható legyen s ami készül, homályos. Legyetek elnézőek az erény eltévelyedéséhez. Az erény egy kicsit mindig eltévelyedés is s alig van eltévelyedés az erény szikrája nélkül.

— Vannak, akik azt mondják, a jóság az életen túl jutalmazódik. S vannak, akik azt mondják, fiaink boldogsága a mi túlvilágunk. De nem a szatócsok számítása-e ez, akik áldozatnak tekintik a jót s fáradságnak az erényt? A képmutató számítása, aki fizetést követel a színlelés erőfeszítéséért? A tett mennyországa azonban maga a tett s minden tett annyi mennyországot kap, amennyit érdemel.

— A jót a jó örömről ismeritek meg. Nem jó az, ami nem okoz örömet. Vannak, akik erőből kapnak sokat, vannak, akik észből s vannak, akik a jó örömeinek az ismeretéből. A jóságnak is vannak lángelméi és herkulesei. De minden lángelménél bölcsebb s minden herkulesnél erősebb, aki felismeri az élet örömei közt a jó örömet : tudja, mi a kedvese csókja s tudja, mi az Istené.

— Nincs több igazságtalanság, mint az, amelyik az egyik embert időben kaptatja rá a jó ízére s a másikat soha. Nem olyan igazságtalanság ez, amelyet hánytorgatni szokás, de az egyetlen, amely érthetetlen. Öröm és szenvedés nem összeférhetetlen s a jó öröme keresi az élet szenvedését. Az emberek csak a szenvedést látják, a szenvedés oktalanságát s nem érzik az örömet, amelyért érdemes volt a szenvedést elvállalni. A lelkes könnyelműség gyakran elhajítja az életet. De micsoda öröm az, amely egy életen át keresi a halált? Ez az az öröm, amely több, mint az élet.

— Csak a martirok boldogok és nincsen boldogság martirum nélkül. Mert nem az a mártir, aki eldobja az életét, hanem, aki többet kap nála.

— Ne tanítsatok senkit arra, hogy mit tegyen és mit higgyen. Ugyanannak a tettnek száz értelme lehet, százféle hit lehet egy érzés edénye. Jaj annak, aki ahelyett, hogy az Isten örömet keresné, a cselekedeteket nyírja, S jaj annak, aki azt hiszi, hogy az üdvösség útja nehezen hihető szavak szégyenigája alatt vezet. Az értelmet ne ültessétek trónra, de ne is vessétek börtönre. Az értelem lehet vak és csekély, de ha erőszakot tesztek rajta, megbosszulja magát. Isten nem elvenni akar belőlünk, hanem hozzánkadni. A vallás az érzésben van és nem a hitben.

— Ha nem tudsz olvasni, megtanítlak, de ha nem ismered a vallásos érzés örömet, megtaníthatlak-e rá? A vallás ember és Isten titka, ahány ember van, annyiféle titok. Ne szomorkodjatok azért, ha nem értitek minden szavam. A titok nem a tanításban van, hanem a szívben. Imádkozni lehet együtt, üdvözülni azonban mindenkinek magának kell. Nem adhatok én semmit nektek az én örömöm bizonyosságán kívül. Itt élek a faluból kiszorulva, a gyülekezetből kiprédikálva, megvetetten és családalanul s belül egyre hevesebb a szemrehányás s egyre megbékülőbb az öröm : Többet kaptam, mint amennyit az élet adhat. S mindenikötök kaphat ennyit, mert nincs olyan hibátok, ami bennem meg ne lett volna.

Idelenn egyre kevesebb lett a szín s odafönn egyre mélyebb az ég ibolyája. Ki figyeli meg, hogy nyílnak ki a csillagok virágai? Elébb még hárman ültek ott egy bokorban s már négyen vannak. Egy

perc ; hogy kerültek oda? Az égen tüzek üzték szemfényvesztésüket ; lenn fák folytak össze árnyaikkal. Kökönyei Gyurkából csak a világos félorcája maradt, a többit elnyelte a diófatörzs. A karórakás meg-megnyikordult s a karók mögött kigyúlt s elaludt egy cigarettavég. Balázs egy téglán ült és Horváth Lacit figyelte, aki a fűbe ejtette fejét és egész testében vacogott. Zoltán elhallgatott. Az asztalra vetődő pinceeresz árnyékából egy másik árny szakadt ki s az árnyékból egy hang, a Boda Jánosé.

— S mi a vége? Hova visz ez az öröm? Az ember megy utána, de hová? Más sírt vetnek neki, mint különben?

A halálraitélt élet kérdőjele volt ez. Egy pillanatra mindenki előtt összefutott a varázslat, melyet Zoltán bűvölt a tisztás fölé. Mind úgy érezték, hogy amiben Zoltán szavai alatt benne éltek, a sír igazsága fölé fujt délibáb volt. Egy kérdés és marad a sír.

Zoltán ott ült a tőkén. A tőke fekete volt, mint a föld s az arca ibolyás-ezüst, mint az ég. Mint aki halálos édes titkot tud, különös gyöngédség futotta körül a száját s elmosolyodott.

— Hová? ... Hová itt nincs. Honnan tudjam én, kit hová? Engem ide, erre a hegyre s maholnap innen is tovább. Talán nem mindenkit vezet ki az Isten az emberek közül. Engem igen s nemsokára az élethől is. Ahogyan és ahová elenyészik itt. Az egyik ember a halál tág kapuján megy ki, a másik az üdvösség keskeny kapuján. Jól van ez így, ti magatok is megunnátok, ha soká tartana. Széthord a földbeli vizek árja s széthordanak a ti szivetek edényei, ki-ki amennyit bír. Azontúl az is megmarad, aki voltam. Mert van egy világ, amely nem az időé, hanem az állandóságé s abban minden élt dolog él. Az értelem számokat csinál, amelyeknek nincs való értékük. S egy valótlan világ számontartja az elmúlt dolgokat.

Ültek ott férfiak, túl az ötvenen s nem bosszankodtak, hogy ez a fiatal egészséges ember a maga közelítő haláláról beszél. Schwarz Irma szemével nézték ők is őt : az ilyen ember nem élhet soká. Látták a piramist s a lelket a piramis csúcsán. Hová menjen? El kell illannia.

Bálint Herman Évire nézett. Két karját a dió vellás két ágára vetve állt ott s hátradobta a nyakát. Tekintete az eget kereste, arcán gondolatlan tünődés s az elfeledkezés lelkesültsége ült. Csakugyan, mint a pátosz.

Horváth Laci fölállt s kezet fogott ; neki már rég kint kellene lennie Tükrösön, a csirásnak tifusza van. A keze azonban reszketett s alig bírta visszatartani lázas teste rándulásait. Alfréd vele ment.

— Ez a hegyi beszéd lett volna — találta meg Alfréd a maga heinei fintorát, amikor az alsó soron várakozó futóba ültek.— Volt hegy és volt beszéd.

Laci azonban nem szólt. Ő az állkapcsát szorította ; nem akarta, hogy Alfréd meghallja a goga vacogását.

RÉZ GYULA: VERSEK.

A VÉGTELEN FELÉ.

*Míg álmodnak a fáradt idegek,
bilincseikből lopva kikelek.
Sodor, magával ránt a mély, a távol,
az élet arcán meglebben a fátyol.*

*Csont-tömlőcén kitör a gondolat,
villámlik vélem, mint csoda-vonat!
A végtelenbe futnak a sinek.
Mint tóban pengve feszülő zsinog,
úgy lendül át az űr fölött a pálya.
Súlyát két ingó, lenge oszlop állja:
a Kezdet és a Vég. Alapjuk reszket
amint az életár, a fékevesztett,
dühös, dübörgő, zengő nagy folyam
harsogva tombol s köztük átrohan.*

*Sötét örvénylő mélysége felett
a gondolat káprázva fut, robog.
Mint táncoló táviróoszlopok,
maradnak el az eszme-jényjelek.
Az elme őket küzdve tüzdelé
utat mutatni — végtelen felé . . .
— Rajtuk szikrázik képzelet, tudás
keresztül törni léten és halálon.
Áldás és átok ez a szent futás!
Istent idéző, égrerontó álom.*

*— Ahol már nincsen tér, idő
és puszta emlék csak a férji, nő:
az ész előtt villámló fal mered,
zendülve zárja el a végtelent.
Lesujtva porba hull az ismeret — — —
— Ajult elmémbe halványan dereng:
utat tovább csak tiszta szívnek adnak
az égiek, nem véges gondolatnak!
— Szívem után esengve vágyom — — —
Remegve ébredek a renyhe ágyon.*

NÉPDALMÓDRA.

I.

Kizöldült az öreg somfa,
Róla nyestem nyélnek valót
Fokosomba.
Két ujjam közt megpörgetem,
Taréjával nagy csöndesen
Az ablakod megzörgetem.

Minden csillag idefigyel,
Megcsillan-e ablakodban
Az a kis jel:
Amitől a szívem nyomba
Kivirulna, mint a somfa
Kikeletkor viráglombba.

Az ablakod sötét, sükel!
Elszégylelik a csillagok
Készségüket.
Fényességét mind kioltja
S a vén töről nyesett somfa
Nagyot reccsen fokosomba.

II.

Szomszédunk a legszebb legény,
Mégis a nagy földkereken
Én vagyok legmesszebb tőle:
Más leány a szeretője!

Közös töről nő a mályvánk,
Egy illata szálldogál ránk.
Összeér az eresz alja,
Sóhajom is átahallja.

Mégis, mégis oly messzi van,
Mintha lennék lenn a sírban!
De még ott is él a remény,
Csak a szíve, csak az kemény.

Tilkos kétség sorvaszt éget,
Perzseli a reménységet.
Jajjal, könnyel oltozatom,
Halálomat fontolgotom.

AZ ÖRÖKSÉG.

I.

HOGY KI KEZDETT először beszélni róla, azt bizony nem tudom. Lehet, hogy jó ismerősök, akik fejcsóválva bámészkodtak Kis Mihály után, ha örökkön vágató fürgesége az utcán eléjük botlott s nem győztek eleget töprengeni rajta : mit akar ez az ember? Hová siet mindig, mit hajszol s mikor fog megpihenni? Még mindig nem elég gazdag? Kinek gyűjti azt a rengeteg vagyont, kiért gyötri magát, az Isten áldja meg?

— Magamért — recsegté fennen Kis Mihály. Ugyan ki másért él az ember?

Ez a nagyfejű, szélestenyerű alak minden munkát a saját két tenyerével akart eredménnyé gyúrni s nem társ, de még segítség sem kellett neki. Alkalmazottai alárendeltek maradtak ; jól fizette őket, rájuk ordított s ha nem tetszettek neki, utcára teremtette őket meg visszafogadta, igen kiszámíthatatlan szeszélyű ember lévén s senki másnak a véleménye nem igazíthatta jobbra, vagy balra. Sokan haragudtak reá, de a szerencse szerette, hovatovább egészen belebolondult s már nem is tudott Kis Mihály nélkül élni.

— Egy nap felfordul, hisz alig szuszog — jósolgatták a résztvevő lelkek.

Hát annyi igaz, hogy Kis Mihály eléggé nehezen szuszogott s talán ebből a szuszogásból indultak ki a következő dolgok.

Kis Mihály könnyen csinált milliós üzleteket, de a cipőjét be nem tudta volna egymaga fűzni, mert ha lehajolt, egyszerre fulladás környékezte. Egyenes alakja fölé pocakot dagasztottak a szorgalmas esztendőök, ez a pocak pedig lassankint szimbolumává lett a keserves igazságnak, hogy az embert rendszerint olyan helyeken játsszák ki a leggaládabb módon, amelyekre a legtöbb szeretetet pazarol. A jó borsos ebédek, boros vacsorák, melyeket olyan szívvvel szeretett, nyíltan ellenségeskedésbe kezdtek s csúnya fogakat vicsorgattak szegény Kis Mihályra. Alattomosan viselkedtek. Paradicsomi szelídséggel kínálkoztak beléje, aztán mikor sikerült elhíttetniök vele, hogy csak fogadja bátran, nem lesz tőlük semmi baja s így bennebb kerülhettek, akkor éktelen módon égették, harapták, szédítették. Később már résen állt, a kacér étlapok előtt erőért fohászkodott s ha már nem bírta tovább, inkább be sem ment vendéglőbe, hanem otthon maradt, de akarata kimerült az örökös küzdelemben a kívánság ellen. Hovatovább otthonülő, csendes emberré lett, háznál főzetett s este korán tért ágyba.

— Megvert az Isten — kesergett. Hiszen ez a mód egész eddigi életberendezkedésének csúfsága volt! Kedvét szegte s még üzleti energiáját is megviselte. Annyira legyengült, hogy egy napon eljutott a legvégsőhöz : úgy érezte, hogy szüksége lenne valakire, aki gondozza és szeresse.

Ajánlkozó akadt bőven. Rokoni szívek, ragaszkodó kis nők és önzetlen cselédek. A gazdagság valahogy megsűriti az emberek körül a levegőt, csodálatos szeretet-magvak duzzadoznak és hasadoznak benne és bámulatos önfeláldozás-csirák érnek rohamosan virágzó és gyümölcsöző tetteké. Kis Mihályra ugyan sokan haragudtak, de aki remélhetett tőle valamit, az mind imádta. Kis Mihály azonban kaján ember volt és gyanakvó.

Először is : szerette az egyszerű népet. Amellett szerette azt is, hogy ha valakivel jót tesz, hát az tekintse azt jótéteménynek, nem pedig rokoni jussnak. Így került a házába Feri, a kifutóból lett titkár és mindenés barát.

II.

Feri kifutófiú volt a Kis Mihály üzletében, de értett a műhelydolgokhoz is ; nagyon élelmes eszű legény volt, amilyen csúnya, olyan szolgálatkész s ha erélyesebben kellett tárgyalni felekkel, vagy az irodakisasszonyokra árulkodni, vagy pénzt behajtani olyanokon, akik nem szívesen fizettek, Feri mindent gyorsan és ügyesen elintézett. Csekély bérért egész nap talpalt, lőtött-futott és nem lehet elvitatni tőle, hogy igen kétkulacsos és megbízhatatlan ifjú létére a gazdájáért élt-halt. A gazdájáért becsületes is tudott lenni ; ha árulkodott, csak azért tette, hogy az ő érdekét védje ; fűjt, sziszegett mindenkire, aki nem akart Kis Mihályért korai halált halni. Összeveszett a hivatalnokokkal, akik főnökiük fukarságát szidták és csodálata, ragaszkodása egyetlen büszkeségévé érlelte azt, ha feláldozhatta magát érte. Esténként kis varróleányoknak udvarolgotott, akiknek Kis Mihályról legendás dolgokat mesélt, de valószínű, hogy ha gazdája megkívánta volna, akármelyik szerelmét szívesen átengedte volna neki. Ezt megtiszteltetésnek tekintette volna. Csak a gazdagságnak van ilyen mámorító hatása a gyenge és esendő lelkekre. Feri egészen bizonyosan Kis Mihály vagyonától bódult így el, de jóhiszemű tévesztéssel ezt a vagyont magában az emberben imádta. Nem is akart részt belőle, megelégedett azzal, ha árnyékában hűsölhet, fényében sütkérezhet. Nem irigyelte, egyszerűen rabja lett. Mint rabot pedig nagyon jól használhatta ura.

Éveken át tartó viszonyuk lassankint bizalmassá mélyült. Az éleseszű üzletember becsülte az egyszerű fiú tanulékonyosságát, buzgalmát, munkaszeretetét. Feri sokat olvasott s szabad idejében az Operába járt. Most már benn foglalkozott az üzletben, nem küldözték ki. Kis Mihály bizalmas ügyeit bízta reá, levelezését vezettette vele . . .

Épen ekkoriban történt, hogy egy kis szőke leány nagyon bele-

kérezkedett az öreg úr szívébe s ott trónolt egy kerek esztendeig — mert üzlete s a jó vacsorák mellett volt neki még egy szenvedélye s ez a nagyon fiatal és nagyon szőke leányok iránt hevítette. A leány azonban nem kábult úgy bele a Kis Mihály közelségébe, mint Feri. Az emberen keresztül a vagonát is látta s részt kért belőle. Kis Mihály nem adott. A szőke leány sóhajtott és azt mondta: csalódtam...

Ez a dolog épen egybeesett azzal a másikkal, hogy Kis Mihályt a jó vacsorák olyan csalfán megkínózták. Bánatos lemondás szállta meg. A vacsorák dolgát a gazdasszonyával rendezte; ezután majd otthon étkezik; a szőke leányét Feri intézte el, hisz eddig is ő hordozta hozzá az izeneteket, ő kémkedett utána, órákon át lappangott a kapuja alatt s követte mindenüvé...

— Utolsó szerelmem volt — sóhajtozott Kis Mihály, akinek élete a munka százféle útján rohant a kiteljesülés felé, de pihenő óráiban ráért egy kis üdítő szentimentalizmusra is.

A szőke leány tehát elmúlt az életéből, de Ferihez: férfi-vereségének egyetlen megértő tanujához most már úgy ragaszkodott, hogy nem is tudott volna nélküle élni.

Kis Mihály és Feri gyanutlanul és elégedetten éldegéltek a tág, üres lakásban, nehézkes, régi bútorok s barátságos falak között s azt hitték, hogy ketten vannak, pedig ott lapult közöttük az a bizonyos harmadik, megnevezhetetlen árnyék is, akiről már szó esett s akit egyszerűség kedvéért nevezünk röviden így: Gondolat. A Kis Mihály örökségének gondolata.

Mindenki látta, aki hozzájuk betért, csak ők nem tudtak róla semmit sem. Az emberek szóbeszéde napról-napra hizlalta, növelte, egyre több tért fogott be a maga számára s addig fecsegett róla minden jöttment vendég, addig mutogatták, míg Kis Mihálynak is tudomásul kellett vennie létezését.

Kis Mihály először csodálkozott, aztán bosszankodott, végül dühbe jött. Miről prédikálnak ezek itt folyton? Ki beszél egyre az ő örökségéről? Hát meghalt már, vagy haldoklik, vagy megbolondult az egész világ, csak ő maradt épeszű? Örökség? Majd, ha fagy. Egyelőre terveket főz, harcol és győzni akar. Harsányat nevetett s ettől olyan nyilallást kapott a baloldalába, hogy le kellett ülnie. Kis idő múlva felvetette tekintetét, de most már nem nevetett. Harag és elkeseredés öntötte el.

— Sok éhenkórász ripők, persze, jó lenne learatni a más munkáját. Persze. Ó, erről még beszélünk. Azért jöttök ide, hogy a halálommal ijesztgessetek? Erre még várni kell egy kicsinyég. Nem, nem haragszom. Hogy haragudnék? Csak jöjjetek, kedveseim és temesetek.

A jóismerősök, akiknek nem voltak rokon reményeik, tiszta jóindulatból figyelmeztették. Nem lehet azt sohasem tudni, Isten kezében vagyunk, lehet valaki erős és makkegészséges, hatvanöt év mégsem gyerekkor s a jövőre is gondolni kell. Mi lesz egész élete munkájá-

val, ha nem állít utódot? Érdekes, hogy milyen buzgalommal szóltak bele a dolgába még azok is, akiknek igazán nem lehetett várnivalójuk. A vagyon, az a drága, tündöklő káprázat; legalább egy tanáccsal kértek részt belőle, legalább az orrukat törülték bele, ha a kezüket nem nyujthatták érte; legalább beszéltek róla és izgultak érte, még az is titkos kielégülés és gyönyörűség volt... Kis Mihály úgy érezte, hogy hálóba került, de nem akarta megadni magát. Egyszer azonban, amint egyedül üldögélt szobájában, mégiscsak körülpillantott s megkereste őt, azt a láthatatlan harmadikat, aki így az élete fölé terebélyesedett. Igen, ott volt s a hívásra lassan előcsoszogott.

Kis Mihály undorral nézte. Igen idétlen és ostoba fajankónak találta, de legyűrte ellenszenvét. Elég barátságosan fogta kézen s maga mellé ültette.

— Jöjjön, kedves, ne szerénykedjék — bátorította. — Ismerjük, minek ez a bujkálás, kertelés? Jobb, ha nyíltan tárgyalunk. Ha már idehozta jósorsa, lássuk, mit kíván?

Ott terpedt előtte, jól szemügyre vehette. Kétszínű és tétova kis Gondolat volt. Akadozva, zavarosan beszélt, színét és arcát egyre változtatta; hol az egyik, hol a másik rokon maszkját vette magára. Egyszer a Kis Mihály öccse fiához hasonlított, aki szorgalmas, de buta gyerek volt, máskor egy távolabbi sógorához, aki eszes, de lusta fráter s szeret inni. Mindegyik alakban a maga igazát s bizonyítgató érveit tálalgatta. Aztán változott megint: jótékony intézmények csuháját öltötte fel s Kis Mihály hiúságához szólt ékes páthosszal.

Kis Mihály lehúnyta szemét, de így is jól látta. Türelmesen hallgatta egy darabig, aztán bosszúsán förmedt fel:

— Rendben van, ezt mind jól tudom. Tudom, hogy nem élek örökké, hogy a vállalatom széttűllik, mihelyt kiesik kezemből a gyeplő. Tudom, tudom, hogy rokonaim között nincs olyan, aki vezethetné. Ostoba csirkefogók egytől-egyig. Szóval valakit bele kellene nevelni, hogy ne dolgoztam légyen egész életemen át hiába. Rendben van. De kit?

Egyszerre megint előntötte a méreg. Unta ezt a komédiát, hát nincs elég gondja, csak úgy fő a feje a sok áldatlan hercehurcától; buta személyzeti mizériák, pénz bajok, állandó küzdelem ebben a rettenetes haldokló világban azért, hogy fenntarthassa hatalmas üzletét...

— Menjen dolgára — mordult oda árnyarcú vendégének s olyan mozdulatot tett, hogy az egyszerre a falhoz lapult tőle. Hogy így elintézte, megkönnyebbülten tekintett körül s végigsimogatta homlokát. Tétova pillantása a falra esett, ahonnan elhalt feleségének és szintén elhalt egyetlen gyermekének fényképe emlékeztette boldogabb időkre, mikor az evés még nem volt gond és nem költözött még be a tüdejébe az a sok szapora szél... Felsőhajtott s legyintett kezével:

— Még nem halok meg. Még sok dolgom van, sok szép pénz akarok keresni. Ha sikerül, amibe most befogtam, nagyszerű dolgokat

vihetek véghez. Mit akarnak tőlem? Én nem tartozom senkinek semmivel és még élek.

A gondolat azonban olyan volt, mint a tolakodó koldus : ha egyszer szóbaálltak vele, nem lehetett többé kitéssékelni.

III.

Egy napon így szólt Kis Mihály Ferihez :

— Mostanában mindig azon töröm a fejemet, hogy végrendeletet kellene csinálnom.

Amint kimondta, már el is szégyelte magát. Voltaképen sohasem gondolt erre, csak ebben a percben jutott eszébe s már ki is kottyantotta. Feri csodálkozva nézett fel reá. Épen a cipőjét fűzőgette, mármint a Kis Mihály régimódi fűzős cipőjét, amelyet ő magának nem tudott volna befűzni. Mióta itt lakott vele együtt, titkári teendői mellett ez is az ő tisztjéhez tartozott.

— Csak nem akar főnök úr meghalni? — nevetett széles tréfával. Kis Mihálynak jól esett ez az őszinte nevetés, maga is könnyebbre fogta a hangját.

— Akar a fránya. De mostanában egyebet sem hallok tisztelt rokonaimtól, mint hogy ideje volna gondoskodni róluk, hát szeretném valahogy nyélbeütni ezt az ügyet. Tudniillik valami olyan írást csinálni, hogy semmit se kaphassanak.

Feri befejezte a fűzést s puha ronggyal átfényesítette még egyszer a cipőt. Úgy járt a keze, mintha csak végzett cipőpucoló lett volna. Pedig ez a kéz már nagyon gondozott külsőbe bujt s a saját lábbelijét a szobaleánnyal tisztíttatta. Az ő divatos formájú topánja bizony bármelyik percben megszégyeníthette főnökének öreg amerikai csónakját . . .

— Nem rossz ötlet — dünnyögte. — Tessék talán valami alapítványt tenni. Úgysem volna érdemes ezt már tovább folytatni, ha netalán, Isten ments, főnök urat valami baleset érné. Úgy meg fennmaradna a neve az utókornak.

Az utókor, ez jól hangzott. Ám Kis Mihálynak vészesen kavargott a gyomra ettől az utókortól, amiben néki már csak a neve lehet részes, a teste soha.

— A fene bánja az utókort — fejezte ki véleményét. — De ha nem lehet másképen, igazán még ez volna az egyetlen helyes dolog. Meg hasznos is. Mit gondolsz : valami kórház . . . ?

— Neem — mondta Feri. — Minek? Nem fontos, hogy mi. Talán árvaház, vagy bukott leányokat felsegélyező intézmény. Ami hasznos. Vagy tessék szegény írónak hagyni, mindjárt milyen szép dolgokat fognak Önről írni az utókor számára.

Kis Mihály harsányat nevetett, csak úgy rengett tőle. Aztán megint nagyon hirtelen abba hagyta, mert a nevetés beleszűrt a tüdejébe.

— Ejnye — mormogta lehangolódva s percekig igazgatta testét, míg helyre zökkentette. Nagyon gondteltén és szomorúan emelkedett fel.

— Neked sohasem szúr a baloldalad? — kérdezte Feritől.

— Nem — felelte az.

— Furcsa — mormolta Kis Mihály s gyanakodva nézett reá. Feri nagyon kivirult az utóbbi időben, keskeny majomarcára pofaszakállt növesztett, gondosan öltözködött s eddigi hányaveti boltoslegény-modora fölé szerényebb és úriasabb külsőt kerített. Szeméből okosság és hű érdeklődés csillogott.

— Jó — mondta Kis Mihály s megveregette a vállát. — Úgy látszik, nem mindenkinek szúr. Hát most eredj le az irodába, én is mindjárt ott leszek. Még telefonálnom kell a bankba, aztán megyek utánad.

Feri elment. Kis Mihály visszaült székébe s percekig bámult maga elé. Cipőjére pillantott, melyet olyan szépen fűztek be az előbb; aztán elfordult s az ablak felé révedezett, amelyen keresztül ragyogó napsütéses reggel kínálkozott befelé. Ifjúságára gondolt, amikor épen olyan szegény gyerek volt, mint ez a Feri és senki sem segített rajta. Egyszerre, átmenet nélkül a kis szőke leány is eszébe jutott, akit egy évig szeretett s aki elhagyta, mert nem adott neki elég pénzt s akinek Ferivel küldözgette a leveleket és ajándékokat. Azóta nem szeretett senkit. Azelőtt sokat szeretett és egyedül maradt mégis.

— Belém beszélik a halált ezek az állatok — ocsudott magához s felugrott. — Ha valaki még egyszer erről mer diskurálni velem, kidobom — dohogott s átcammogott a másik szobába, hogy a banknak telefonáljon.

IV.

Kis Mihály azt hitte, hogy mikor azt a bizonyos Gondolatot falhoz lapította, az ott is maradt menten. Azt hitte, hogy nem törődik többet vele, pedig egyre csak rajta rágódott; azt hitte, hogy szót se ejt róla, pedig mindig csak azt emlegette, hogy él és nem akar a halálra gondolni...

Lassankint mind ingerültebbé lett. A dolog odaalakult, hogy az embereket egy nagy bünszövetkezetnek látta, amely őt akarja elveszíteni. Nem vette észre, hogy akiknek eszük ágában sem volt az ő üzleti jövőjéért aggodalmaskodni, végül azok is mind erről fecsegték, mert egyszerűen belevitte őket. Egyre veszekedett, egyre vitázott, védekezett, ha nem is támadták; ha bármiről esett szó, mindenütt ellenséges célzatot szimatolt. Gyanús volt minden ember s sorjában minden régi jóbarátot kidobott.

Feri volt egyetlen társa, akiben még bízott. Ez a Feri ugyanis jöttment szolga volt, aki igazán nem akarhatott a Kis Mihály utóda lenni. Épen ezért egy reggel, cipőfűzés közben így szólt hozzá:

— Azt hiszem, ha soká tart még ez a hercehurca, tereád hagyom a boltomat.

Feri elvörösödve hajtotta le fejét. Rosszul esett neki a gúnyos tréfa. Kis Mihályt azonban elragadta a meggondolatlanul világgá höffentett eszme. Hátrarántotta lábát félig készre fűzött cipőjével s felkiáltott :

— Esküszöm, nagyszerű lenne! Hogy nem jutott ez eddig eszembe! Töviről-hegyire ismered már a dolgaimat, ügyes, fáradhatatlan fiú vagy, te vagy az egyetlen, akinek a kezét nem züllene szét az egész üzlet két hónap alatt...

Sok túlzás volt ebben a dicséretben, de Feri már ismerte gazdája rapszódikus lelkesedéseit, hirtelen születő s hirtelenebbül kihülő ötlet-rakétáit. Kicsit komédiás volt az öreg, mikor nem volt épen üzletember. Fanyarul csóválta hát fejét :

— Maradjunk csak így, ahogy vagyunk. Éljen főnök úr sokáig s ha épen tenni akar értem valamit, emelje fel a fizetésemet.

Ezt az utóbbit Kis Mihály már nem hallotta meg, annyira elmerült villanó terveinek örömebe. Tréfa ide, oda, volt is ebben valami, amit komolyan lehetett venni. Elgondolkozva nézett maga elé. Lelke mélyén ugyan még korántsem tartotta elintézettnek a dolgot, de azért lázasan gombolyította a feldobott ötlet valószínűvé sodródó fonalát.

— Nagyszerű eszme — mormolta újra és újra. Feri végzett a cipővel s mindketten felkerekedtek dolgaik után. Öt perc múlva már egyikük sem gondolt az előbb elhangzott jelentős párbeszédre.

A téma azonban pár nap múlva visszatért s azután megint... Kis Mihály maga sem igen tudta, hogy mit akar vele, agya legmélyében tisztában volt azzal is, hogy terve kivihetetlen fantasztikum, amellyel nem használna sem üzletének, sem a köznek, sem magának — de talán épen ebben a képtelenségben élte ki dühét az emberekkel szemben, akik a halálára vártak. Nem is vette észre, hogy amint az örökség gondolata így közéjük fuvalkodott, fokozatosan megváltozott és eltorzult az a megszokott viszony, amely őket Ferivel egymáshoz fűzte.

Mint mondtuk, Kis Mihály összes hozzátartozói között csak Ferire nem gyanakodott, mert úgy gondolta, gyanúja veszett agyrém lenne : Feri nem konspirálhatott ellene, Feri szolga volt. Azonban azon a reggelen egy könnyelmű mozdulattal ő maga nyúlt át a szakadékon, hogy jószívvel keresztülsegítse rajta kifutó-titkárát. Ferit egyetlen szó örökös-jelöltté tette. Ezt a szót Kis Mihály ejtette ki, de ettől kezdve már Ferire is gyanakodott.

Szegény fiú az egészségből semmit sem értett. Látta, hogy gazdája konokul foglalkozik a buta tervvel, mely cipőfűzés közben született meg fejében — s ez a fej, valljuk meg, utóbbi időben már nem volt olyan hiánytalanul józan, mint azelőtt : sok aggodalom és csendes ijedelem kavargatta —, a terv aztán a cipőfűzések idejéből a vacsora utáni pihenőbeszélgetésekhez helyezkedett át. Feri végül megértette, hogy menthetetlenül kátyuba került, ami annál inkább nyugtalanította, mert Kis Mihály hangja mögött, ha erről beszélt, mindig valami

rosszhiszemű zöngé olálkodott. Mintha ő maga sem vette volna komolyan, amit mondott . . . Dehát akkor miért nem hagyja abba?

— Tegyük fel, hogy igazán úgy gondolja, amit gondol — mérlegelte Feri. — Mi lesz akkor . . . ?

— Mi lehet? Ferinek elég erős fantáziája volt, sok kalandorhistóriát olvasott, sőt titokban írt is már egyet, de ez a dolog túlnőtt az ő elképzelőképességén s megfélemlítette. Zord, túlhatalmas látomás volt, agyonnyomta. Szép, szép a nagy vagyon, de igazán sohasem gondolt arra, hogy . . . A Kis Mihály-féle vállalat? Uramisten . . .

— Nem mondom — töprengett — ha egy kis összeggel biztosítana, nagyon hálás lennék érte. S ha a fizetésemet is felemelné . . . De a többi . . .

— Én nem is tudnék főnök úr nélkül élni — jelentette ki egy napon becsületesen. — Így, együtt, nagyon szeretem az üzletet. Főnök úr parancsol és én engedelmeskedem. Kérem, én nem tudnék parancsolni . . . Mindenre születni kell. Kétségbeesném, ha valakinek parancsolnom kellene.

— Az irodában eléggé jár a szád — figyelmeztette Kis Mihály.

— Az más — mentegetőzött Feri szégyellősen. — Ott főnök úr nevében parancsolok. Én egyáltalán a főnök úr nevében élek és nagyon meg vagyok elégedve sorsommal. Talán, ha a fizetésemen lehetne valamit javítani . . .

— Bízd csak reám — dűnnyögte Kis Mihály elmélázva. — Derék fiú vagy s majd mindenről úgy intézkedem, ahogy a legjobbnak találom.

Feri reménytelenül vont vállat. Kosztja, ellátása fényes, mit is nyugösködik örökké azzal a fizetéssel? Az öreg nyilván nem akarja meghallani, de ráhagyja a vagyonát. Szomorú kárpótlás . . . Egy kis társaséletet szeretett volna már élni; hovatovább egészen jómodorú fiatalemberré csiszolódott, titkár volt, hívták ide is, oda is, lányok közé is . . .

Holnap lóversenyre ígérkezett, de nem volt hozzá pénze. Kérni szégyelte, hát szomorúan bámult a levegőbe. Kis Mihály is a levegőbe nézett, de másfelé — és hallgattak . . .

V.

A Gondolat, régi barátunk, jól érezte magát. Szépült, egészségesebb; most már övé volt a hely egészen. Szegény Kis Mihály pedig akárhogy is fulladozott és prüszkölt tőle, mégse dobhatta ki. Hogy elfelejtse, megkészszerződött energiával feküdt bele a munkába. Rengeteget dolgozott, új terheket vállalt, lőtött-futott, mint egy csatába bősüült hadvezér. Továbbá újra elkezdett vendéglőkbe járni, jóízű pecsenyét vacsorázott, meg ivott is reá egy keveset, az utcán pedig jól megnézegette a csinosabb nőket. Mindez dac volt, gúnyos kihívás, hányaveti tüntetés saját életereje mellett. Mikor aztán súlyos émelet-

gések és szédülések között kénytelen volt meghátrálni, dühösen fujt azokra, akik így ellene esküdtették a világot.

— Nem írok végrendeletet, legyen, ahogy lesz — förmedt fel egy napon az irodában, mintha ütésnek szánta volna a kegyetlen határozatot. Feri felnézett munkája mellől s helyeselve bólintott :

— Jobb is hagyni az ilyesmit. Ámbár én azt mondom még mindig, valami jótékonyági alapítvány nem lenne rossz . . .

Kis Mihály fel és alá sétált az ablak előtt. Most megállt. Valami mást várt s a nyugodt felelet felingerelte.

— Bánom is én, öljétek meg egymást, ha meghaltam — morogta. — Undorodom az egész pénzéhes világtól. Nincs már ezen a rothadt földön egy becsületes ember sem.

Feri elég okos fiú volt, hogy megértse. Értette már régen s lassankint méltatlankodó harag háborodott benne. Mi ez? Akart ő valamit, gondolt egyáltalán örökségre? Hát nem ő maga hozta elő, ez a vén bolond s most a saját ostoba ígéreteinek hálójában kapálózik. Tartsa meg a vagyonát, mit sértegeti folyton? Ha kínálja, sem kapkod utána ! Isten látja lelkét, önzetlenül ragaszkodott hozzá s ime . . .

Mióta úri sorba került, sokat nevelt magán s érzése is kifinomodott. Bántotta az örökös, lappangó, de egyre szemetdöfőbb, szennyes gyanúsítás. Sokszor már szeretett volna felugrani s arcába vágni Kis Mihálynak : nem kell a vagyona, de a munkámat fizesse meg tisztességesen . . .

Szó, ami szó, silány bért kapott szegény Feri. Mióta gazdája úgy belegabalyodott a maga bajába, még fukarabb lett, már a betevő falatot is szükösre húzta mérgében, hogy ki akarják fosztani. Amíg csendes barátságban éldegéltek, elégedetlenségére enyhítő mosolyt vont a hálás szeretet. Az ingerültség azonban mindjobban dagadt közöttük s Ferinek már voltak olyan percei is, mikor úgy érezte, hogy kihasználják.

* * *

— De nagy szerencsét csináltál — mondogatták jobbról-balról az ismerősei — biztosan hagy rád valamit az öreg, ha meghal, mi?

— Nem azért vagyok nála — háritotta félre mogorván.

— Jó, jó, nem azért, tudjuk. De bizony sok pénzt kereshetsz ilyen gazdag ember mellett. Áru! el, mennyivel vagy részes a vállalatban?

— Eredjétek a pokolba — vágott vissza. Szégyen és keserűség fojtogatta. Egy krajcárt sem tehetett még félre, az évek repültek, már harmincéves is elmúlt ; az öreg egy napon meghal s akkor kezdheti előlről, inaskodással, ahol abbahagyta . . .

— Ez a vén ember úgy csörgeti elém azt a gyönyörűséges örökségmalasztot, mint disznó elé szokták a kukoricát — nyüzsgölődött. Lám, már csak így gondolt rá : vén ember . . . Hová lett a régi rajongás? — Ha még egyet szól, meghallja a véleményemet alaposan . . .

Nos, ez nem is késett sokáig. Egészen jelentéktelen eset robbantotta ki a rég duzzadó indulatot. Egy napon Kis Mihálynak vendégei érkeztek. Két külföldi ügyfele s meghívta őket a házához, ebédre. Kis Mihály, ha idegenekkel került szembe, különösen szerette mutatni, hogy milyen élénkeszű, agilis ember s még erőinek teljében van : ahogy olyan emberekről szokás mondani, akik — nos, akik erők teljében vannak . . . Evés közben nagy hangon anekdotázott, nőkről, irodalomról, politikáról beszélt s néhányszor azt is említette, hogy ha megúnja üzletét, fel fog lépni képviselőnek.

Feri rosszkedvűen ült helyén, az asztal végén. Nem tetszett neki az öreg, mikor így produkálta magát. Régebben sem szerette ezt a társadalmi lényt Kis Mihály rusztikus bőrében ; akkoriban sem, amikor még rajongott érte. Azért nem szerette, mert mindig kikezdte egy kicsit a tiszteletét, amelyet iránta érezni akart. Most pedig, haragos és kritikus szemmel vizsgálva minden mozdulatát, egyszerűen nevetségesnek, ellenszenvesnek találta. Bosszankodott.

— . . . És mit felelt erre a férj? — hangzott mellette az öblös kérdés. Az egyik vendég szájából jött s felriasztotta Ferit tépelődéséből. Aha, vicc. Viccet mesélt Kis Mihály, talán már az ötödiket.

— Hát gondolhatják, uraim . . . A férj semmit se felelt. Ellenben . . .

Vaskos csattanó következett. A két vendég ide-oda dült a nevetéstől s ismételtették a csattanót :

— Kolosszális . . . És ahogy elmondta . . . Nem is a vicc, hanem az az íz, ahogyan le tudta adni, az nagyszerű !

Kis Mihály ivott s elégedetten tette le poharát. Szeme Ferire villant s eddigi hunyorgó vidámsága egyszerre kérdezéssé kerekedett.

— Hát neked mi a bajod? — röffent oda kedélyesen. — Miért szontyolodtál úgy el? Nem tetszett az adomám?

Hát ehhez a barátságos kis kérdéshez nem illett volna épen valami kemény válasz. Feri nem felelt. Kis Mihály bortól homályosuló szeme furcsállva böngészte az ismerős vonásokat. Elkomorodott. Felütötte fejét.

— Olyan képet vágysz, mintha apádat temetnék — mordult reá bosszúsan.

— Nem temetnek senkit — vágott vissza dacosan Feri. Ő is ivott már néhány pohárral a jó tokajiból s nem érezte magát itt, a vendégek között alárendelt személynek. Kis Mihály előrehajolt :

— Nem ám! Engem se — dobta oda durván. — Tán akkor jobban vidulnál . . .

Ez sok volt. Igy, idegenek előtt . . . Feri felugrott s hátralökte maga alatt a széket :

— A főnök úr viccei néha rosszul sikerülnek s én nem tudok minden ostobaságon vigyorogni.

A vendégek ámultak. Egyikük nevetett s valami könnyűt mondott, tréfásat, hogy elüsse a bajt. Gentlemanek voltak, külföldiek. Kis Mihály azonban falusi, parlagi embernek született s ha feldöfte benne fejét

a méreg, nem nézett illetet. Mint sértett bika ugrott talpra s Ferire rontott:

— Hogy merészelsz ilyen hangon beszélni velem, kölyök? Takarodj innen rögtön...

Feri némán hátrált pár lépést. Keze görcsösen szorult össze; tévován bámult maga körül. Ime, micsoda botrány... Ajkát kinyitotta, valamit hebegett s megfordult. Kiment.

Pár perc múlva azonban visszajött megint. Már nem tudta, mit csinál; reszketett s alig állt a lábán. Ha valaki most megmagyarázta volna neki, hogy az öreg bolond és félig részeg is, hagyja, ne szálljon szembe vele, talán még magához tért volna. Ámbár az indulat magas pontjain az emberen már nem segít a szó. Ha igazi úrféle, nem kezd ki egy keserű vénemberrel. Hiszen akkor talán nem is égette volna úgy az otromba bánásmód. De alig tegnapról való, féltve becézett úriságát megvérezte... Sápattan, kemény lépésekkel közeledett s megállt az asztal mellett. Aztán szó nélkül visszaült a helyére.

Kis Mihály rámeredt.

— Te... Nem hallottad, amit mondtam? Kotródj innen, ha jó kell, le ne merj ülni többet az asztalomhoz, mert majd megtanítlak tiszteletre... Talán már főnöknek képzeled magad? Tán már azt hiszed, hogy meg is haltam s te vagy az úr? Majd megmutatom én neked, hogy hogy leszel te itt úr...

Ami ezután történt, az olyan zavaros dolog volt, hogy Feri, bár mindent tisztán látott és tudott maga körül, magyarázatát adni mégsem lett volna képes. Kis Mihály közeledett először feléje? Vagy csak a szavait vette ütésnek s ő maga emelte fel az öklét? Egészen mindegy lehetett már... Egyik vendég úr Ferit ragadta meg, a másik Kis Mihályt fogta le — épen úgy, mint ahogy a szindarabokban szokás...

— Takarodj — ordította az öreg ember, lilára vált arccal, fuldokolva — takarodj házamból...

Ezt a szót végre megértette Feri. És most már megértett egyebet is, mindent. Itt már nem volt egyéb hátra, mint engedelmeskedni. Lehülve, meggörnyedten révedezett körül. Mi is történt?

— Megyek — mondta dacos, hazug hangossággal. Ez az egy hang még tartotta benne a lelket. De a többi hangja, nagy dühe már mind lehullott, egy csapásra szétmállott gyávaasággá és szomorúsággá. Didergett s megismételte:

— Megyek, főnök úr. Ne kergessen, elmegyek úgyis.

— Most lesheti a halálomat — dohogott utána s aznap este a szobaleánnyal fűzette ki a cipőjét. Nehezen szuszogott, még nehezebben, mint máskor, de a diadalmas érzet, hogy túlesett a rég húzózkodó döntésen, könnyűvé tette tüdejének a keserves fujtatást.

Feri pedig ott állt az utcán, összeszorított fogakkal s nézhette, hogy miből él meg, ha az a kevés pénz elfogy, amit Kis Mihály kegyesen utánahajított.

VI.

Valamikor kifutófiú volt s nem sokkal többel kezdte el most újra. Bolti segéd lett. Kis szűkös állást kapott, egyik helyről a másikra vetődött, ám ügyessége s szorgalma most is segített rajta. Összetakarított valami kevés pénzt s feleségül vett egy időses kozmetikaiszalon-tulajdonosnót, akinek kis háza is volt Szent-Lőrincen.

Persze, sok küzdelmes év telt el, amíg idáig jutott s ezalatt a lelke aljában fanyar bosszúérzés és gyűlölet ülepedett meg. Első időben annyira szégyelte balszerencsését, hogy ismerősei szeme elé sem mert kerülni, azt hitte, az egész világ rajta nevet. Megcsalták, kirugdalták. Nem szolgált reá s így csak kétszeresen fájt az igazságtalan ütés helye. Amilyen szívvel szerette azelőtt Kis Mihályt, most épen olyan tűzzel szidalmazta. Lassankint az lett az élete, hogy minden bajának okául őt rántotta elő s nem telt el úgy nap, hogy fel ne emlegette volna sérelmét. Vele élt most is, rajta hánytorgatta véresre összes csalódásait . . .

Azt mondtuk, hogy Feri nem számított az örökségre? Igaz, nem lesett haszonra, szerette Kis Mihályt. Ám az évek lassan elmosták a dolgok színét s átfestették valami hazugabb valósággá. Feri most már mindig csak arra gondolt, hogy nagy vagyont ígértek neki s becsapták, kiverték a kezéből . . .

A felesége öreg, nyugós személy; silány környezet a világ reaeső része s ő boltoslegény . . . Mi minden lehetett volna, ha . . . Legfrissebb éveit pazarolta el egy rigolyás ember szeszélyeinek szolgálatában, azért, hogy kidobják, mint a megúnt ebet.

— A cipőjét huzogattatta velem — emlékezett, mikor délutánonként beült felesége szalónjába a körmeit manikűröztetni. A csinos manikűrös leányok szépen mosolyogtak a szemébe s ez újra eszébe hozta a régmúlt bánatot: fiatal legény korában hogy megbolondult néha egy-egy ilyen szőke cicáért s nem vehette meg, mert nem volt hozzá pénze, az a nyomorult vén ember még fizetést is alig adott, csak tömte a fülét cifra, felemás ígéretekkel . . .

Kis Mihály pedig még mindig élt.

* * *

Külföldön tartózkodott s egy napon halála hírért hozta a posta. A hírrel majdnem egyidőben Feri is levelet kapott, melyben komoly hangon értesítették, hogy tisztességes összeggel búcsúzott tőle az elhunyt, melyet itt és itt, ekkor és ekkor átvehet . . .

Ebédnél érte a levél s mikor épen bontogatta, hogy elolvassa, felesége kikapta a kezéből. Mindig így szokta kikapni kezéből a leveleket, azoknak kivételével, amelyeket már előtte önkényesen felbontott.

— Micsoda . . ., micsoda szerencse — lihegett a jó asszony. — Feri, hát szólj, hát mégis! Ilyen szerencse . . . Mégis magába szállt hát a vén zsugori . . .

Feri feltápáskodott helyéről s szó nélkül kifordult az ajtón. Mikor az utcára ért, megállt. Tompán, kábultan nézett maga elé.

A kis hagyatéka, amit valaha olyan hálával fogadott volna, ime . . . Nem volt már szüksége reá, nem örült neki. Ám valami nagy, pótolhatatlan veszteség érzése zuhant reá, melyet kábán és sajogva tapogatott magában.

Kis Mihály meghalt. S miután a ragaszkodó szeretet örömét már egyszer kilopta lelkéből, most ezzel az utolsó gondoskodással elrabolta tőle a fájó seb egyetlen jogos vigasztát : hogy szidalmazhatta . . .

Ezek után már hogyan beszéljen róla? Önmaga előtt szégyenítette meg kegyetlenül. Kis könnyű gördült ki a szeméből :

— Őt siratom? — hökkent meg. Nem, nem őt siratta ; csak egy kis könnyű hullott ki a szeméből s lassan leszivárgott kezére.

Nagy Berta.

A HEGYLAJÓ HAZATÉR.

*Az emberek elől fuss, menekülj:
nem véreid már s úgy állsz egyedül.*

*Oda menj, ahol nincsen szóbeszéd
s nem hallasz mást, csak rétifű neszt.*

*Az erdőrengeteg még a tied,
a fenyves, szikla, víz a régiek.*

*Megcirógat a bokor is, a lomb,
s a százéves tölgy regét sűgva zsong.*

*S a régi ház, az ősi rom, ahol
játszottál, bús szavadra válaszol.*

*Csak ők hívek hozzád még ideleln,
őket nem érti meg az idegen.*

*Az ő hűségük — év jön, év szalad —
az megmaradt neked és megmarad!*

Mihály László.

NÜRNBERG.*

LASSÚ ballagó lépéssel indultam el Nürnberg tekervényes utcáin. A Frauentor boltozott szürke kőíve alatt elhaladva, a bástyákon és sáncokon belül mintha egy külön világba jutottam volna, ahol réges-régen megálltak az órák.

Túl a Pegnitz vizén vörösek voltak a feudális norimbergi vár tetői. Mögöttük aranyból volt az ég, szinte olyan, mint a Krisztusarcú mester képein.

Lent a városban már alkonyodott, a tereken csobogó kis érckutak elfekettek, medencéjük vizéről elapadt a napfény s a Szt. Lorenz-templom gótikus tornyai lassan belevesztek a homályba.

És amint mentem — nem tudom miért — akaratlanul is úgy léptem, mintha alvó ember mellett vinne el az utam . . . Mert igazában azt éreztem, hogy alszik valami ebben a városban, valami hatalmasan nagy, ami láthatatlanul, ismeretlenül is tiszteletet kíván.

A zeg-zugos sikátorokból elhagyatott szűk utcába értem. A lámpák még nem égtek, egy árva lelket sem láttam sehol. A szemközti ház nyitott ablakából dalolás hallatszott :

Weh dir Unglück

Wie hast du mich so schwer verwundt!

. . . Egy régi dal, a szegény jámbor mesterdalnoknak, Hans Sachsnak az éneke, amelyben megdobbant a hajdani Nürnberg szíve.

Az egyik ódon ház kapuja halkán megnyílt s kis vaslámpával a kezében, hosszúhajú bársonyzekés patricius lépett a szabadba. Azután itt is, ott is felbukkant egy-egy fekete köpenyes, csodálatos alak, amint hasogatott saruiban, védelemre készen, kardja markolatját szorongatva, nesztelenül haladt végig a sikátoron.

A házak ablakai mögött halvány mécsvilágnál összebuvó gyolcskendős asszonyfejeket láttam s olykor úgy rémlett, mintha rokkájuk pergő dorombolását is hallanám.

A szemközti cipésműhelyből bozontos fejű, nagy szakállas, bőrkötényes munkásember lépett elő s a fal mellé húzódva osont le az utcán . . . Mások jöttek, Hans Sachshoz hasonló egyszerű emberek, Nürnberg halhatatlanjai. Vischer Péter, a komor Krafft Ádám és derűs kortársa StossVeit és Behaim nehéz kardját emelve, talpig páncélban, sisakosan álmodozva az óceánon túli világról . . . Jöttek sorra mind, ismerős és ismeretlen árnyak. És közöttük hosszú, prêmes köpenyegében, finom átszellemült arcával a magyar vérből való, aki egy fejjel volt magasabb a többinél.

Dürer Albert . . .

És én, amint ott a Hans Sachs házával szemközt, a sötét utcában álltam,

* A szerző e régi írásának (1898) közlését aktualitása magyarázza.

nem arra néztem, amerre az ő útjuk vezetett: a halhatatlanság távlatába, hanem visszapillantottam a bizonytalan nürnbergi homályba, oda, ahonnet előtűntek.

Kicsiny és sötét a város, csak a vár bástyáin égnek örömtüzek, mintha császárt várának odafenn. Barnán kanyarog a hegyoldalban az út, cifra menet halad fel rajta. Az út mentén szegény jámbor nép térdel. Kik járnak ott? Császárok vonulnak gőgös pompában s a beomlott évszázadokból csak a koronák csillannak elő. Földig görnyednek a népek, mintha tulajdon maga a mindenható Isten lépdelne közöttük.

Legelsőnek egy emberpár megy az úton, homlokuk körül aureola világít. Lassan, szelíden, haladnak Henrik és Kunigunda. A várudvarban a mondák homályja dereng. Ebben a homályban ülteti el fehér kezeivel, maga Szent Kuni-gunda, a legendás «császárhársat» . . .

És lombosodik a fa. Lenn a kanyargó úton mindegyre jönnek a császárok: a Henrikek. Közöttük a harmadik e néven egész udvartartásával vonul be Nourenberche s kevélyen pillant le arra dél felé, ahol őt pápa sorsát döntötte el.

Az utolsó frank király mögött keresztes vitézek áradata sodorja előre az óriás germán hőst, az első Hohenstaufent. Kezének intésére az elmúlt harcok rombolásaiból felépül Nürnberg, hogy befogadja a császárt hatalmas hűbéres uraival, az első országgyűlésre. A hódító Barbarossa kitolja a vár falait. Jön sváb Fülöp daloló lantosaival és a poetacsászár: II. Frigyes, aki Nürnberg legelső kiváltságlevelét hozza.

Ki tudja hányan jönnek, nagyon messze vannak . . . Már a bajor Lajos fején ragyog a régi gót királyok koronája és e korona fénye rá vetődik a város tornyaira is. De mikor a császár a fürstenfeldi erdő zöld homályában elbukik, kialszik a fény. A vigasztalanná lett sötétben talpra ugrik az elnyomott polgárság s a bosszú dühével rohan a nemesekre.

Fenn a városházban a feketeruhás tanácsurak kérlelhetetlenül élnek a Lajos császártól nyert jogokkal. A sötét boltozatok alatt a kínzókamra, a szomorú börtönök megtelnek áldozatokkal. Vértől piros a Pegnitz vize s a félelmes partmenti torony lakosának, a legendás nürnbergi hóhérnak mind több dolga akad. Elhervad az arcokon a mosolygás s az anyák remegve sugják gyermekeiknek, hogy ha a Szent Sebaldus előtt visz el az útjuk, imádkozzanak egy Miatyánkot, de ha a városháza előtt járnak, mondjanak két Miatyánkot az Úr nevében.

IV. Károly újból térdre parancsolja a polgárságot, az eléje járuló nemeseknek pedig aranyos bullát ad és elrendeli, hogy ezentúl a római birodalom császára minden eljövendő korokban Nürnberg falai között tartsa meg az első országgyűlést.

A leigázott polgárság bástyákba építi bele a lázadását. Négy csodálatos kerek torony nő ki a földből, melyek mint lábön maradt sisakos őrszemek virrasztanak még ma is a város felett. Az egyik torony tövén aztán, egy májusi reggelen megszületik a Krisztusarcú mester. A kanyargó hegyi úton elvonul Miksa császár, az utolsó lovag . . .

Dürer Albert szerényen ül az út mentén és festeget. Bent a Szt. Sebaldus-templom kicsiny kórusán megírja a császár nevében Melchior Pfinzing a Teuerdankot és fenn a várban, egy Hohenzollern, Nürnberg grófja, tétet hajtva, fogadja a Habsburg császárt.

Hatalmas árnyék jelenik meg ekkor a római birodalomban, egy árnyék, mely testet ölt a feketekabátos wittenbergi tanár új hitének képében. Hiába a

nürnbergi vallásbéke, hiába küzd a reformáció ellen nagyon katolikus őfensége V. Károly, mert a lángok, melyek elemésztették X. Leó pápai bulláját, a hamu, amely lehullott Luther lábához, szimbolummá lett . . . Láng és hamu és sok kiontott vér jelöli az új tanok útját, melyek hirtelen meghódítják a germán népeket. De hiszen illet is hozzájuk ez az önmagukból önmaguknak teremtett szigorú, egyszerű vallás; illet hozzájuk, mert lelkületükben protestánsok voltak ők már Luther előtt is.

Nürnberg is könnyen meghódol az új tanoknak. A város piacán Melanchton szónokol s Hans Sachs elénekli «Wittenbergische Nachtigall»-ját . . . A harcok után békeség és jólét üt tanyát a Pegnitz-parton. A várgrófok már eltűntek és uralmukat átveszik a nürnbergi mesterek . . .

A várhegy oldalán, fenn az úton, amelyen harminc császárral vonult el a világtörténelem, kigyúlnak az utcalámpák. Mellettem kocsik futnak . . . Valahol villamos csörömpöl és a zajban hirtelen elalszik az, ami a Hans Sachs dalától felébredt a csendben . . .

* * *

Reggel volt. Alig járt ember az utcákon s én a Frauentorban nem láttam többé azt a titokzatos kaput, amelyen át belevisz az út a multba. Mikor az ódon kis Mártha-templomhoz értünk, már a modern ember kíváncsiságával léptem át a lekoptatott küszöböt, amelyen a vándorló évszázadok hagyták lábuk nyomát.

A kápolna szép régi ablaküvegjein fiatal színekben játszott a napsugár s fényfoltjai, mint megannyi tarka pillangó, reszketve himbálóztak a szürke kövezeten.

Az első padban lehajtott fejjel néhány ájtatoskodó imádkozott. Megsajnáltam őket. Valamikor Nürnbergben minden templom az ő vallásuk otthona volt és ma, a Mártha- és Mária-templomokat kivéve, valamennyi protestáns. Szinte vigasztalólag mondotta ebből az alkalomból egy jó nürnbergi, hogy «majd kapnak a katolikusok egy új templomot, valahol a külvárosban».

Megálltam a gótikus ívek alatt. Itt tartották egykor régen szent vásárnapokon a mesterdalnokok énekiskolájukat s tán itt, e falak között csendült fel az ifjú Hans Sachsnek a legelső éneke, melynek elhaló hangja minden idők legnagyobb német poétáját ihlette meg . . . Mert szerette a költőóriás a nürnbergi mesterdalnokot és kisebb verseit gyakran írta a «Sachs versmérték» szerint, sőt Faustjának formája is ebből a talajból nőtt ki.

Goethe «Hans Sachsens poetische Sendung»-ja jutott az eszembe . . . *Ich habe dich auserlesen* . . .

A Szt. Lorenz-templom árnyékában még aludni látszottak az ódon házak. Csend volt, csak a Tugendbrunnen szüzei ontották csobogó zajjal mellükből a vizet s egy öreg koldus mormolta a kapu alatt reggeli imáját.

A XIII. század tavaszán épült ez a templom, akkor, mikor a katolicizmus valódi fenségében hozta el az ő virágait a földnek. Ekkor vetette el a vallásos művészet csodálatos magvát a Pegnitz partján, amely magból idővel lombját sosem hullató tölgyerdő lett, — a gótikának egyik legszebb temploma.

Mint egy kővé változott erdő tornyosodott fejem felett a katedrális s összefonódó gallyai között szelíden szállt le a napvilág. Komoly és mégis gyermekesen jámbor áhitattal imádkoztak körülöttem a Dürer és Wohlgemuth aranyhátterű szentjei. Az egyik oszlop tövéből, mint kecses fehér liliom, nyúlt a magasba Krafft Ádám szentségtartója. Három térdelő férfi emeli vállán

a fehér kőből faragott gótikus tornyot s e férfiak egyike maga a mester, akinek energikus, durva fejét babérral koszorúzzák meg a hálás nürnbergiek.

Ő volt az első a németek között, aki az akkor annyira általános fafaragások helyett a kőszobrászatot művelte igaz tehetséggel. Erről különben első nagyobb munkája, a híres hét Stáció is tanuskodik, melyeket egy különös ember, Kötzel Márton rendelt meg s állíttatott fel házatól a temetőig vezető úton. A jámbor polgár, mint igaz keresztény, Palesztinába zarándokolt, hogy pontosan megszámlálja a lépéseket, melyek a Golgotát Pilátus házatól elválasztották. Visszatérvén Nürnbergbe, elveszítette méreteit. De nem csüggedt, megtette újra a szent földre az utat s csak ezután bízta meg Krafftot a munka elkészítésével. Ez jellemző a kicsinyes, de kitartó, áhítatos hitű középkori germánra s azokra az erényes polgárookra, kik a megbízhatóságot és pontosságot fölébe helyezték a művészetnek... Lépéseket számlálni és ezzel késleltetni egy művészi alkotás létrejöttét, erre már igazán csak az alapos német képes.

A kőfaragás nürnbergi mesterének szentségtartójáról feltévedt a szemem a fafaragás nagy mesterének, a garázda, megbélyegzett Stoss Veitnek óriás faragványára: az Angyali üdvözletre, mely Vischer Péter vasszillárjának a közelében, függ le a Szt. Lorenz-templom mennyezetéről.

Lehet, rosszul itélem meg ezt a nagyhírű faragványt, de engem esetlen formájában egy óriás mézeskalácsra emlékeztetett s alakjai kúsa, nehézkes ruháikban, a kései gótika minden hibáit beledobálták a szemembe. Veit Stossnak egyéb alkotásai arra engednek következtetni, hogy az Angyali üdvözlét talán inkább műhelye mesterlegényei faragták, mint ő maga. Utólérhetetlen faragásai bizonyítják ezt a feltevésemet: a Mária megkoronáztatása, egy Boldogasszony-szobor a Mária-templomban s végül legnagyobb műve a fában kifaragott gondolata, a Rózsafüzér, melyet a Germán-múzeumban láttam, ahol a soká neki tulajdonított világhírű nürnbergi Madonnát is őrzik.

A Germán-múzeum egy hajdani karthausi kolostor. Dél volt, nem járt ott senki. Mennyi kicsiny cella, homályos folyosó! És a gótikus kápolnában primitív faszobrok és régi zászlók között áll a germán nép egyik legszebb szobra: a nürnbergi Madonna.

Ekkor eszméltem rá, hogy mióta Nürnbergben voltam, mindig őt kerestem...

Az arca német, olyan, mint amilyen az előkelő patricius asszonyoké lehetett a XV-ik században. Finom álla, az akkori divat szerint, kendővel van felkötve, ruhája hosszú s eltakarja lábait. Két szép keze melle felett fonódik egybe. Elnézem ezeket a szent kezeket, melyeket egy messze naiv kor szegény művésze kulcsolt imára és érzem, hogy ez a szobor megy, megy az évszázadok felett, megy és mindig imádkozik.

A nap valahogyan beszűrődött a szürke, szinte ködösnek látszó kápolnába s halvány foltokban szállt le a szent Szűz kicsiny fejére. A derengő napfény ellágyította a komoly áhítatos arcot s ekkor egyszerre eszembe jutott egy délvidéki távol sziget Boldogasszony-szobra, melyet ugyancsak egy augusztusi napnak a fényében láttam az Adria partján: eszembe jutott a lussini Madonna. Nem tudom, miért emlékeztem meg róla, hiszen olyan más az, de talán éppen, mert olyan különböző a két Istenanyja, ezért hasonlítottam össze őket.

Salviati, sokkal későbbi lussini Madonnáját fehér márványba véste — a nürnbergi Madonnát barna fából faragta mestere; az pompázón derűs renaissance-templomba való, ahol a dél bálványozza Istenét, ez egy borongóan fenséges gótikus katedrálba, ahol az északi ember imádja az Urat.

Mert a sötét Madonna a komoly hitnek sugallata, nagyon tiszta, fájdalmas és ünnepélyes. Szemében az örök szüziesség hívó tekintete, alakja sejteti, hogy anya volt... a Jézus édesanyja. A délvidéki márványszobor hiába tartja kicsiny fiát ölelésre szánt karjain, merészen szép fejét hiába fogja körül aranyos szentfény, mégis emberi ő, karcsú alakja a halandók boldogságára van teremtve s lengő fehér ruhái alatt megsejtjük az asszonyt.

És a két Madonna e percben szimbólummá lett előttem, az észak és a dél szimbólumává.

Minden népnek, sőt minden embernek az istenfogalma olyan, mint ő maga.

A nürnbergi Madonna német és mert szigorú, erkölcsös volt a nép, nehézkes és naiv a művész, Istene is olyan. Délen, a meleg napfényben könnyebb volt az élet, könnyebb a bűn, szabadabb az asszony szerelme s ez meglátszik a vallási és művészeti megnyilatkozásokon. Aminő egy kornak, egy fajnak az asszonya, olyan a Mária-ábrázolása is. A XV. századbéli német asszony érényes, a bűn nem férközhet a közelébe s mivel ő a mintája a Szentanya képeinek, az is tiszta és hozzá hasonló. A cinquecento asszony örül az életnek. Könnyed, derűs és mégis fenséges; így hát a Mária-szimbólum is olyan, nem komor, szenvedő anya, inkább elbűvölő, megtért Magdolna.

Még akkor is az észak szép Madonnájára gondoltam, mikor sokkal később a Dürer-ház elé értem. A Dürer anyja... Ő is olyan asszonykendőt viselt a fején, mint a nürnbergi Madonna. És ő is úgy kulcsolta össze a két kezét, mikor nemértőn, féltőn az ő Krisztusarcú fiáért imádkozott, ott fenn az öreg barna ház valamelyik kicsiny kamrájában. Keskeny falépcső visz fel az emeletre. Feltárták az ajtót s egy lépéssel bent voltam a szobában...

Meg kellett szoknom a félhomályt. A kicsiny ablakok ólomkarikák üvegjein át csak gyér világosság szűrődött az alacsony kamrába.

Hát itt dolgozott volna Dürer Albert, itt ezen a helyen? És ekkor egyszerre megtaláltam a nürnbergi festőiskola kapujának a kulcsát, feleletet kaptam sok néma kérdésemre. Megsejtettem Dürert... Mert hiszen míg a mester délvidéki kortársai nagy, napsütötte márványpalotákban, szellős loggiákról messze távlatokat láttak és meztelen modellek után élni vágyó, szép, szerelmes embereket festettek, addig Dürer az ő szomorú faburkolatú szobájában, ahová csak meghalni tér be egy-egy napsugár, kicsinyes, mindennapi gondok között, nehézkes puritán polgárokat festett képein... Megértettem, hogy mikor az anatómista Verrocchio, Luca Signorelli és Leonardo da Vinci, majd Bonifazio Veronese s a firenzei titán és az urbinói ifjú a mélyenkék olasz ég alatt pogányokká lettek, akkor Dürer zsenije a magas falak közé zárt kis német világban, a Szt. Lorenz tövén tovább álmodta a gótika álmait.

De hiszen későbben nyílnak fenn a Pegnitz partján a mezők virágai, későbben hoz gyümölcsöt a fa, mint odalenn Firenze vidékein — így későbben fejlődött az ember és a művészet is. Dürer egy nagy lépéssel járt a XV. század délvidéki művészei mögött, ő még nem találta meg a katolikus hit templomai alatt az antik világ rombadöntött szép szobrai s keresztet vetve, szemérmesen fordult el a nuditástól. Máriái és szentjei, amint aranyhátterű képeikről tágranyított szemmel néznek le ránk, egy mélyhitű aszkéta kornak a vallomásai, amely bőjtölt, imádkozott, amely nem mert még az életnek örülni.

Az ablakhoz léptem. Unalmában a nagy íves városkapu a vár felé ásitott s az utca néptelen volt a híres *Bratwurstglöckla* tájékán. Ennek a legeslegrégibb kis korcsmának a harangja felhallatszott hajdanában meste-

rünk házáig. És ilyenkor alkonyattal azután sietve indult el Dürer a korcs-mába, hol barátaival, ismerőseivel találkozott. Ez volt legkedvesebb szórakozása. Oda jártak rajta kívül Hans Sachs, Vischer, Krafft Ádám, Stoss Veit, Jamnitzer és mind a többiek.

Még ma is változatlanul áll a Móric-kápolna mellett a kis *Bratwurstglöckla*, tetőjén a haranggal, konyhájában a nyitott tűzhellyel, mint egykor a XV. században.

...Már lefele hajlott a nap az égen, mikor a vár bástyáiról lenéztem a városra.

A barnán vörös tetők közül a Pegnitz két partján, Nürnberg védszentjeinek, Szent Lőrinc és Szent Sebaldus templomának tornyai ágaskodnak fel. A kis érckutak vízmedencéi, mint odavetett tükördarabok csillannak meg a tereken. A hóhértorony rémületes formája a folyóban tükröződik, arra beljebb megvillan a nassaui ház ólomkarikás ablakain a napsugár. Az Egydien-templom közelében még jól látszik a renaissance-stílusú Peller-ház. Karcsú oszlopai olyanok, mintha délről északra plántált szép fázós virágok lennének. Valamikor régen Mátyás császár hitestársa, hogy saját szavaival éljek, nem akart ott megszállni, mert: «a sok *Schnitzelwerk* ellenszenves» volt neki.

Tovább siklik a tekintetem a gótikus város felett, melynek közepén egy másik renaissance-épület áll, a XVII. századbeli városház. A hajdani borzalmas városház helyén emelték s amattól, mint örökséget vette át a hirhedt «sötét börtönt»: a *Lochgefängnist*, a földalatti alagutat s azt a kínzókamrárt, melyről még a gyermekmesék világában hallottam.

Ennek a kínzókamrának az idegrázó szerszámái ma a vár ötszögletű tornyában vannak összegyűjtve. Hallgatag iszonyattal bámultam meg őket. Legelsőbb az előtt a hatalmas kalitka előtt álltam meg, melybe a jó nürnbergi pékeket helyezték volt hajdan, ha kicsiny pereceket sütöttek — s mártogatták meg ily módon a Pegnitz vizében, persze gondoskodván róla, hogy valamiképen bele ne fulladjanak. E barátságtalan kalitkának közelében van az úgynevezett *spanyol számár*. Egyfelől kissé kiélesített tölgyfadeszka, melyre lovagló módra ültették az áldozatot, két oldalt lelógó lábaira súlyokat akasztva, hogy így iszonyatos lassúsággal ketté szakadjon. Ha a szerencsétlen kiabálni merészelt, menten szájába nyomtak egy *vaskörtét* s úgy széjjelcsavarták, hogy a száj szakadásig kipeckelődött. És ma hosszú sorral függnek a torony falán ezek a vaskörték, egy embertelen kor rozsdamarta gyümölcsei. Közélükben szép számmal sorakoznak a hüvelykszorítók, tenyérnyszéles bárdok, vaskarmok, melyekkel az asszonyok mellét szakították le. A szegekkel kivert karosszék mellett ott áll az ezerszer elátkozott *kínzóbölcső*, mely szegekkel kirakott nagy teknőhöz hasonló. Ebben ringatták halálba az elítélteket.

Egy fiatal leány volt itt a vezető, aki éneklő, bajor dialektussal, fásult hangon, — ki tudja, hány századszor magyarázta el a kínzások módját. Ennél a bölcsonél azt jegyezte meg, hogy még a XIX. század elején egy öreg házaspárt hintáltak meg benne. Az asszony rögtön meghalt, de hetven éves férje még két évig élt sebével.

Recsegett, ropogott a kis falépcső, mikor felhaladtunk az emeletre, hol egy nyirkos toronyszobában mutogatják az emberi elme egyik legundorítóbb produktumát: a *vasszüzet*. A nürnbergi polgárság meggyalázására asszonyainak ruházatát és fejviseletét vették a szegekkel kibélelt vasszörnyeteg mintájául.

Sok idő mult el azóta és ez idő alatt vajjon megváltoztak-e az emberek?

Szinte félve néztem végig azokon, akik körültem álltak... Irtózatot láttam az arcokon. A modern ember elnyűtt idegzete bírná elviselni a látványt, ha a kínzás módját furfangosan ki tudná is eszelni.

Valaki felkapott a hátam mögött egy régi kolompot s hatalmasan megrázta. Rémes hang szállt ki a kolompból; ezzel harangoztak a középkorban, ha a kínzások kezdetüket vették, vagy ha a vesztőhelyre vittek valakit.

Lefelé a hegyoldalon mint az árnyék követett a vészkolomp tompa jajgatása. Még a Szent János-temető kapujából is visszanéztem. Úgy rémlett, mintha a bástyán még mindig rázná valaki a kolompot.

Aztán már csak címeres öreg sírkövek voltak körültem. És alattuk mind ott voltak, nagyok és kicsinyek. A Szent János-temetőben egy egész régi város alszik Krafft mester magasbanyúló keresztje tövén. Hans Sachs, Veit Stoss, Wohlgemuth, sokan, sokan és arra túl, maga Dürer Albert, kinek sírjára egy örökzöld bokor borul, úgy mintha önmagából teremne neki a nürnbergi föld babért.

Egészen bealkonyodott, de a temető fái mögött még olyan aranyszínűnek látszott az égája, mint aminőnek a mester az ő eget a képein festette. A város elmerült, még a halálkolomp emléke is elhallgatott és a csendben, annyi halhatatlan halott fölött megint énekelni kezdett a Hans Sachs dala.

Tormay Cecile.

EMBEREK.

Nem, nem, nincsenek gonosz emberek!
Disznó a sárban azért hempereg,
Mert jónak érzi.
Ember azért jár szennyes utakat,
Mert az öszlönnek húsába szakadt
Tövise vérzi.

Mindig a jó, a szép után lohol,
Akkor is, mikor sirva fuldokol
Hináros árban.
Facsarja szívét a fehér Örök,
Akkor is, mikor rekedten röhög
Vad bacchanálban.

Bús szívének igazság kellene,
De el nem bírja bedagadt szeme,
Földes vakondnak.
Erényre solymász, és a bűnbe lép:
Gáncs és tőr neki a rút és a szép,
Szegény bolondnak.

A lompos földön nem leli helyét,
És ismeretlen neki az elég,
Csak menne, törne,
Míg falba zúzza lüktető fejét,
És marcangolja önnön kebelét
Vak vágya körme.

A tűzbe nyújtja gémbert ujjait,
És bosszús jajja nem fogyatkozik,
Hogy imhol: éget!
Lustán kifújja Krisztus mécsesét,
Aztán sítatja, mint távol mesét,
A fényességet.

Minden léptén csak bajt és jajt csinál,
Aztán duzzogni a sarokba áll,
Vagy dül jajongva.
Nem, nem, nincsenek gonosz emberek:
Az ember, mint a kényes kisgyerek,
Csak oktalanka!

FAVÁGÓK.

MINT A szökőkút vize, úgy szökkent a tavaszi hajnal pírja a kék égre. A völgyben megáradt a fény, mint meleg déli napsütés-kor a vizek. A favágók munkája megindult. Pattogva csapódtak a fejszék a fák derekának, szökkenve hullott a nedves forgács a csapások alatt s a felhőkkel társalgó fák borzongó rémülettel túrték az ember halálbakergető parancsát. Minden csapásra fájdalmasan rezdült meg az egész törzs s ahogy nagyobbodott a kegyetlen seb a fejsze gigászi munkája alatt, susogva panaszkodott a felhőnek a lomb a tavaszi halálról, az emberi szív érzéketlenségéről s a kegyetlen sorsról.

Egyik faóriás a másik után zuhant csörömpölve és törve, zúzva mindent utolsó dühében maga körül a földre.

Ezek is halottak . . .

S a hatalmas erdő dermedt tehetetlenségében beburkolózik a némaság fenségébe és vár . . . Reszketve vár . . .

Az óriás törzsek meggyökerezett rémülettel figyelik az emberhangyák kitartó munkáját s némán borzong végig a jajkiáltás az erdőn, valahányszor egy daliás törzs zuhan megszegyenítő beletörődéssel a felnyögő földre . . .

Ezek is halottak . . .

Dán György, a fiatal erdőmérnök, elgondolkozva ügyeli a munkát. Fáj neki a gondolat, hogy erdők hóhérjának érzi magát s utálattal nézi a hóhérlegények egyforma, kiméletlen, ritmusos munkáját.

Pusztul az erdő.

Lassan sétálva indul meg a szakadékok felé. Ott a legveszélyesebb, a legnehezebb a munka s a természet szeszélye, hogy épen oda ültette a legszebb, a leghatalmasabb és a legegyszerűsebb fákat.

Ezen a részen csak egy favágó merte vállalni a munkát, a favágók fejedelme: Kosov Matkó. Minden mozdulata, minden erőlködése a halállal játszik. Egy apró megingás, hajszálnyi szédület, ostoba könnyelműség és tehetetlenül zuhan a feneketlen szakadékba.

És ő dalolva vágta a fát. Okosan, kiszámítottan. Minden ütése, minden lendülése tökéletesen kiegyensúlyozott, egy-egy lépése, ugrása olyan, mint a zergéé. Tapadt a meztelen lába a kövekhez és úgy fogództak lábujjai a sziklába, mintha kezének ujjai lettek volna. Csupa ín, csupa izomacél. Fejszéje pontosan, hajszálnyira se tévedve, csodálatos erővel sujtott le a szükséges helyre s még ezen a nehéz helyen is két ember munkáját végezte el hihetetlenül kitartó munkájával.

Dán György gyönyörködve nézte Kosov Matkót. Megszólította. Szótlanul egyenesedett ki az óriás meghajlott teste és figyelőn nézett a mérnök felé.

— Nem muszáj neked folyton itt dolgoznod a halálsziklán! Felváltva dolgozhatsz könnyebb helyen is.

— Amíg a dupláját fizeted, pán mérnök ezen a helyen, már addig csak itt dolgozom!

— Aztán minek neked az a töméntelen sok pénz? Annyit kapsz szombatunként, mint más négy ember.

— Öregszik a rózsám, pán mérnök. Sietek, hogy még élvezzem a fiatalságát.

— Hány éves az a rózsza?

— Tizennyolcszor látta zöldülni az erdőt.

— Akkor még van időd!

— Nem sok. Nálunk hamar öregasszony lesz a lányból.

— Aztán szép-e?

— Olyan, mint az orgonafakadás.

— Mikor látod?

— Minden este.

— Hogyan?

— Itt lakik a hegyoldalon, a vadrózsa lankán. Apja a szótlan Petró, a juhpásztor.

— Aztán nem félted senkitől, ha olyan szép?

— Kosov Matkó virágját félve kíséri mindenki a szemével.

Messziről hosszú, elnyújtott kiáltás zuhogott feléjük. A favágó elébe dűgta a fülét a hangnak, minden idege megfeszült, hogy halljon.

— Mi az? Mit kiabálnak? — kérdezte a mérnök.

— Csitt uram! Hallgass! Figyelj csak! Baj van valahol.

S a két ember figyelt, nekifeszült a bukdácsoló hangnak és megértettek valamit.

— Hó! Hahó!... Baj van a csúsztatón!...

— Hallottad, pán mérnök? Azt mondják, baj van a csúsztatón.

Siessünk.

S az erdőben mindenfelől szaladó, ijedt emberek indultak neki az útnak, a csúsztató felé. Kérdezősködtek ennél is, annál is, hol van a baj, mi a baj. Végre megtudták, hogy lejjebb, a csúsztató derekán kiabálnak az emberek, ott kellett valaminek történni.

Messziről látták már az embercsomót, ahogy távolabb álltak a csúsztatótól és izgatottan tárgyaltak.

Matkó rögtön látta, mi a baj. Egy óriás törzs keresztben akadt meg a pályán s a többi törzs útját megakasztotta. Hegyén, hátán feküdt mellette, fölötte a sok megakadt faóriás össze-visszatúrva, dobálva a megtépett földet. Irtózatossággal összeütközéseknek a romjai, törései és sebei látszottak a törzseken és Matkó odaugrott, hogy segíteni próbáljon. Villámgyorsan rántották vissza.

— Megállj! Fönt még nem tudják! Még eresztenek újakat. Most szaladt csak fel a Nikola szólni nekik!

És már hallatszott is a fentről elengedett fának a tomboló zuhanása. Morogva, zúgva görgött a meredek pályán, mint egy üldözött óriáskigyó. Egy-egy buckán át dacosan lendült a magasba és tombolva zuhant újra vissza jobbra-balra csapkodó teste a döngő földre, hogy feldühödve folytassa tehetetlen száguldását.

Már közel volt az akadályhoz.

Az embergyűrű visszahátrált és feszülten várt.

A törzs pedig faltörő kos gyanánt száguldott neki orrával a feltorlódott fáknak. Fűlsiketítő robajjal csapkodta őket szörnyű lendülete egymáshoz s a borzasztó összeütközéstől meghasadt az útban álló fa teste. A zuhanó törzs pedig óriási, ijedt ugrással keresztülpüült az előtte feltorlódott embermagasságú máglyán és oldalt esve erőtlenül terült el elfáradt teste a lombok alatt.

Több fát nem engedtek meg a csúsztatón és Matkó máris ott termett a torlódáson, szakértő szemével nézte, mit és hogyan kellene csinálni, hogy minél hamarabb felszabaduljon a pálya.

— No Kosov Matkó! Mit szólsz hozzá?

— Nincs nagy baj, pán mérnök. Másfél óra mulva jöhetnek a fák tovább.

— Hát akkor csináld meg Matkó. Beszámítom a vágásodba.

És Matkó rendelkezett. Itt gödröt ásott, ott halmot csinált. Harsány, egyforma vezényszóra félregurították a törzseket és nem is telt bele másfélóra, hurrázva engedték tovább egymásután a zúgó, repülő törzseket, hogy mint a bakkecskék, ugrálva száguldjanak végig a pályán s egy utolsó hatalmas ívben, nagyot loccsanva zuhanjanak bele az apsineci vízgát óriási tóvá szélesedett, feneketlen vizébe.

II.

Petró, az öreg juhász kint ült a báránybőr gubáján, a fából készült sátor előtt. Szeme ott pihent csendesen a juhok karámján, kétoldalt mellette hevert nagyokat pislogó két egyforma, hegyes fülű kutyája.

Koszticska, a lánya, forró tejben hozta eléje a kukoricából készült puliszkát s guggolva nézte apjának nyugodt, szótlán étvágyát.

A nap aludni ment a hegyek mögé, a szél kacagva fejezte be játékát a csúcsokon. S a langyos este álmosan teregette fekete nyáját a völgyek felé. Csend volt.

Koszticska elvette apjától az edényt. Nem szólt és nem is várt szót. Otthagyta az öreget kővé keményedett esti magányában és bement a sátorba rendet csinálni. Meghajolva lépett be az alacsony nyíláson. Felrázta a friss szénát, az apja fekhelyén. Kibontotta a meleg takarót és ráfektette a heverőre.

A sátor közepén égő, nyílt tüzet megpiszkálta. Ijedten, röpködve

szállt a szikrák gomolya, mint a méhraj a sátor csúcsának, a szabad nyílás felé és ott hirtelen kanyarodással tünt el forró mámorában a csillagos estén.

Koszticska elrendezte az edényeket. Lehajolva tett-vett a sátor tövében, azután az ő vackához ment, fésűt húzott elő. Pár erőteljes vonással hátrahúzta a nagy, fekete haját. Igazgatott ragyogó, fehér ingén, piros mellénykéjén, végigsimogatta maga előtt a vastag, hímzett kötényét és ő is kiállott a sátor ajtajába őrizni a csendet, vagy várni valamire.

Nagy, ragyogó szemeiben kigyulladt az esti máglya és eget csodáló lélekkel repesett valakinek a lépése elé.

— Koszticska drága, eljöttem neked jó estét kívánni.

— Köszönöm Matkó. Vártalak.

Az öreg Petro ott ült, mint egy sziklaszobor. Se neki nem köszöntek, se ő nem köszönt senkinek. Erős, robusztus alakja mégis betöltötte az egész tisztást, az egész sátort. Néma zsarnoksága ott trónolt keményen a hegy fölött s csendes, ünnepeles mozdulatlansága tiszteletet parancsolt hangtalanul maga köré. Matkó és Koszticska is csak suttogva beszéltek, nem merték megzavarni a bölcs öregség elgondolkozó nyugalját.

— Ószre meglesz a pénz, Koszticska.

— Sokat keresel Matkó. De nagyon féltetek a halálsziclán.

— Megőriz engem az eróm és a kedvesem imája.

— Hiszen olyan sokat imádkozom a Szűzhöz.

— Elmegyünk a pietroszi oldalra. Ott építetek házat százados fatörzsekől olyat, hogy csodájára fognak járni a Kosovék portájához.

— Úgy örülök, Matkó.

— Vasárnapra először lesz tele az apsineci vízgát tava törzsekkel.

A pán mérnök mulatságot akar rendezni a vizen. Fiúk, mondta, mindenki hozza el a kedvesét. Aztán el gyere Koszticska.

— Ha eljössz értem Matkó, elmegyek. Majd szólok az öregnek.

— Ne szóljak én?

— Nem. Tudod, hogy ilyenkor nem beszél.

— A pán mérnök valami szép mulatságot tervez. Már reggel kezdeni akarja. Többen lesznek kint urak is Sugatagról. Cigány lesz, bor és sör.

— Mért rendezi ezt a pán mérnök?

— Fialat. Unja magát. Szeret mulatni.

— Furcsa ember lehet.

— Nem. Jó ember.

Átfogták egymás derekát és nem beszéltek többet. Csak a szívük duruzsolt össze s a lelkük álmodott egyforma csodákat a hallgatás tündérkertjében.

S rekedten, tompán megszólalt az öreg, mintha már nem akarnának engedelmeskedni a hangszálai.

— Koszticska !

A lány tudta. Nem kérdezett semmit. Bement a sátorba és egy ütött-kopott bádogsövet vitt oda az öreghez.

És ekkor felfigyelt az este.

Mindaz a mondanivaló, ami egy hosszú emberéleten keresztül kimondatlan maradt vissza a lélekben, mindaz, amit látott az erdőben, amit hallott a fáktól és amit eltanult a madaraktól, mindaz most zuhogott szét a messze tájon a havasi kürt csodálatosan szép, tiszta és visszaterő melódiáin.

Kergetődzött a felhő . . . Dalolt a patak . . . Nevetett a virág és kacagott a szél . . . Lezuhantak a fák . . . Legeltek a juhok . . . Kicsurran a tej . . . És megindult a tutaj . . .

Koszticska és Matkó harangozó szívvel áhítatosan hallgatták az öreg Petro vallomását s a hegyek tárt karokkal ölelték magukhoz a megvénült lélek tavaszi énekét . . .

Havasi kürt . . .

A karámban bégetve gyűrődtek egy csomóba a juhok.

Mint a villám, pattant fel az öreg, füttyentett a két kutyájának s loholva, ordítózva szaladt a karám felé.

— Matkó, figyelj csak, baj van a juhoknál.

Felneszelt a nagy erős legény. Zajt hallott ő is. Felkapta a soha el nem hagyott fejszójét és óriási ugrásaival egy-kettő ott termett a karámnál.

Dulakodást hallott. Szitkokat, nyögéseket és dühös káromkodást. Harsányan kiáltott fel.

— Itt vagyok, öreg Petro ! Ne hagyj magad !

Kereste őket köröskörül.

— Ó uram Jézus ! Matkó ! Ide gyere fiam !

Most már tudta a legény, hogy bent a juhok között folyik a harc. Iszonyú erővel ugrott át a karám kerítésén és a dulakodóknak tartott. Sötét volt már. Alig látott. Arra ment, amerre tisztást szorítottak a juhok.

— Itt vagyok, öreg Petro ! Bízj rám a gazember !

És vasdarab karja kinyúlt a sötétbe s vállonragadta az ellenfelet. Írtózatos markában megroppant a váll s az ellenfél nyögve hullott térdre.

— Eressz el ! Soha nem jövök ide többet.

— Ki vagy ?

— Alexi vagyok. A Korin Alexi. Ott vágok én is fát az erdőn a pán mérnök keze alatt.

— Mért akartál juhok lopni gazember ! ?

— Szegény vagyok, őszre esküdni szerettem volna.

— Haszontalan, alávaló ember vagy ! És hogy megjegyzed magadnak egyszer és mindenkorra azt, hogy elkerüld az öreg Petro karámját, hát nesze, nesze ! Mint egy kölyköt, gyúrta maga alá, szörnyű erejé-

vel hatalmasan ellazsnakolta, azután óriási lendülettel hajította ki a kerítés fölött. Nyögve, jajgatva zuhant a tolvaj a földre s nyöszörögve tünt el az éjszakában.

— Öreg Petró, hol vagy?

Nem válaszolt az öreg. Matkó kereste a földön és beléje botlott. Gyorsan felkapta a széles vállára és szaladt vele könnyedén, tehertelenül a sátorba. Koszticska ijedten várta őket a nyílásban és rémülődözve követte Matkót a tűzhöz.

Megvizsgálták az öreget. Fejszecsapást kapott a fejére. Elájult. De nem veszedelmes a dolog. Megmosták, lefektették s az öreg magához tért. Csak ennyit mondott csendesesen.

— Köszönöm, Matkó fiam.

Koszticska boldogan simult az ő erős, legyőzhetetlen párjához, jól tudta, mit jelent az apja száján az, hogy Matkó fiam.

III.

A vasárnapi multság tényleg délelőtt kezdődött. Az úritársaság kocsikkal, szekerekkel jött fel Sugatagról az apsineci gáthoz. Töméredek enni és innivaló került le a kocsikról s az egész kicsi völgyet hatalmas jókedv és pajzán vidámság forgatta fel évszázados csendjéből.

Piros, sárga és kék ruhák villogtak, cikáztak ide-oda. Rózsaszínű fény csókolta az erdőt. Az elbódult levegő illatosan kóválygott az emberek hullámozó feje felett.

A mérnök a publikumot a tópartra küldte, ott gyülekezzenek a víz partján, ahol egy kis emelvényt rögtönöztek, arról nagyszerűen lehet majd látni a favágók versenytét.

Az úri publikum zajongva, kacagva, tereferélve, még vidáman és tele várakozással az egész boldog nap előtt, felmászott a jó magas emelvényre s gyönyörködve néztek végig a hatalmas tavon.

Nagyszerűen be lehetett látni a kis völgyet. A nagy tó az egész völgyet betöltötte és vize sűrűn egymás mellett tele volt óriási szálfákkal. Egy ügyes ember talán végig is tudott volna rajta sétálni a tulsó oldalra. Ragyogó tiszta víz volt, elbódultan szakadt bele jobbról a hegyekről a tajtékozó patak.

A favágók a párjukkal együtt ott álltak az erdő szélén és várták a multságot. Mindegyik férfi kézenfogva tartotta a magáét és nyugodtan, minden türelmetlenség nélkül, nézték az úriemberek zajlását.

A pán mérnök most lépett közéjük.

— Emberek! Megkezdjük a versenyt. A víz tele van fatörzssel, ti egészen könnyen át tudtok menni rajta a másik oldalra. Nos, a verseny abból áll, hogy ki tud közületek hamarabb átszaladni, egyik oldalról a másikra. Onnan a tulsó oldalról kell kezdeni a versenyt, hogy az urak előtt érétek el a partot. Aki versenyezni akar, az menjen át és

készüljön el. Én itt leszek. Akkor indultok neki a versenynek, amikor én elsütöm a revolveremet! Értettétek?

— Igenis! Aztán miért is versenyzünk?

— Azám! Nézzétek! Az első ezt a szép ezüst órát kapja, a második egy liter bort.

— Nagyon jól van, pán mérnök. Szóltak elégedetten a ruthének és csaknem mind megindultak a tulsó oldalnak.

Koszticska félve suttogott Matkónak.

— Matkó! Én párom, vigyázz magadra!

— Enyém az ezüst óra Koszticska. — És vidáman, füttyörészve indult a versenyzők után.

A tulsó parton levetették a bocskorukat, nehéz, díszes tüzsjüket. Hosszú lobogó nadrágjukat erősen térd fölé gyúrték s felsorakozva a parton, vagy harmincan, várták az indítást.

Reszkető párjaik ezen az oldalon imádkoztak és hányták a keresztet. Csak Koszticska nézett most már bizva, büszkén az ő daliás, fejjel kimagasló emberére.

Az erdőmérnök felment az emelvényre és magasba emelve a pisztolyt, elsütötte azt. Visszhangozva csattant fel a riasztó hang a völgyön keresztül, s a versenyzők nagy lendülettel indultak neki a pályának.

Ideges kapkodásukkal egy páran már az út elején pottyantak bele a vízbe s ázottan, szégyenkezve bujtak vissza a partra. A nagy része azonban szaladt előre ügyesen, kiszámítottan.

Erős barna lábuk acélosan szökkent egyik törzsről a másikra. Táncolva el-elmerülve himbálódzott alattuk a bizonytalan talaj s tántorogva, egyensúlyt keresve hadonásztak kétségbeesett karjaikkal a levegőben. Egy-egy biztató, ijedt kiáltás robbant fel ajkaikról és ugrálva, nagyokat szökellve folytatták kötél-táncos útjukat. A törzsek sikamlósak voltak és meg-megfordultak maguk körül, a versenyzők fele úgy sompolygott már vissza, ázottan a víztől, a tulsó partra. Nehéz verseny volt.

A közönség eleinte félt. Amikor, azonban látták, hogy ártatlan multság az egész, kacagás kísérte a vízbepottyánó legényeket visszafelé útkon.

A csapat elején Matkó szökelt. Mint a kőszáli zerge ugrott egyik táncoló törzsről a másikra. Kapaszkodó lábai a legijesztőbb helyzetekben is egyensúlyba ringatták s hosszú, lehetetlenül bátor ugrásaival messze előtte járt a társainak.

Minden szem őt nézte! Koszticska boldogan kacagott. És Matkó az ő gyönyörű, ruganyos testével röpülve száguldott egyik törzsről a másikra, már meg se tántorodott, ösztönös egyensúlyérzékével előre kiszámította testének helyezkedését, lába alig érte a hatalmas lendületben a törzseket s utolsó ugrásával felszökött magasan a levegőbe s nagyot kiáltva torpant meg a parton az urak előtt. Nagy taps és éljenzés fogadta.

A jegyző felesége egy pár dicsérő szóval adta át neki az ezüstórát s ő boldogan kereste meg Koszticskát s büszkén mutatta meg neki a szép versenydíjat.

Az egy liter bort Korin Alexi kapta.

Koszticska úgy érezte magát, mint egy királynő. Szép karcsú testén lángoló sárga mellényke feszült, habosan, hímzetten buggyant ki belőle a rövidujjú, térdigérő ing, mely fölött forró pirossal átdolgozott kötény hintázott elöl és hátul is. Karcsú, gömbölyű lábán piros bocskor virágzott . . .

Minden férfiszem őt nézte. Nagy szemei dalolva röpködtek össze-vissza, sűrű fekete haja térdigérő fonatban hullámozott a hátán. Erős, ruganyos, fiús járásával kiragyogott a leánykoszorúból.

Két csoportra oszlottak azután a favágók! Mindegyik csoport egy tutajt kötött össze. Az egyik csoportot Matkó, a másikat Korin Alexi vezette. Hatalmas nagyszerű verseny volt. Ebben is Matkó győzött! Az ő emberei kapták a hordó sört.

Amikor készen voltak, a két tutajt összekötötték, járdát készítettek hozzá a partról törzsekből s az egész úri társaság átvonult énekelve, a ringó, hintázó szigetre.

Megérkezett a cigány. Reszketve, félve, vacogva a rémülettől ment át a banda a járdán a tutajokra s igen bizalmatlanul foglaltak helyet az egyik sarokban. Állandóan lesve, ide-oda pislogva a félelemtől, játszották a magyar nótákat.

Kosov Matkó a parton mulatott az emberekkel. Ő volt a nap hőse. Az első táncot a pán mérnök az ő mátkájával táncolta.

Matkónak ragyogott a szeme az örömtől és Koszticskának majd kiugrott a szíve a megtiszteltetés boldogságától.

Amikor megkapták a nagy hordó sört és megkapták a rengeteg gulyást kenyérrel, ordítózva az örömtől fogtak neki a nagy lakomának és rajongó szeretettel nézték uruknak, a pán mérnöknek sürgését, forgását.

Korin Alexi külön ült az embereivel. Ők is kaptak mindent, csak a hordó sör nem járt nekik. Megsajnálta őket Matkó!

— Fiúk! Testvérek vagyunk. Van itt ital elég! Gyertek, igyunk együtt!

— Vivát Matkó! — kiáltottak fel a másik csoport emberei és bizony lassan otthagyták mind sötét, káromkodó vezérüket.

Korin Alexi egyszerre csak egyedül maradt. Sötéten, lobogó gyűlölettel nézte Matkóékat. A lány, a párja szomorúan ült mellette.

Matkóban pedig úgy forrott a jókedv, úgy szaladgált az öröm, hogy sugaras lélekkel állott Alexi elé.

— Gyere no te is! Én mindent elfelejtettem!

A dühös ellenfelet úgy szíven találta a nagy jóságával, hogy vadul ugrott fel s mint egy vadmacska köpködött Matkó felé.

— Tartsd meg a sörödet! Kell a kutyának!

— Most pedig jó lesz, ha eltakarodsz innen! — szólt a foga közt Matkó. — Mert belehajigállak a vízbe.

Alexi elsietett. Helyes kicsi párja sírva szaladt utána.

A nap pedig megbotlott a csúcsban, nagy forró teste végigzuhant a hegyen és szerteömlött a vér az erdők tetején. Este-nyónak kihullott kezéből a szakajtó s a sok ezüstcsillag szertegurult az égen belőle.

A tánc és a multság tetőpontra hágott. Nagy lángoló tüzet gyújtottak a tutaj közepén s a jókedv deliriumában tobzódva táncolták körül a máglyát lányok, legények.

— Kilyukad a tutaj a tűztől! — ordították a cigányok. És hiába sírtak, rimánkodtak, játszaniok kellett tovább s reszketve a félelemtől húzták a vidámabbnál vidámabb nótákat.

A lángok nyalták-falták a beléjük dobott száraz fát, de a víztől átitatott törzseket mindössze csak megpörkölték.

Ropogott a tánc, szorosabb lett az ölelés és sűrűbb a lopott csók.

S amire a jó Isten a hatalmas kék szitán keresztül a földre szította a fényt, mégis csak eloszlott a társaság.

Daloló szekerek és kacagó kocsik dübörögtek le a hegyekről az álmodó Sugatag felé és Kosov Matkó büszke jókedvvel, harsonás lélekkel kísérte haza kézenfogva a boldogságtól folyton kacagó párját, Koszticskát.

IV.

Egy meleg nyári este történt.

Matkó és Koszticska csendesen és messzenézőn állottak a sátor előtt. Nyugodt, mozdulatlan öleléssel karolták át egymás derekát. Az öreg Petró ott ült a szokott helyén báránybőr gubáján és pipázott. A két kutya ott hevert mellette.

Keményebb és mozdulatlanabb volt az öreg arca a szokottnál. Merevebb és roskadtabb volt a teste s a rendes esti kosztja sem izlett.

Valami nyugtalanság fogta el. A tiszta, becsületes szeme tele lett köddel és igen reszketett a keze, ha felemelte.

Felkelt és szó nélkül megindult a karám felé. Két kutyája hitetlenül és csodálkozva nézte a szokatlan, ok nélkül soha végig nem járt utat s kellenlenül, lustán indultak utánna.

— Matkó, te! Olyan furcsa az öreg.

— No. Mi az?

— Ma még a hangját se hallottam.

— Eddig se hallottad.

— Mégis hallottam. Ma nem. Enni se evett. Inni se ivott. Az arca furcsa és messzenéző. Nem leli a helyét. Nehezen jár. Minden tagja reszket s most is ok nélkül megindult a karám felé.

— Nyugtalan az öreg.

— Rosszat érzek Matkó. Vigyázz. Valami baj szakad ránk.

A két kutya éktelenül csaholni kezdett a karámnál.

— Hallod? Ugatnak a kutyák a karámnál.

— Nem ellenséget ugatnak! Nincs baj! A sötétre ugatnak így.

— Biztosan látnak valamit, amit mi nem látunk.

— Mért látnának ők többet, mint mi?

A kutyák ugatása nem hagyott alább.

— Igen félnek valamitől.

— Zaj van az erdőn.

Az esti szél, mint egy szomorú asszony sóhaja, úgy szaladta körül az erdőt. Reszketve kapaszkodott meg az árnyék a fák alatt és titokzatos hangok bukkantak fel a csend tengeréből, mint nesztelenül úszó fókák s valami különös, természetfölötti erő játszadozott a földön és meg-megkondította az emberszív harangjait.

A kutyák nem tudtak elhallgatni. Keserves, soha nem hallott vonításuk felébresztette az aggodást, Koszticska szaladva indult meg a karám felé.

— Matkó! Úgy félek.

Amikor odaértek, csodálkozva látták, hogy az öreg Petro, nagy farkósbotjával elszántan, keményen harcol valaki ellen... valaki ellen, akit nem láttak, akit nyöszörögve ugattak a kutyák s a karámban a juhok rémüldözve gyömöszölték egymást a sarokba.

— Nézd Matkó! Mit csinál?

— Várj! Hadd nézzem!

De nem soká várt, hirtelen nagyot kiáltott! Odaszaladt, ölbe kapta az öregot és vágatva vitte a sátorba a fekhelyre. Gyertyát gyújtottak. Ott hevert az öreg ijedt, eltorzult arccal a szénán, vacogva ütődtek össze fogai s a szeme keresőn, gyáván kapaszkodott bele Matkó elsárgult arcába és megszólalt.

— Matkó fiam. Az erdő asszonyát láttam meg az előbb a karámnál. Tudod, úgy-e, mit jelent az?... Holnap menj le Suhatagra és jelentsd, hogy az öreg juhász, a Petro már nem őrzi a juhokat... Küldjenek más embert... Koszticska jó lány, erős és dolgos. Neked adom... Légy jó hozzá... Vidd el magadhoz...

— Atyuska! Nem igaz! Ne beszélj így! Nem halsz meg! — zokogott a lány.

Apja már nem beszélt. Elfárasztotta a sok szó, csak kinyújtotta a reszkető kérges kezét feléje és arcára fordította a messzenéző, ködös szemeit.

A két kutya kint üvöltött a sátor előtt, mintha kétségbeesetten és reménytelenül harcoltak volna valami ellen.

A sátorban huzat volt. Szilajon, gorbán cibálta meg a gyertyalángot s a gyertyaláng reszketve kúszott fel a három ijedt arcra.

Koszticska arcán fájdalmasan rángatózott a piros élet, a Matkóén barázdákat szántott a gond, az öreg Petro arcán fehéren rémüldözött a sejtelem. S az ajka alig érhető töredékmondásokat da-dogott.

— Olyan szép volt, mint a mező . . . A járása a szellőé . . . A szava az erdőé s a szeme mint a forrás, benne egy darab éggel . . .

Matkó és Koszticska ott virrasztottak egész éjjel az öreg mellett. A kutyák egész éjjel vonítottak a csillagok felé s habzsoló morgással ugrottak neki egyszer-egyszer az üres levegőnek, mintha valakinek a lábába szerettek volna beleharapni.

Reggelre az öreg Petro örökre elaludt.

Koszticska zokogva borult a Matkó széles, erős mellére és vigasztalanul siratta az ő csendes, fukarszavú apját.

Matkó letérdelt és hosszan imádkozott.

A kutyák pedig megbékülten csendesültek el a sátor előtt.

Matkó bement Sugatagra jelenteni a dolgot a pán notárnak és otthagya Koszticskát egyedül a halottal.

A juhok a karámban maradtak, addig nem eresztik ki őket, amíg át nem veszi az egészszet az új juhász.

Matkó illetudóan és összekuszáltan a hivatalos dologtól, lépett a jegyző elé.

— Nini. Hát te favágók büszkesége, mit akarsz itt? — szólt rá a jókedvű jegyző. — Emlékszem rád. A tavaszi tutajmulatságon te voltál az első az apsineci gáton! Hogy is hívnak?

— Kosov Matkó, pán notár.

— Igen. Igen. A Matkó! Te vagy a Matkó. Derék ember vagy. Hát mi járatban vagy itt?

— Megkövetem szépen, pán notár, a vadrózsa lankán az öreg Petro, a falu juhásza ma reggelre meghalt.

— Ne mondd! Az öreg Petro? Szegény! Isten nyugtassa. Baj. Baj. Mit fogok én most csinálni? . . . Hogy jössz te oda? Mért jelentetted ezt be te?

— A lány, a Koszticska az én mátkám.

— Persze. A mátkád. Az az a szép lány, aki mindég melletted volt a mulatságon?

— Igenis, pán notár.

— Hát én mondom neked valamit, te Matkó. Az öreg Petro, a falu juhásza meghalt. Te mondtad. Elhiszem. Elküldöm a kántort, temessétek el szépen holnap délután. Az orosz pap öreg. Nem tud már felmenni a hegyre, majd itthon fog imádkozni a szegény öreg lelkiüdvéért . . . De most nincs a falunak juhásza. Ellenben maradt a juhász után egy szép lány, a te mátkád. Kosov Matkó, vedd el a lányt, te leszel a juhász, ott lakhatsz a sátorban, megvan a jó kényelmes hivatalod, még csak a kis holmit sem kell elhurcolni a sátorból . . . Aztán a hivatalod bővül, egy-két hét múlva még egyszer annyi juhot hajtunk fel hozzád a vadrózsa lankára, építtetni is akarok ott aklokat.

Matkó megdöbbenve és igen megtisztelve hallgatta a jegyzőt. Hogy ő hivatalos ember! Kosov Matkó juhász! Valami mégis harcolt ellene a lelke mélyén. A jegyző folytatta:

— Nem hívnálak erre a tisztségre épen téged, Kosov Matkó, hiszen kaphatnék rá száz legényt is, de láttalak a tavaszi mulatságon, megtetszettél nekem és tudom derék, becsületes ember vagy.

Matkónak a szíve repesett örömeiben.

— Aztán meg az öreg Petro, az elmúlt félesztendő bérét is bennhagyta a falunál. Egyszerre akarta felvenni az egészszet a lánya lakodal-mára. Ez pedig ötven forint. Ez a pénz is a tied lesz, ha elveszed a lányt, mert őt illeti. No Matkó!

Matkóval szédült a világ! Olyan boldogság töltötte meg a lelkét, hogy majd összeesett tőle. Pénzt is kap, hivatalt is kap, asszonyt is kap!

Boldogan csapta bele kezét a pán notár feléje nyujtott tenyerébe és mosolygó arccal nézett bele új gazdája vidám arcába.

— Pán notár! Egyet kérek!

— No fiam! Halljam!

— Az a sátor ott a vadrózsa lankán olyan rozoga, olyan ócska már. Szeretnék fatörzsekből egy kis új házat építeni a helyére, igen kérném, megengedné-e ezt a falu az új juhásznak?

— Persze hogy megengedi, fiam! Csak építs! Van ott fa elég! Aztán te értesz is hozzá! Csak csináld meg a házat, lakhatsz benne, a tiéd is lesz, amíg te vagy a juhász, csak ha elmész, vagy meghalsz, akkor lesz a falué... Nohát, akkor haza mész, szépen átveszed a juhokat, holnap eltemetitek az öreget, vasárnapra pedig bejössz a lánnyal ide hozzám és én összeadlak titeket. Majd beszélek a pappal is.

— A jó Isten fizesse meg, pán notár!

Elköszönt a legény és vidáman, jókedvűen döngette végig a falut a járásával, sietve, loholva táncolt hazafelé.

A sátor ajtajában hökkent meg csak a nevető jókedve. Koszticska ott térdelt most is az öreg előtt és imádkozva vigyázott a halottra.

— Megjöttél, Matkó?

— Meg.

— Megmondtad?

— Meg.

— Mit szólott?

— Sajnálta az öreget. Holnap kijön a kántor. Eltemetjük.

— A pap nem jön?

— Öreg már. Nem tud feljönni. Otthon fog imádkozni.

— Oda temetjük anya mellé, a két öreg fenyő alá.

— Oda.

— Mikor jön az új juhász?

— Már itt van.

— Máris? Hová megyek akkor én aludni? Hol van? A karámnál?

— Nem. Itt van.

— Hol?

— Én vagyok!

— Matkó! Istenem! Te vagy a juhász?

— Az.

— Hogyan? Hogy lehet az?

— Két feltétel van csak.

— Szűz Mária, mi az?

— Az egyik az, hogy téged már vasárnap feleségül vegyelek, aztán kikapjuk az öreg félévi bérét, amit bennhagyott, ötven forintot, a másik az, hogy e helyett a rozoga sátor helyett, szép fatörzsös házat kell építenem.

— Matkó! Matkó! — Boldogan röpült a lány a legény nyakába és duruzsolva simult hozzá. A halott pedig csendesen, mosolyogva bámult bele a semmibe.

(Vége következik.)

Büky György

Nyelvújítás nélkül. Nyelvújítás — ez a szó nagyon furcsa emlékekkel van egybekötve. Torz szavak: *iblanty, hamag, nyak-orjány, dag, fic, mondat, rence, körönce* — kavarognak fejünkben; tanáraink intelme: *nyelvrontás, szófaragás, hóbort* — dörog fülünkben; szánó mosolyt ébreszt *Bartzafalvi, Wándza, Folnesics, Bugát*, de még *Kazinczy* neve is. A nyelvújítási harc mint ortológusok és neológusok béka-egér-harca tűnik elő a mult ködéből, mint paródiája nagy küzdelmeknek, aprólékos tollharc, mikor egy-egy *i* körül folytak végeérhetetlen tintaháborúk.

A legkevesebb ember tudja, hogy a szavak vitája mögé eszmék harca rejtőzött; hogy a nyelvújítás bonyodalmi a nemzet élet-halálküzdelmének állomása, melyben arról van szó, akar-e, tud-e a magyar európai lenni, egybeolvad-e lelkében a keleti erő s a nyugati műveltség, magába tudja-e fogadni az újkor ezernyi ezer vívmányát, meg bírja-e állani helyét a kor harcai után az eszmék küzdelmében is, vagy pedig le kell-e merülnie az élet felszínéről, hogy mint pusztá név gazdagítsa a lexikonok anyaghalmozatát. A nyelv megújulásának folyamata hű tükre a nemzet lelke megújulásának. Az új élet új eszméket szül, az új eszmék új kifejezést keresnek. Ahol ez a belső és külső folyamat szerves és zavartalan egymásutánban megy végbe, ott a nyelv is észrevétlenül alkalmazkodik hozzája; ahol azonban, mint a mi történeti életünkben, a sors keze szüntelenül megszakítja a fejlődést s visszalök az élet elemi vívódásai közé, ott a pihenés rövid szakaszaiban — ha maradt némi életerő — a szellemi élet erőszakosan előretör, magával ragadja többi közt a nyelvet is és mesterségesen teremti meg azt, ami természetesen nem növekedhetett.

A történeti vizsgálat immár több emberöltő távolából igazságot szolgáltat a nyelvújításnak; hasznosnak, szükségességnek ítéli. Az idő letörte és lecsiszolta kinövéseit és furcsaságait; az erő és az élet jogán törvényesítette nem egy korcsát is, mint a középkor elerőtlenedett uralkodó házainak erős fattyúhajtásait. Mint a kertész mesterséges eszközökkel nemesíti a természet virágait, az élet a

nyelvújítás termékeit is a nyelv virágos kertje gyarapodásának ismerte el.

De hosszas okoskodás helyett inkább szemmel látható és kézzel fogható példák mutassák, mi volna ma nyelvünk, ha nem lett volna nyelvújítás — vagy inkább, mi nem volna meg nélküle.

Nem volna *irodalom*, a *költő* nem zenegene *dall*, sem *hírlap* nem közölné *lárcát*, *regényt*; elhallgatna a beszédes *monda*, a *népköltés* néma volna. *Szerkesztő* nem *szerkeszténé*, *nyomda* nem *nyomná* az *ujtságot*; nem volna *vezércikk*, *szemle*, hírek *rovata*. *Költeményben* nem csengene *rím*, *ütem* nélkül folydogálnának a sorok. *A könyvtárak* üresen kongának egyetlen *kötet* nélkül s a *bírálóknak* nem volna módjukban *szöveget* elemezni és *boncolni*. *A kiadók* sem *pályadíjat* nem tűznének ki, sem *tiszteletdíjat* nem *utalnának* ki kész *szellemi termékekért*.

Zene nem szólna a *hangversenytermekben*, *művész* nem ütné meg a *zongora billentyűjét*, *karnagy* nem *vezényelné* az *opera nyitányát*, *zenészek* nem *hangolnák* össze hangszereiket és *összhang* nélkül, *dallam* nélkül halálos *csönd* borulna a *vígadóra* s a többi *zeneterembe*.

Színházban nem volna *színész*, a *színpadon* *díszlet* nem mutatna *gyönyörű táblatokat*, *felvonások* közt nem hullana le a *függöny*, *karzatról* nem szólna *taps* a *jelenet* végén.

Az *ecset* *művészei* sem *életképet*, sem *történelmi jelenetet*, sem *csendéletet* nem festenek, *képmás* nem örökítene át a nagy emberek *arcvonásait* az utókorra. Nem volna *vonal*, a *fény* nem emelné az *árny*. A *képtárakban* sem *keretben*, sem nélkülök nem lógnának *festmények*. A *teremtő képelet* műveit *metszet*, *nyomat*, *fénykép* nem sokszorosítaná. *Minta* nélkül *szobrász* nem alkothatna *szobrot*.

Az emberek *állam* nélkül élnének; a *szónokok* az *alkotmány* sérelmeit nem vehetnék a *kormány* szemére; *javaslatból* nem válnék *törvénycikk*, *elnökek* nem volna *vitája* az *ellenzék vezérszónokaival*; sem *többség*, sem *kisebbség* nem izgatná a *közvéleményt*. *Belügy* és *külgügy* békén szünetelnének; a *beügyminiszter* nem *nevezne* ki sem *államtitkárt*, sem *írnokot*, nem intézne *leiratot* a hivatalok *főnökei-*

hez, az *alispán* nem tenné félre az alkalmatlan *ügydarabokat*.

Hát a *kereskedelem*? Hogyan állana meg *ipar* híján? De hisz sem *tőzsde*, sem *bankár*, sem *hitel*, sem *bankjegy* nem volna! *Ügynök* nem köthetne *üzletet*, senki *váltóját* meg nem *óvatolnák*, *pénztár* nem adna semmiféle *összeget* semmiféle *utalványra*. Sem *árfolyam*, *általány*, *becsár*, *egyenleg*, *jödözet*, *hiány*, *kockázat*, *kölvény*, *nyeremény*, *részvény*, *sorsjegy*, *tőke* nem volna, még *zárlat* sem. A *vállalatok* hiába akarnák *vagyonukat vasutakba* fektetni, igaz, hogy *tőnk* sem fenyegetné őket.

A testi élet is igen csonka volna. Semmi *szerve*, *ideg*, *izma* nem működne az embernek; *étvágy* nélkül *élelemre* sem volna szüksége, még egy *adag fagylattra* sem volna kedve. Hiába volna a *testalkat bája*, annak senkire sem volna *ingere*. Igaz, hogy *láz*, *járvány*, *ragály* nem fenyegetné, nem kellene félnie attól sem, hogy *kórházban műtétet* végeznek rajta, *hulláját orvosi lelet* nélkül *bocsátanák* le a *sírbolba*.

Leiki életé még *sivárabb* volna. Igaz, hogy a *bölcsélet* semmi *aggályt* és *kételyt* nem ébresztene *lelkületében*; *fogalma* sem volna a *világegyetem rejtélyeiről*; de a *lángelme ihletétől* sem *szellemülne át*, *ábránd* nem hatna *csábosan képzeletére*, *rögeszme* nem bántaná *kedélyét*, *vágy* nélkül nem *csalódnék*, *siker* nem sarkalná *buzgalomra*, *egyéni világnézet* nélkül járná földi pályáját; *szellem*, *vágy*, *vélemény* és *szervenvel* nélkül *lebegne az űrben*.

A természetnek sem volna sok szava az emberhez. *Alkony* idején nem *hallaná a csalóány dalát*; nem látná a *fa lombját*, a *virág szirmát*, a *lepke tarka himporát*, a *hullám ringását*; nem merülne el az *állat- s növényvilág titkai*, a *világegyetem óriás* s a *parányi sejt* láthatatlan rejteteibe.

A *társadalmi* élet lehetetlen volna. Sem *család*, sem *testület*, sem *egyesület* nem kapcsolná az embert *kortársaihoz*; *dívat* nem *érdekelné*, sem *hölgyének pongyolája*, sem a *kirakal hódító mellénye*; a *vidádó táncestélyein* nem mutathatná meg *deli csárdását*, kivált hogy *foдрász* sem *gondozná* *fürtös hajzatát*. A *közéletben szerepe* nem volna, *lakomán pincér* nem szolgálná ki; *sivatag* volna egész élete s még a *templom szentélyében* sem *küldhetné* *imáját* az égbe.

Ez a néhány szó csak szerény mutatóvány abból a sok ezerre menő kincsből, mellyel a nyelvújítás bővítette és gazda-

gította nyelvünket. Hogyan beszélne és írna ma, ha mindezeket törölnünk kellene szótárunkból? *Tolnai Vilmos.*

Takáts Sándor: Magyar küzdelmek. (Genius-kiadás, Budapest. É. n.) — «Történeti könyveinkben — írja Takáts Sándor — minden teret a politikai és hadi mozgalmak ismertetése foglalván le, a társadalmi és a gazdasági élet legfontosabb kérdései kiszorultak azokból. A közélet olyan jelenségeire nincsen bennük tekintet, amik ma az embereket jobban érdeklik minden háborúnál, minden politikai sérelemnél. A kutatás eszerint tömördek újsággal szolgálhat e téren; hiszen meg nem bolygathat kepe mellett áll, ahol ugyancsak könnyű kalászt gyűjtenie. Különösen a XVI. és XVII. századról mondhatjuk ezt. E mozgalmak, drámái s örökké változó korszak minden éve új és új jelenséggel szolgál. Gazdasági és társadalmi téren úgyszólván minden esztendő mátra fordítja az állapotokat. Az állapotok változása pedig — ez már kipróbált dolog — az erkölcsöket és szokásokat is változtatja. Van tehát mit észrevennünk a politikán és a háborún kívül is. S ha nem rösteljük a fáradságot, ezer és ezer oly titoknak a nyitját megtalálhatjuk, amiknek derekas értelmére írónk eddig nem jutottak.» Takáts Sándor nem röstelte a fáradságot, hogy egy vasok kötetet kivevő képsorozattal elevenítse meg ismét azt a történelem mögötti világot, melyet a hivatalos történetírás nem akart vagy nem tudott, épen szintetikus céljai miatt, nagyobb figyelemre méltatni.

Új könyve tizenhét tanulmányt foglal magában és időben három évszázadot ölel fel, a XVI. század közepétől egészen a reformkorig. Szorgalmas és aprólékos levéltári kutatás s a történet-tudomány már meglevő eredményeinek pontos ismerete az az alap, melyen felépültek. Valóban történetírás is ez, mely a «petits faits» jellegzetesekké való emelésére törekszik. Amit mond, mindig érdekes. Nemcsak azért, mert olvasása közben magunk is egy kicsit felfedezőnké érezzük magunkat, amikor a nagy valóságok mögé pillanthatunk, hanem egyúttal laikus öröm is fog el bennünket, hogy eltemetett vagy zár alatt álló jegyzőkönyveken és magánleveleken keresztül embereket látunk meg. Történelemszemléletünk veszt nagyvonalúságából, de nyer realitásában.

Két első tanulmánya (Daliás idők,

Zadorla János) a XVI. századi nemzetiségű állapotokra világít rá. «A tőzsré halála» című kitűnő anyaga lehet egy novellának. A Zrínyiekkel három tanulmány is foglalkozik. Itt Széchy és Fraknói megállapításai helyesbülnek Takáts Sándor részletes kutatásai alapján. Teljes szaktudományos felkészültségében mutatja be a szerzőt a leghosszabb tanulmány (Kísérletek a magyar haderő feloszlására 1671—1702), melyet a Történeti Társaság díjjal is jutalmazott. XVII. századi tárgyú még a «Magyar Ház Bécsben» című is. A reformkor történetébe vágó tanulmányai, szám szerint kilenc, főként a titkos rendőri jelentéseken alapulnak. Szemléltetően mutatja meg azt a nagyszerűen megszervezett rendőri apparátust, mely a reformkor vezető férfainak minden lépését figyelemmel kísérte. Ez a láthatatlan, de mindenütt jelenvaló fotóriporter rögzít meg a bizalmatlanság torz lencséjén át dolgokat és embereket. E képek nem lehetnek monumentálisok, még összerakva is alig adhatnak igazi tablót, de bepillantást engednek a történelem emberi masinériájába.

Feltűnhetik, hogy Takáts Sándor elbeszélő modora, bár könyvének anyaga a történetiszemléleti realizmust erősíti bennünk, erősen romantikus. Jókai-s és sokhelyütt Mikszáth-i stílelemek egyeülnek benne. Épen stílusa állítja munkáit a szakszerű tudomány és a történeti elbeszélés közé. Hathatós segítőeszköz ez az olvasóhoz való közelségre. Ezzel lopja belénk elfeledett régi nyelvünk sok ismeretlen szavát és szóhasználatát, ezzel válik a történeti adattömeg mindnyájunkat érdeklő elevenéletté. Takáts Sándor munkássága a magyar olvasóközönséget neveli multunk megismerésére és megbecsülésére. *K. D.*

Földi Mihály: Övék az élet. (Franklin-Társulat kiadása, 1929.) A kereszténységet ért támadások következtében az emberek nagy része, ha nem is lett ellensége apái hitének, legalább is közömbös. Ez a közömbösség az erkölcsi élet terén is megnyilvánul. A kereszténység szerint bűn a testnyujtotta öröm, a közömbös ember szerint nem is olyan igen nagy bűn. A konvenciók, a társadalmi szokások fékezik ugyan az erkölcsi kilengéseket, sőt ha a közvetlen környezetében történik az ilyesmi, a közömbös ember is elítéli. De ha érdekeitől távol megy végbe a kilengés, ha nem áll fenn a közvetlen veszedelem, hogy ő vagy családja kárt szenved ál-

tala, nem botránkozik meg rajta. Sőt azzal a gondolattal, hogy «emberek vagyunk mindnyájan», el is nézi azt, amit okvetlenül bűnnek tartana, ha családjában történék. A közömbös ember számára ilyen érdekeitől távol álló, egészen elvont kilengés a malackodó regény. Megírni nem merné, de elolvasni elolvassa.

A ma élő pesti írók közül különösen Ujhelyi Nándor és Földi Mihály foglalkoznak kizárólagosan a nemi étellel. A kettő közül Ujhelyi a szimpatikusabb. Egyszerűen bevallotta, hogy az irodalom az ő szemében nem művészet, hanem malackodásra való alkalom. Nem is akarta gyönyörködtetni az olvasóit, illetve csak a maga módján akarta gyönyörködtetni. Volt is malackodás regényeiben szakadásig. Természetesen nem vallhatta be nyíltan, hogy azért malackodik, mert pénzt akar keresni. Tehát azt hirdette elvi magaslattól, hogy a szabad szerelemért küzd, támadja az olyan elavult intézményeket, mint a házasság stb. De ezt az elvi magaslattal is úgy biggyesztette regényeibe, hogy olyanformán festettek ott, mint a híres csizma az asztalon. A rendőrség persze kikergette ezt a nyíltszívű urat az országból.

A rendőrség erélye miatt senki nem vesztett semmit, legkevésbé az irodalom, de nyert vele Földi Mihály, mert azóta egyedül dudál a csárdában. Földi Mihály és Ujhelyi Nándor között azonban nagy a különbség, körülbelül akkora, mint a mezők egyszerű vadvirága és a művirág, mondjuk a mülliliom között. Ujhelyi megható naivitással komolyan vette magát és gyermekdeden malackodott. Földinek azonban tudományos elméletei vannak, nem akar ponyva lenni. Regényei nem események sorozatából állanak, hanem komoly problémákat oldanak meg. Azt mondja a sorok közt, hogy nem érdekli az olcsó siker, nem akar malackodni, de mit tehet róla, ha a pszichoanalízis problémaköre érdekli csak és mit tehet róla, ha a freudizmus minden lelki jelenséget a szexuális életre vezet vissza.

Földi annyira lelkes híve a freudizmusnak, hogy az összes lelki jelenségek visszavezetése a szexuális életre nála már a premisszák közt szerepel. Így okoskodik: ha minden lelki jelenség ide vezethető vissza, mit törődjem a többivel, foglalkozom ezzel az eggyel, de ezzel aztán annál alaposabban. Foglalkozik is, de Földi okos ember. Tudja, hogy van néhány paragrafus, amelyek

miatt az ember megégetheti a körmét. Óvatosan elmegy addig a határig, ameddig a paragrafusok engedik, de nem olyan heves, mint szerencsétlen naiv társa, szépen megáll, amikor gondolja, hogy sok lenne tovább részletezni a dolgot. Természetesen ez a nemes önmérséklés bizonyos előkelő tónust is kölcsönöz regényeinek.

Földi persze nem tehet arról, hogy alantas gondolkodású olvasói nem értik meg fenkölt filozófus lelkét. Nem tehet róla, hogy az olvasók, amikor elolvassák a regényt, az egészből csak egy-két már nem sikamlós jelenetre emlékeznek vissza, az okoskodó párbeszéd-ek meg úgy élnek emlékezetükben, mint Ujhelyi elvi magaslatai. Arról sem tehet, hogy az úgynevezett hangulat-rajzok kellő felfogására sem elég kifinomult az átlagember lelke, mert az a benyomása, hogy a szerző kerülget valamit, mint a macska a forró kását, de legtöbbször nagyon lassan hűl ki a kása, mert jó sokáig járkálunk ide-oda a szerzővel és még mindig nem tudtuk megkóstolni. Válogatja a szavakat, megvilágítja gondolatát innen is, onnan is, de mégsem tudjuk meg, hogy mi is az a nagy dolog, amit ki akar mondani. A végén szinte azt hinné ember, hogy nem is kását kerülgetett a macska, hanem valami erősen gőzölgő lötytöt.

Jellemrajzzal a jó freudistának nincs baja, mert a jeles bécsi professzor megoldott mindent előre. Az egész lelki élet az illető egyén nemi beállítottságától függ, tehát elég, ha valakinél a nemi életre vonatkozó gondolatait és cselekedeteit ismerjük; ezekből a vonásokból fel lehet már építeni az egész embert. Itt megint igaz van, csak mi magyarok elmaradtunk egy kicsit az európai műveltség rohamos fejlődésében, amelynek egyik legmagasabb fokát Földi regényei képviselik. Mi nem tudjuk ez után az egy-két vonás után rekonstruálni az egész embert, a mi benyomásunk az, hogy néhány pesti úr és kisasszony furcsa dolgokkal foglalkozik, amelyek csak akkor lesznek ilyen fontosak, ha valaki igen ráér.

Ezek a vonások, amelyek körülbelül Földi egész munkásságát jellemzik, legújabbán megjelent «Övék az élet» című regényére is állanak. Csak abban különbözik ez a regény az előbbiektől, hogy talán még unalmasabb. A tudáskereső freudizmus és valami vigéc-bölcsesség terjedő oldalakon keresztül. Tudáskeresőségén a «timeo hominem unius libri» elv korlátlanul érvényesül. Any-

nyira imponál neki az egyetlen könyv, a pszichoanalízis, annyira szilárdan és fanatikusan hisz Freud Zsigmond műveiben, mint a muzulmánok hittek a Koránban a Krisztus születése utáni VII. században. Eddig sem vettem meg a bécsi professzor tanítását, de ebben a regényben korlátlanul ömlik ez a tudomány és kíméletlenül elzárja előle a valóságos életet, megszürikt sok mindent, eltorzítja a dolgokat. Semmivé vagy igen kicsivé lesz a valóság és nagyra duzzadnak azok a részletek, amelyek hasonlítanak a pszichoanalízis példáihoz. Bölcsességének másik eleme a vigéc-világnézet. Legalább is a vigécekéhez hasonlóknak leginkább azok a szempontok, amelyek szerint értékeli az embereket. Pontos tudomásunk van a hősköni életén kívül vagyoni viszonyairól. Az események háttérében egy vállalat tönkremegy és egy új és virágzó ügyvédi iroda nyílik meg. Az ügyvéd felesége szépségét felhasználja az ügyfelek «megfőzésére» és ha házassága felbontásáról van szó, a legfőbb ellenérték az, hogy az üzletnek árt. A feleség mégis válik, Földi azzal domborítja ki elkeseredését, hogy még ez a komoly érv sem hatja meg. A vigécek azonban jókedvű urak, akikben van zamat és talpraesettség. Materialista életfelfogásuk is kedves, mert ösztönös, mint a parasztek bölcselkedése. Földi Mihály azonban szomorú és komolykodó ember, akinek a műveltsége éppen elég ahhoz, hogy a vigéc-bölcséségből kioldja a zamatot és kedvességet: az ösztönösséget.

A száraz vigéc-bölcsesség és a tudáskereső freudizmus segítségével unalmas lesz a regény. Földinek már megvan az a hírneve, hogy malackodó regényeket ír. Ezzel a könyvével ugyan meg fogja jární, aki az eddigi tapasztalatokon felbuzdulva elolvassa. Drága árat kell neki fizetnie azért az egy-két «érdekebb» jelenetért. El kell olvasnia azt a sok méla filozófiát, amellyel Földi körülveszi a csemegét.

A regénynek különben három hőse van. Edit, egy gazdag és művelt leány; Imre, aki ügyvédi irodát nyit és feleséggül veszi Editet. A harmadik Jancsó, a villamoskalauz, mozijegyzedő és végül futballista. Edit és Imre szimpatizálnak egymással, «barátok», ahogy a szerző mondja; a házasságuk mégis szerencsétlen. Edit undorodik Jancsótól, aki erőszakot követ el rajta. Tudat alatt mégis kívánja, végül felesége is lesz és boldogan élnek, ha meg nem hal-

tak. Tanulság: a szerelemből mindaz, ami lelki, emberi, nem fontos, csak a másik rész a döntő a boldogság megvalósításában. A regény tendenciája valóban nemes. *Fábián István.*

Katajev: A sikkasztók. (*Regény, Athenaeum kiadás.*) *Katajev*ről tudni kell, hogy a fiatal orosz frögenerációhoz tartozik, műveit minden európai nyelvre lefordították, darabjait a moszkvai *Művészszínház* játssza s mint újságíró és filmszcenárius-készítő igen jelentős pozíciót foglal el hazájában. Most megjelent műve egész Európában ismertté tette a nevét s a regényt Oroszországban szelvében-hosszában olvassák.

Katajev meg is érdemli a kivételes érdeklődést. A *sikkasztók* című regénye elárulja egyrészt azt, hogy nagyszerű mestereknél, — *Gogolynál, Goncsarovnál* —, tanult, másrészt, hogy ezeknek a mestereknek valóban méltó tanítványa.

A Szovjetunió állami gyáraiban mód nélkül elszaporodnak a sikkasztások. A lapok tele vannak fantasztikus esetekkel, lehetetlenül nagy és lehetetlenül kicsiny összegeket emelnek el a hivatalnokok. Épen azt meséli egy álami tröszt öreg, becsületben megrokkant könyvelőjének a szemtelen hivatalszolga, hogy az éjjel ugyanabban az épületben egy hivatalból zsákokban hordták el a rézpénzt s itt az ideje, hogy náluk is megtörténjen a kötelező sikkasztás, hisz «úgysem lehet elkerülni». Épen aznap vesznek fel az álami bankból tizenkétezer rubelt. A hivatalszolga addig üldözi a könyvelőt, meg a pénztárost, míg maguk sem tudják hogyan s miért, hozzányúlnak a hivatalos pénzhez. Először leisszák magukat, azután összekerülnek két utcai nővel s végül elindulnak Leningrádba, hogy megköstöljék az élet mézét. Leningrádból falura utaznak s csakhamar elfogy a pénz, azt sem tudják hogyan. Milyen tehetségtelen, ártatlan sikkasztó ez az öreg, régi világból való könyvelő s ez a paraszti származású pénztáros! Úgy folyik ki ujjai közül a pénz, hogy még csak egy kabátot sem vesznek maguknak, a pénztáros még azt a gitárt sem vásárolja meg, amire hosszú ideje áhítozik, nyúlós, rideg novemberi esőben átvándorolnak sok ezer versztát dideregve, félig részegen, rossz ruhában s tizenkétezer rubellel a zsebükben. Nem látták a Kaukázust, nem voltak Krimben, harmadosztályon utaztak, bundapálinkát ittak, poloskás gar-

niban laktak s a pénzt mégis elverték. Még a sikkasztásban is stílustalanok, nincs fantáziájuk, nincs bennük lendület. Két primitív gyermek, akik rosszkodásból, úgyszólván *véletlenül* emelik el a pénzt s abból semmi hasznuk nincsen.

Katajev erre a sovány, egyszerű szerkezetre sok, bámulatos elevenségű s frissességű részletmegfigyelést, aperszüt, vidámságot és szeretetet rak. Néhány éles, precíz fotografiában elvonultatja előttünk a mai Oroszország napali s éjtszakai életét. A vigasztalanul hulló novemberi eső fátolyán át Moszkva, Leningrád, a vidéki város és a falu képeit villogtatja fel. Sehol nem alkalmaz kliséket, sehol fel nem használ egyetlen kényelmes, vagy megszokott vonalat, foltot. Figuráit a groteszk oldalukról fogja meg, ámde végtelen szeretettel, megbocsátással és szívből jövő szelidséggel. Ahol kissé csipősebb is, ott is a szeretet szólal meg benne. Bátor és jelzőiben itt-ott a nyerseségig szokimondó, de fegyelmzetten megmarad a koncepciója keretei között. Nem analizál, ámde szintetikus ereje ragyogóan *érezleti* velünk az emberek lelkiállapotait épen úgy, mint a dolgok misztikus életét. Keményen megmarkolt, minden ízében tökéletesen megmunkált s összeillesztett mű, egy szót nem lehetne kihagyni belőle s egyetlen szó hozzátennivaló nincsen.

Számunkra, akik a Szovjetunió életéről csak torz képeket kapunk, különösen érdekes és izgató az a milió, amelyben *Katajev* figurái: hivatalnokok, pincérek, kurtizánok, katonák, kocsisok, hordárok, parasztok, mérnökök, könyvügynökök, szóval a nép minden rétegének jellemző képviselői mozognak. Egy kis részen át bepillanthatunk abba a világba, amely hermetikusan el van zárva tőlünk s *Katajev* regénye rendkívül finom s tökéletes kamera obszkura, melynek lencséje az író objektív szeme. Igazi, gyermeces öröm tölti el a szemlélőt, olyan öröm, amelyet csak vérbeli művész tud felébreszteni az egyenien meglátott valóság visszatükröztetésével. A külföldről vagonszám behordott «irodalmi alkotások» sivar tömegében, az enervált, raffináltan borsozott tömegművek áradatában fellélekk az ember *Katajev* őszinteségétől, üdeségétől, nyíltságától, emberségétől, igénytelen előkelőségétől s természetességétől.

A regényt egy kis elbeszélés egészíti ki, eleven kép az orosz munkás életéről.

Amit még meg kell dicsérnünk, az a fordítás zamatos magyarossága. *Sárközi* György azok közé a ritka fordítók közé tartozik, akik nem feléből-harmadából dobálják össze a magyar szöveget, hanem minden mondatot megmunkálnak s hű tolmácsai akarnak lenni az íróknak. *Sárközi* tisztességesen *megtanult magyarul*, fordítása semmit sem sikerült el az eredeti mű üdeségéből, jelzői világítanak, mondatai behizelgő harmóniával zengenek, igazi költő tolmácsol itt igazi költőt. Ritka öröm ez, hiszen ma holnap ott tartunk, hogy a magyar fordításokat el sem lehet olvasni felháborodás és gyötrelem nélkül.

Kodolányi János.

A magyar tudományos irodalom bibliográfiája 1901—1925. I. Filozófia. (Budapest, 1929.) Hogy tudományos irodalmunk bibliográfiai feldolgozásának hiányát megszüntesse, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ nagyszabású vállalkozásba kezdett. Sorozatos kiadványokban állítatja össze az 1901—1925-ig terjedő magyar tudományos irodalmi termékek tudományszakonként csoportosított bibliográfiáját.

Ennek a sorozatnak első kiadványa *Buday Júlia dr.* összeállításában most megjelent *«A magyar filozófiai irodalom bibliográfiája 1901—1925»*. Pasteiner Iván a bibliográfiai központ igazgatója méltán mutat rá a bevezetésben e kiadványok rendkívüli fontosságára. Fontosak nemcsak a magyar kutató munkája megkönnyítésének, hanem a magyar tudományos szemléli termékek összegyűjtésének szempontjából is. Ezenkívül, hogy tudományos munkásságunk a külföld számára is áttekinthető legyen a címek idegen fordítását is közli és pedig azon nyugateurópai nemzet nyelvén, mely részéről az illető tudományszak iránt fokozottabb érdeklődésre lehet számítanunk.

Buday Júlia dr. kitűnően összeállított filozófiai repertóriumában mindenben megfelel a kitűzött célnak. Az összeállítás kiterjeszkedik az 1901—1925 között közzétett összes hazai filozófiai munkákra, amelyek önállóan vagy tudományos és egyéb folyóiratok hasábjain láttak napvilágot (összesen 5579 cím). Ezáltal a magyar filozófiatörténetnek századunk első felére eső hosszmetészetét nyújtja, ami annál is érdekesebb, mert ennek a hosszmetészetnek egy éles elhajlását, a háború előtti és a háború utáni filozófiálás különbségének

jellegetes képét nyújtja. Egyszerű könyvcímek és megjelenési évek mutatják, hogy a XIX. század két nagy filozófiai áramlatának, a pozitívizmusnak és újkantiánizmusnak életereje miként csökken, hogy részint az érték-elméleti és logikai idealizmusnak, részint aktivisztikus és pragmatikus gondolatáramlatoknak adjon helyet. A háború utáni években feltűnő a teljes átfordulás. Plasztikus képet kapunk itt arról, hogy egy nemzet lelke sohasem alkalmas annyira rá, hogy számot adjon magának az örök nagy problémákról, mint amikor egy régi világ omlik össze körülötte. Nem hiába a szenvedés a bölcselkedés legfőbb hajtóereje. A háborútól kiérlett sajátos filozófiai problémák, a háborús filozófia, azután a metafizikai, ethikai vallásfilozófiai, világnézeti problémákat tárgyaló művek feltűnő előtérbe kerülése száraz adatokkal mindennél ékesszólóbban beszélnek az élettől agyongyötört emberi szellemről, amely eszmények után sóvárog, hogy ezek szolgálatában életét elvisehelhetővé tegye.

A hatalmas anyag rendszerezése maga egy külön nagy tudományos teljesítmény. Az osztályozás, csoportosítás mindig a dolgok lényegéből folyik. Az osztályozás helyessége tehát mindig helyes lényeg felismerésre vall s ezért az összeállítótól szélesebbkörű, alaposabb tudást követel, mint akárhány kétes értékű önálló munka megírása. Buday doktornő az anyaggyűjtés alapos nagy munkáján kívül ezt a nehéz feladatot is sikerrel oldotta meg. Természetesen minden szaktárgy területén akadhatnak egyes művek, amelyeknek csoportosítása már a tárgy természete miatt vitatható, egyes csoportosítások talán túlságosan részletezők, de mindez nem érinti az áttekinthetőség világosságát.

A tudományos folyóiratok, könyvismertetéseinek felvétele nem kis mértékben növeli a kiadvány értékét, mert ezek a sokszor igen értékes bírálatok a legkönnyebben elkerülnek a kutató figyelmét. Idevonatkozóan csak az a megjegyzésünk volna, hogy ha ezeket a könyvismertetéseket az «Egyes gondolkodókat tárgyaló munkák» rovatában kapjuk, a félreértés elkerülése kedvéért a rovatcím pontosan így adná vissza a tartalmát: «Az egyes gondolkodókat és az egyes gondolkodók műveit tárgyaló munkák».

A magyar tudományos világ hálás lehet Pasteiner igazgatónak e nélkülözhetetlen, kitűnő kutatási segédeszközök

megteremtéséért, különösen, ha a sorozat további kiadványainak összeállítását is hasonló alapos és kitűnő szakemberekre bízta. *Prahács Margit.*

Majthényi György: Mese a csodaállatról. (*Az Én Ujságom* könyvei. Singer és Wolfner kiadása.) A Sehólvégenincs kerek erdőben lakik a boldogság kicsi állat formájában, s aki ember meglátja, az soha elégedetlen többé nem lehet, mert amit kíván, minden az övé lesz.

Öreg favágótól hallotta ezt a mesét a kis Baka Gyurka s amikor árván maradt, egyetlen kis barikájával megindult a boldogság után a kerek erdőnek. Útközben találkozott egy öreg juhászzal, aki magához vette kis bojtárnak. Itt nőtt fel, itt emberesedett meg a juhász családjánál, megvédte rablóktól a nyáját, a gazdát s amikor az öreg juhász és felesége meghaltak, egyetlen lányukat, Marikát feleségül veszi. Volt szép nyája, idővel lett szép kis háza, gyerekei születtek, boldog emberré vált, mert a Sehólvégenincs kerek erdőben egyedül ő találta meg a boldogságot a csodaállat képében és ez az állat nem volt más, mint a kis barika...

Komoly, tanulságos ifjúsági elbeszélés. Mai félvállról vett ifjúsági irodalmunkban megüti azt a hangot, amire az ifjúságnak szüksége van. Szórakoztat és tanít! Nem elégszik meg a gondosan felépített mese tanulságával, hanem a mese keretében is minden alkalmat felhasznál, hogy oktasson. Különösen szépek és szemléltetőek nyári éjtszakákon a juhász szájába adott csillag-mesék. *Büky György.*

Dr. Mauks Ernő: Fogoly oroszánok és egyéb állatmesék. (1929. Magyar Jövő rt. Miskolc.) — Az állatmesék ősi műfaját fejleszti tovább a szerző gyűjteményével, amely méltó folytatása a klasszikus magyar meseirodalomnak. Pesti Gábor, Heltai Gáspár és Fáy András szelleme jelenik meg előttünk modern meseformában, hogy Bartók József stílusára emlékeztette időszerű kifejezője legyen a mai magyar közhangulatnak. A klasszikus értékű Aesopus- és Phaedrus-mesék általános emberi vonatkozásaisal szemben épen a magyar szempontból való időszerűség mozzanata út jellegzetes bélyeget a magyar meseirodalomnak igen sok terméke.

Jelen gyűjtemény túlnyomó részének is ez az uralkodó jellege. A szerző az ál-

latmesék műfaját kellő kifejező erővel tudja a magyar igazság és hit szolgálataiba állítani. Tulajdonképpen ez a magyar időszerűség visz új tartalmat a régi formába és ez ad új színt a régi tipikus állatjellemek kopott köntösének is. Viszont a szerző aktuális célkitűzése teszi szükségessé a jólismert állatszereplők társaságának újabbal való gazdagítását is. Így aztán a régi és új szerzők egyaránt a magyar politikai helyzet megismerését szolgálják. Megszólal általában a magyar keserűség, a magyar irredentizmus és bizakodó hit egyaránt. Az állatok tarka társadalma jelképezi a világ népeinek fenekedő érdekcsoportjait. Ráismerünk bennük a világháború hősi bukottjaira, vérengző győztesekre, hiénáira és döggeszelyűire.

Céljának megfelelően a szerző nem tér vissza a klasszikus mese tételes, rövid formájához, hanem aprólékos részletességgel kidolgozott kényelmes formába oldja mondanivalóját. E tekintetben Bartók részletező stílusát folytatja és legtöbb meséjét az állatnovella határáig bővíti. Érdekes mesészövegre is törekszik, amit a tendenciáért sem áldoz fel. Így sikerül olyan meséket írnia, amelyek eszmei vonatkozásuktól eltekintve, magukban is fölkeltek az olvasó érdeklődését. Ezért alkalmas olvasmányok a pusztán szórakozást kereső gyermekek s a komoly tartalmat igénylő felnőttek számára is.

Gulyás Sándor.

Legény Elemér: Pénz a szelek szárnyán. (Magyar Jövő kiadása, Miskolc, 1929.) A Magyar Jövő Regényei 7. számaként látott napvilágot ez a vas-kötet, amely tárgyánál fogva a háborús regényeknek egyre gyarapodó sorozatához kapcsolódik. Meséje a harc-téri összeomlás zűrzavarából indul ki és végigvezet a gazdasági összeomlás pusztító válságain.

Hőse Csácsy Rókus tartalékos főhadnagy, aki félmillió joféle kékhasú bankot ment magával az elhagyott harctérről. Úgy szökik haza a fővárosba, mert a hivatalos pénzét nem akarja beszolgáltatni a forradalmi kormányoknak. A szükség ráviszi, hogy hozzányuljon az egyre csökkenő értékű összeghez, mert folytatnia kell azt a családfenntartást, amit a háború alatt harctéri küldeményeivel olyan bőségesen biztosított. Ki kell elégítenie világszép feleségének fokozódó igényeit s tartania kell annak élődsi családját is. Így tudja, legalább egy időre, magához fűzni vi-

ruló szépségű feleségét, akivel egyébként nem volt semminemű lelki kapcsolata. Bántóan közömbös feleségével szemben való helyzetét rendkívül megnehezíti az a szörnyű harctéri emlék, amelyet egy visszataszító arcdaganat formájában magával hozott. Valahányszor örülni vagy nevetni merészel, szárnalmas torz-mosoly csúfítja el arcát. Le is szokik a nevetésről és hideg számíttással, komoly, merev arccal csinál mindent. A vagyontörő pénzzel sikerül átcsősznia a határokon feleségével együtt és Berlinben fenéig üritik a romokon tobzódó élet poharát. Egy ügyes operatőr kék-vörös arcdaganatától is megszabadítja. A dollárba mentett pénzből jut is, marad is bőven. Még az egykor 500 milliós összeg névértékét is játszva be tudja fizetni a berlini magyar követséghez anélkül, hogy fényűző életük alapja megrendülne. Ezzel megnyugtatta lelkiismeretét és «hazafias» cselekedetével későbbi hivatalos elismerésre teszi magát méltóvá. Közben írói névre tesz szert és visszatér a fővárosba. Berlinből importált gyakorlati érzékével telekspekulációt kezd és hihetetlenül meggazdagodik. Vagyonával együtt nő írói tekintélye is. Mikor már meghódítja az életet a maga teljességében, akkor veszíti el feleségét egészen, aki sohasem volt igazán az övé. Megjelenik a színen a léha, üres torreador, aki a tízéves asszonyban felgyújtja az első szerelem tüzeit. Az elvált szép asszony követi kedvesét, hogy mielőbb hitvese lehessen. A sokgyerekes, lézengő spanyol azonban cserben hagyja s a csalódott asszony a halálban keres megoldást. Csácsy Rókus pedig tovább éli világát új kedvesével, aki teljes odaadással hálálja meg a «nagy» író másodvirágzását és szívet ad a torzmosolyért cserébe.

A regény meséje kétségkívül érdekes, hiszen a legvadabb lüktetésű élet tipikus hőse jelenik meg benne. A háború s a vele kapcsolatos anyagi és lelki összeomlás jelenségei és problémái még sokáig fognak a nagyközönség érdeklődésének homlokterében maradni. Sok évre visszamenőleg az újabb regényirodalom java termései többé-kevésbé háborús dokumentumok is. Ennek az iránynak talán most éljük a teljességét, amikor minden érdekel bennünket, ami azokkal a rendkívüli eseményekkel van kapcsolatban. Mohó érdeklődéssel merülünk el a szépirodalomba enyhült háborús élmények szemléletébe és a közérdekű témára való tekintettel sokszor

teszünk engedményeket a kidolgozás művészetének.

Meg kell vallanunk, hogy ezúttal is elsősorban a tárgy érdekességére vagyunk tekintettel, amidőn Legény Elemér időszéri regényével szemben állást foglalunk. Tárgyválasztását szerencsésnek tartjuk, mert a háborús vonatkozású életnek is egy sajátos forgatagába vezet bennünket, midőn a devalvációs konjunkturát választja háttérül. Azt a kort, amidőn a pénz a szelek szárnyán repült. Ez a specializálás egy lépéssel tovább viszi a háborús témakör kiaknázását azzal, hogy a háború véres viharának a jelenbe is átcsapó szennyes hullámverését érzékelteti.

Kár, hogy a művészi megoldás nem felel meg mindenben a szerencsés tárgyválasztásnak. A magábanvéve érdekes, bár tipikus mesét leszámítva semmi újat és eredetit nem nyújt az író. Nem mutatkozik meg benne a maga sajátos egyénisége és a fölvetett jelenségekkel szemben való határozott állásfoglalása. Nem adja élő önmagát, hanem szinte érdektelenül pergeti az események filmjét. Hőseinek élete, sorsa neki magának nem szívügye s nem tudja vagy nem is akarja föltárni az események felszíne alatt háborgó élet mélységeit. Csupán azt a köztudomású ténytet illusztrálja, hogy abban az időben bünnös és tág lelkiismeretű emberek voltak a világ és a látszatértékek haussza-a tombolt anyagi és szellemi téren egyaránt. Az író megelégszik a háttérben meghúzódó képmutató szürke szerepével és nem foglal állást az általa rajzolt életformával szemben. Tehát a műnek nincs ú. n. világnézete. Hőseinek lelki élete is teljesen komplikáció nélkül való felszínes, egycélú élet. A férfi hős afféle felemás jellem, aki respektálja ugyan a tisztesség formáit, de a lényegre nézve könnyen tesz engedményeket. Rajongón szeret és megalkuszik azzal a lealázó kompromisszummal, hogy felesége csak tűri az ő áldozatos nagy szerelmét. Azt is tudomásul veszi, hogy a legelső alkalommal le kell mondania még erről a formális birtoklásról is. Sőt, amint ez a fordulat bekövetkezik, mindjárt kész maga is új szerelemre. A lelki vívódás ismeretlen előtte. Az asszony meg tíz évig csupán jópajtása urának, akit nem szeret, csak megtűr maga mellett. A torreador várása is csak afféle fixa idea s a ballépés minden lelki emóció nélkül következik be. A nagy érzésjövételt semmi sem jelzi előre s a szerelem föllángolását semmi sem okolja

meg. Mindkettejük élete az értelmetlen véletlenek sorsdöntő szerepét példázza. Történetük épen azért érdekessége mellett is meglehetősen sivár olvasmány. A szerzőre is ráillik az a jellemzés, amit többször mond: «Karriér-regényeket tán tudsz írni, de pszichoanalitikus, az nem vagy».

Az író rideg objektivitását tükrözi az előadás szintelen prózája is. Egyéniséget és lendületet hiába keresünk benne. Stílusa helyenként dőcögő, lapos prózáként hat reánk és pongyola mondat-szerkezeteivel sérti nyelvérzékünket. Olykor meg a másik végletbe téved, midőn a laposságot cikornyássalággal véli elkerülhetőnek. Egyik-másik affektált kifejezése a rég letűnt euphuizmus kései hatását mutatja. (Pl.: «Budapest nem volt többé az a Mekka számára, amelynek igéi előtt leborult alázata szőnyegére») Bár a regény nagyszámú stilisztikai fogyatkozásainak felsorolása ezúttal nem lehet föladatunk, mégis szövegre kell tennünk épen az író érdekében. Mert attól, akit a tárgyválasztásban mutatkozó szerencsés leleménye és ihlete hivatott íróvá avat, joggal elvárhatjuk, hogy a megtanulható dolgokat is jól tudja. A «Magyar Jövő» regényeiben különösen kívánatos a magyar nyelv és stílus tökéletes érvényesülése.

Gulyás Sándor.

Százegy magyar népdal a diákok ajkán. A «Magyar Cserkész» könyveinek sorozatában tetszetős kiállításban jelent meg néhány nappal ezelőtt egy kis kótásfüzet. 101 magyar népdal. Szerkesztette *Bárdos Lajos*. Átnézte és előszóval ellátta *Kodály Zoltán*. Ez a kis daloskönyv alkalmas arra, hogy nagy lépéssel vigye előre nemcsak a magyar cserkészeknek, hanem a diákság összességének körében is a magyar népének ismeretét, szeretetét és kultúráját. Fűsz év alatt, mióta a magyar népdalnak igazabb és teljesebb arcát megismertük, sok úton-módon igyekeztek ennek a népdalkincsnek megismeretetésén és terjesztésén munkálkodni muzsikusok és pedagógusok. Két nagy gyűjteményben *Bartók* és *Kodály* kiadták az új gyűjtés erdélyi anyagát, a magyarországi gyűjtésből pedig az anyag legrepresentatívabb részét. Ez a két gyűjtemény eddig leginkább a szakemberek kezébe került csupán, már csak magas áránál fogva is. Kisebb kiadványokban mindkét mester adott közre feldolgozott, kísérettel ellátott népdalokat, ezek széles körben hatot-

tak is, de leginkább a hangverseny-látogató közönség körében. Újabban a gyermekkarok útján került sok szép népének, játék- és gyermekdal az iskolások ajkára s ez az út bizonyára az, amelyen a jövőben is együttesen lehet szolgálni a népdal és a művészi karéneklés ügyét.

Bárdos Lajos most kiadott gyűjteménye mindezeknél szélesebbkörű rétegehez nyúl le, amikor a cserkész-könyvek sorozatában olcsó áron, egy szöveglomban, de művészi szempontú összeválogatásban ad közre egy nagy csomó diákoknak való népdalt.

Ezek jelentőségére mutat rá az előszóban *Kodály Zoltán*: «A gyűjtemény nem egy szempontból jelent új zászlóbontást és új ideálokért való küzdelmet. A magyar közízlés nálunk szomorúan alacsony fokon áll. De nem a népe! Századokon át sok zene hullámozott rajta keresztül. Amit ebből fenn tartott, ékes bizonyossága finom, változó ízlésének. A magyar nép nemes dalainak terjesztésével a zenei közízlést emeljük».

A 101 magyar népdalban benne van a magyar élet öröme és szépsége. A dalok nyomán kincses Erdély népmesei képei tárulnak elénk: a kolozsvári híres *Virág János* táncát látjuk, összeveri sárga sarkantyús csizmáját, hull a csukros szegfű róla. Emitt a besorozott katonák búcsúznak, de a falu másik végén már felhangzik a csúfolódó «cigánysírató». Sok a tréfa a népdalokban. Megéneklük a lányok balul sikerült bálját, a tréfás juhászt, a libát lopó csanádi legények esetét, *Virágék* rántott béka vacsoráját, a tücsök lakodalmát, a nagyokat mondó bojtárt, de maguk is mondanak szörnyű nagyokat a szűnyog akós hájáról, a nagyorrú «bóháról».

Szűkebb térre szorítja, de nem zárja ki a gyűjtemény a cserkésznotákat sem. Az előző füzetekben az ilyenfajta dilleltáns nóták, melyeket a cserkészek maguk gyártottak, túlnyomóak voltak. *Bárdos* a százegy népdal után közöl egy tucatra valót. Ezek a cserkésznoták legjava természetéből valók.

Van hely a füzetben minden csapat házi rigmusai számára és néhány üres kótalap, hogy a cserkész feljegyezhesse a falu népétől tanult nótákat táborozás alkalmával.

Mindenre kiterjedő gondosságú, ezidő szerint tökéletesnek mondható gyűjtemény *Bárdos Lajos* kiadványa. Ahogy a cserkész is tökéletesebb alakja a

középiskolás diáknak. Kodály ezt írja az előszavában: «Mikor először kezdtek szembetűnni erdön-hegyen a barnainges csapatok, sokszor elgondoltam: mindenben rosszabb a mai diák élete, mint a miénk volt, de ezért az egyért érdemes volna cserélni vele. Csak ha dalra gyűjtöttak... Messziről még hagyján. Azt hitte az ember, a «bécsi hegyeken» jár, vagy valami német diákcsoport vetődött ide. Közelebről kín volt hallgatni, hogyan szenvet a magyar nyelv a nem rászabott köntös alatt. Szegény «Csinom Palkó» a maga egy szál csontos kalabérjával mit tehetett a tengeri ellenség közepette? A 101 magyar népdal felköltötte a testvértelen kuruc alvó testvéreit. A magyar cserkészen múlik, hogy az álruhás királyfit felismerjék koldusruhában. Hisz megszólalása már bizonyosság.

Kerényi György.

Könyvekről. — **Csekey István: Északi íráások.** (Pfeifer kiadása.) — Csekey István, a közigazgatási jog professzora a dorpati egyetemen, e könyvében közvetlen tapasztalatai és kutatásai eredményeit közli és igen érdekes és értékes cikkekben ismerteti meg velünk észt és finn rokonainkat. Cikkei ötévi ott tartózkodásának anyagát közli és a tudós alaposágáról, valamint arról a szeretetről tesznek tanúságot, amellyel a magyar föld fia a távoli rokonok államépítő munkásságát kíséri.

Az észt köztársaság önállósága 1918 február 24-től kezdődik, Finnország függetlenségét pedig 1918 január 4-én ismerte el Oroszország. Csekey részletesen ismerteti mindkét állam demokratikus alkotmányát és északi rokonaink lelkiségét talán a legjobban az alábbiak mutatják meg: «Észtország alkotmányfejlődésére leginkább jellemző, hogy azok a demokratikus alapelvek, amelyek alkotmányában kifejezést találtak, az észt állami berendezésekben *intézményszerűen* megvalósultak». A finn jellem tisztaságára pedig fölemlíti, hogy a 11% svéd törvényileg tökéletesen egyenrangú a 89% finnel, tehát «a kisebbségek jogvédelmét illetőleg Finnország messzebb ment, mint bármely állam hasonló viszonyok között».

Részletes beszámolóit kapunk könyvében az észtek legfőbb büszkeségéről, a dorpati egyetemről, amely évszázadok óta az ősi kultúra melegágya volt és utódja, a Gusztáv Adolf svéd király által 1632-ben alapított Academia Gustaviana-nak. Ez az alma mater volt az

a mágneses pont, amely az orosz forradalom kitörésekor maga köré gyűjtötte a szétszóródott észt hazafiakat honalapításra. És ma valóságos paradicsom van az akkori romok helyén. Szinte honvágygal olvassuk a következő sorokat: «Az észt még abban is hasonlít a magyarhoz, hogy öntudatos, nyakas nép. Nyíltlelkű, mert elsősorban földművelő és a szabad ég alatt közelebb jut lelke az Istenhez. Művelt nemcsak annyiban, hogy körében az analfabétizmus ismeretlen fogalom, de olvasott. Itt Dorpatban majd minden második kereskedés könyvesbolt».

Nagy érdeklődéssel követjük cikkeit az északi testvéreinkkel való rokonság felfrissítéséről és elmélyítéséről, a nyelvészek nagy horderejű tudományos munkásságáról, amelyek eredményeit, úgy tetszik, az északi rokonok mintha jobban méltányolnák, mint mi.

A magyar irodalmat az északi rokonépek irodalmában három név képviseli: Jókai, Madách és Petőfi. Ez utóbbi versei csak prózai fordításban ismeretesek. Későbbi nagyjaink közül, vagy az újabkori írók közül senkivel se foglalkoztak volna? Csekey könyve erről nem tesz említést.

Hosszabb cikket szentel azonban a dagói torony legendájának ismertetésére, amelyet tudvalevőleg Jókai is földolgozott. Tudományos módszerű alapos kutatások után részletesen ismerteti az Ungern-Sternberg báró alakja körül a dagói toronnyal kapcsolatban támadt legendákat, fölsorakoztatja a témakör egész irodalmát, bőségesen jegyzetzi cikkét, amelyhez igen sok anyagot a legendás báró egyik lezármazottjától kapott. Csekeyt az a kérdés is érdekelte, hogy ez a hírhedt «tengeri rabló» magyar származású volt-e? Mert Ossendowski «Állatok, emberek és istenek» című könyvében is szerepel egy Ungern-Sternberg, az előbbinek lezármazottja, akiről szólva, Ossendowski azt írja: «Az Ungern-Sternberg-család régi család, németeknek magyarokkal és Attila-korabeli hunokkal való keveréke». Csekey azonban a magyar származást nem látja bebizonyítottnak.

Legrissebb cikkei azonban Finnországról szólnak. Annyi szeretettel és melegséggel írja meg finnországi tapasztalatait, hogy az olvasónak is az az érzése, itt csakugyan rokonokra talált. Szeretettel és megbecsüléssel ír ugyan az észtekről is, de a lelkesedés csak a finnekről szóló írásaiban melegíti át a szavát.

Az érdekes könyvet, amely közelebb hozza északi testvéreinket, *Koch Ernő*, Tallinban (Revalban) élő magyar iparművész kitűnő rajzú fejlecei díszítik.

Harcos élet. Elbeszélések. Irta: Toronyi István. (Szombathelyi papnövédek kiadása.) Fiatalember első könyve. Az írás technikájával nagyjából tisztában van, de még nagy súlyt helyez arra, hogy mindennek, amit meglátott, helyet szorítson. Mindenik írása inkább fotográfia, mint elbeszélés. Kívülről mutat meg mindent: embert, falut, házat, hűségesen le is rajzolja őket és a történet, amelybe beleágyazza őket, legtöbbször keresett romantikájú és mondvacsináltan hat. Öreges bőbeszédűséggel akarja pótolni a jellemzés fogyatékoságát és ebben mutatkozik meg legpregnansabban a fiatalsága. Elbeszéléseit rendszeren rövid, kopogó mondatokkal vezeti be, noha erre a modorosságra semmi szükség sincsen, mert jól tud magyarul. A vidék népének nyelvét is jól ősmeri. Könyve egészben véve mégis bizalomkeltő. Ha majd tekintete az emberi arcon túl a lélek mélységéig fog hatolni és az emberi cselekedetek okait meglátva, azokat minden vonatkozásukban meg is világítja, értékesebb eredményeket fog elérni. A «Tejeskocsi mellett» című elbeszélése, amely — ha helyenként rövidebbre fogja — igen sikerült írásmű lehetne, azt mutatja, hogy birtokában van azoknak a képességeknek, amelyek írói fejlődését kedvezően irányíthatják.

Székely ciprusok. Irta: Wégerné Földes Anna. Egyszerű kiállítású, sajtóhibákban bővelkedő elbeszéléskötet. Változatos

tartalmában sok a jóakarató szándék, de ennél többre nem igen akadunk. Még a legjobban sikerült írásait is (Farsangi tréfa, Székelyek) a műkedvelő kéz bizonytalansága nyújtja, toldja, rajzolja el. Pedig itt-ott néhány mondat, vagy az elbeszélés tempója (Pasztell, Egy éjszaka), a véletlenül jól megfogott hangulat, szinte bizakodóvá teszi az embert. Témái is szépek. A «Veróka hazajött» című elbeszélésében is pompás drámai mag van, csak ép kibontva nincs. Ezeknek a székely ciprusoknak az életképességében nem nagyon merünk bizakodni.

Pataky Joachim: Dalos imák. (A szerző kiadása, Szolnok.) Csak zsenik és fűzfapoéták hisznek olyan rendületlen hittel a maguk szent hivatásában, mint e verskötet szerzője, aki csodás bátorsággal veszi át «A halál rokona» könnyen felismerhető motivumait, de még a «szíves pártfogást» kérő röpcédulácskát se tudja helyesen megfogalmazni.

Első versében szemlét tart versei fölött és azt írja: «Ni, hisz mind olyan reszketeg, sovány, De én szülöttem mind-mind valahány», — és ennek ellenére is katonákként küldi mindet a harcha, még az untauglichok sem kapnak fölmentést: «Fáradt vitézek, gyertek most velem, Végső csatámat mégis megnyerem».

Ha a hit elegendő volna a győzelemhez, talán igaza lehetne Pataky Joachimnak, de mert a versíráshoz tehetség is kell, kételkedünk abban, hogy a csatát valaha is megnyerje, noha a dilettantizmus még soha nem harapózott el ennyire, mint napjainkban.

Majthényi György.

Bethlen Gábor halálának háromszázadik évfordulója.

A magyar országgyűlés és társadalom, a hivatalos és nem hivatalos magyar nemzet tünődése fordult néhány napon át Erdély multja és különösen Erdély «aranykorának» egyik alapvetője, Bethlen Gábor felé. Az ünneplések alkalmával elhangzott beszédek közül jelentősen szép volt a Ravasz Lászlóé és igen szép volt az, amely a képviselőház elnöki székéből hangzott el, — szép és méltóságos volt számos más megemlékezés is. Terünk nem engedi, hogy mindazzal foglalkozzunk, ami méltó a felidézésre. Csak azokat a benyomásokat említjük, melyeket az országos ünnepélyek megnyitóján a két vezérszónoknak: Ugron Gábornak és gr. Klebelsberg Kunónak a gondolatai ébresztettek.

Ugron Gábor beszédének legmegkapóbb része az, amelyben hazánk mai állapotát a 300 év előttivel hasonlítja össze. Ezt az összehasonlítást ebben a formában Teleki Páltól olvastuk először, de ismétlése nagyon szükséges, mert alig ment át a köztudatba. Pedig az a szembeszökő tény, hogy a mai Magyarország területe csaknem pontosan egybeesik a török hódoltság területével s a most elszakított részekben élt a magyar államiság a Báthoryak, Bocskay, Bethlen és az első Rákócziak korában, nemcsak magyar embert kap meg, hanem bámulatba ejti az idegent is.

Akkor a töröké volt Szolnok és Gyula, a magyaroké Nagybánya, Kolozsvár. Most a miénk Szolnok és Gyula — a román megszállóké Nagybánya, Kolozsvár. Akkor a töröké volt Esztergom és egy időre Győr is, ezzel szemben a magyaroké Komárom, s a fővárost helyettesítette Pozsony. Most a miénk Esztergom és Győr is, de a cseh-kei Komárom s övék Pozsony is.

Ime, mai állapotunk a török korbélivel összehasonlítva olyan, mint az eredetihez képest a tükörkép: a testrészek képét fordított helyzetben veti vissza, csak az összhatás, a szerencsétlenség arckifejezése egy a kettőn. Abban a kétségbeejtő állapotban példásan szer-

vezte meg a maradék kis államot Bethlen Gábor, ez a munkássága kell, hogy mintául szolgáljon a mai kétségbeejtő állapotban a csonka állam vezetői előtt.

Klebelsberg Kunó beszédének központja Bethlen Gábor politikájának a kényszerhelyzettel való igazolása volt. Választhatott Kelet és Nyugat között a magyar kormány, amíg nagyhatalom volt a magyar birodalom: választhatott Mohács előtt. Akkor a török elleni harcot választotta a nemzet és állotta a harcot Mohácsig. Ennek a törökellenes politikának szolgálatában három lengyel származású királyunk közül kettő esett el a török ellen vívott csatában hősi halállal: I. Ulászló és II. Lajos, ennek a törökellenes politikának fénypontja Nándorfehérvár hősi védelme Hunyadi János idejében.

Mohács után választásról szó sem lehetett. A nyugati országrész kénytelen volt a Habsburg-hatalomtól segílyt kérni, ennek fejében idegen dinasztiát kellett elfogadnia és túrnie kellett, hogy idegen gondolatok és idegen érdekek irdenyessüljenek hazánkban. A keleti országrész többiben katasztrofális pusztulással fizetett azért, hogy a töröktől elszakadni próbált: államférfi, mint Bethlen Gábor, ilyen pusztításnak prédául nem dobhatta kicsiny országát. Háborúinak igazolója az az intuitív érzés, hogy a nyugati magyarságra súlyosabban nehezedik az idegen nyomás, ha a nyugati magyarság magára marad. Ez az idegen nyomás meg is jelent mindig, ha Erdélytől tartania nem kellett: Rudolf, I. Lipót, II. József korában és utóljára 1848 után. Bethlen *belső* politikája igazolásra sohasem szorult: államának gazdasági és kulturális erősítésére törekedett. Amint nagy ellenfelére, Pázmány Péterre emlékeztet iskolaalapításával, úgy Kazinczy Ferencre emlékeztet politikai és nyelvi szempontból nagyjelentőségű levelezésével. Minden irányú tevékenysége azt a célt szolgálta, hogy Erdélyt minél nagyobb súlyú önálló tényezővé emelje a német és török császárság között.

Ha figyelembe vesszük, hogy csak tizenhat évig uralkodott és mint minden nagy királyunk, fiatalon, fiúutódok

nélkül halt meg Bethlen Gábor is, el kell ismernünk, hogy nagyon sokat alkotott az istenes ember. És nekünk most, háromszáz év után, nem szabad ellene fordulnunk. Mindnyájan szeresüink és becsüljük és ne legyen ellene senki, senki.

Reméljük, hogy a lélekemelő ünnepély emlékkiadványaiban mind Ugron Gábor Erdély szeretetétől izzó beszédét, mind pedig gróf Klebelsberg Kunó nagy történeti távlatokat újszerűen feltáró előadását egész terjedelmében olvashatjuk. x.

Tudományos élet.

Mióta lovas nép a magyar? — Furmint. A világ vége. — Lessing magyar ellenfele. Hóman Bálint székfoglalója. — A magyar Történettudomány Kézikönyve. — Levéltári közlemények.

A magyar nyelvtörténet szegedi tanára, Mészöly Gedeon már jó idő óta barátságos de határozott ellenzékét képvisel a budapesti nyelvészekkel szemben és többször folytatott tudományos polémiát velük a tudományos lapokban és üléseken. Vitáit beretváies, csaknem agyafurt dialektika és bájosan kötekedő humor jellemzi, úgy hogy ellenfelei — ami elég ritka a tudományos polémiákban —, mindig barátságos kíváncsisággal várják józlien megírt cikkeit.

Ezúttal az Akadémiában tartott felolvasásában a Halotti Beszéd mult időalakjai (*felwdewe, terwmtewe*) tiszta igenévi (*feledő, teremő*) alakot igyekezett kimutatni a régebbi véleménynyel szemben, mely ezekben *-ja, -je* személyragos alakokat lát. Szerinte a göcseji nyelvjárásban még ma is megvannak a Halotti Beszédével azonos *megérve*-féle alakok.

De még erősebb visszhangot fog kelteni Mészöly egy másik kis tanulmánya, mely a szegedi Alföldkutató Bizottság könyvtárában jelent meg ezzel a címmel: *Mióta lovas nép a magyar?* Itt nyelvészeti alapra helyezkedve, szembe száll azzal az elmélettel, mely gróf Zichy István, Gombocz Zoltán, Németh Gyula és Hóman Bálint tanulmányai óta általánosan elterjedt a magyar tudományos irodalomban s mely szerint az eredetileg primitív halász-vadász és a vogul-osztyák népek őseivel együttélő «lőmagyarok», vagy «magyarugorok» egy hódító török nép hatása alá kerülve, harcos lovasnéppé alakultak át. Mészöly szerint a magyar

ló-kultúra szavai mind finn-ugor eredetűek és a legrégebb bolgár-török kölcsönszavak között egy sincs, mely a lóra vagy a vele bánásra vonatkoznék. A *csikó* ugyan mint a *csirke* újabkori hivatkozásból ered, amit már eddig is tudtunk, de szerinte — és tegyük hozzá: már Budenz szerint is — az ősrégi finn-ugor csikót jelentő szó magyarul a magyarban s ez a *gyermek* szó őtalakja: *gyerm*, mely valamikor a vogul nyelv adatai szerint csikót jelentett (v. ö. ómagyar *gyermeklő*).

Mészöly kritikája Szinnye József régibb elméletét támogatja, mely szerint a magyarok harci műveltsége is finn-ugor eredetű. A török-ugor keveredés hívei bizonyára majd azt hozzák fel ellene, hogy hiszen *magyar* népről a török hatás előtt nem is lehet szó, mert a magyar népet épen a török hódítás alakítja ki. Éppen azért beszélnek előmagyarokról (Hóman) vagy magyar-ugorokról (Zichy I.) s nem magyarokról. Hogy a lovat ismerték ezek az előmagyarok, a törökös elmélet hívei sem vonták kétségbe; de a magyarok törökös megjelenése a történelmi időkben, egész törökös kultúrájuk, törzsi rendszerük a Mészöly-féle nyelvészeti adatokkal szemben is a törökös elmélet mellett szólnak. Mészöly kritikája mindenesetre arra int, hogy nyelvészeti adatokból még óvatosabban kell, mint eddig, művelődéstörténeti tanúságokat levonni. *

A Magyar Nyelvtudományi Társaságban Szendrey Zsigmond öntötte ki hatalmas céduaszekrényének egyik mulatságos fiókját: a köznevekként használt magyar személyneveket sorolta el; szédítően gazdag sorban vonultak el előttünk a Hübele Balázsok, a Boribácsik, a Katuskák, a Leánya Pisták, a Hajas Mukik...

Bárczi Géza pedig egy középkori francia eredetű magyar szóról, a *furmint*ről mutatta ki, hogy hangalakja miatt csak vallon eredetű lehet. A búza (*froment*) nevét nem a színe miatt, hanem azért kapta ez a borfajta, mert búzaszalmán aszalt szőlőből készítették. A Meuse völgyében, Liège mellett éltek azok a vallonok, akik aztán a fajtát nálunk meghonosították. A Tokaj melletti Bodrogolvasi (Francavilla) vallon-francia telepítés és Tályva neve is vallon-francia eredetű! *

Egy világirodalmilag nevezetes műről, a Szent Methodusnak tulajdonított

apokaliptikus jóslatokról tartott előadást a Philologiai Társaságban kiváló orientalistánk, Kmoskó Mihály. E jóslatoknak magyar vonatkozásban az a jelentőségük, hogy a honfoglaló magyarokat miattuk képzelte a megdőbönt Nyugat a világ végét jelző Góg és Mágog népének s ebből a chiliasztikus rettegésből még a napjainkban is maradt némi ellenszenv a rejtélyes messzeségből előkerült idegen nép iránt. A jóslat szerint különben a világ végét közvetlenül megelőzőleg az Iszlám összeroppan s a keresztény császár végleges győzelemre vezeti seregét. (E jóslat még a XVII. században is oly elevenen élt a köztudatban, hogy Bécs ostroma idején röplapok biztatták a lakosokat, hogy nincs okuk a félelemre, mert a császár győzhetetlen.) Előbb azonban bünbe merül az emberiség, majd a Nagy Sándor által a nagy fal mögé zárt népek előtörnek. Végre Kus, a győzelmes császár átadja a hatalmat Istennek a Kálvária-hegyen s ekkor megjelenik az Antikrisztus. Kmoskó legfőbb érdeme a Pseudo-Methodus jóslatai körül, hogy megtalálta a jóslatok legrégibb szír kéziratát, melynek alapján sikerült megállapítania, hogy a mű nesztorianus szír területen, a perzsa kultúra hatása alatt keletkezett, ott ahol a VII. század elején a legerősebb volt az Iszlámtól való félelem.

A felvilágosodás korába vezetett Pukánszky Bélának Lessing magyar ellenfeléről tartott előadása. Az eperjesi Johann Gertinger ugyanis egy röpiratban megtámadta Lessing theologiai munkásságát, de különösen deista szellemű biblia-kiadását. Pedig Gertinger maga nem is volt luteránus lelkész, hanem rózsakeresztes, ki az eperjesi szabadkőműves páholyal állott összeköttetésben. Lessinggel 1779-ben ismerkedett meg Hamburgban és magyarán mondva, megpumpolta. Saját vallo-mása szerint, miután nem tudja a kölcsönt visszafizetni, e támadással akarta meghálálni Lessing jószágát. Valakit a bűn útjáról az igaz útra téríteni, bizonyára nagy szolgálat! Pukánszky azt hiszi, hogy a röpiratra azért volt Gertingernek szüksége, mert a szabadkőműves páholyokból kizárták s így az orthodoxoknál kellett szerencsét próbálnia.

E tanulmány tehát egy újabb disz-példánnyal gyarapította a felvilágosodás korának gazdag szélhámos-galériáját.

Bizonyos ünnepélyesség uralkodott az Akadémia előadóttermében, midőn legutóbb Hóman Bálint rendes tagsági székfoglalóját megtartotta. A nagyszámú előkelő közönség érdeklődése nem a magas tudományos pozíciónak szólt, melyet Hóman jelenleg betölt, hanem elsősorban annak a nagyszabású történetírói munkásságnak, mely a magyar történetírók elsői közé emeli. Székfoglalója gyanánt a sajtó alatt levő nagyszabású *Magyar Történet* XIII. századi kötetének egyik fejezetét olvasta fel s amit II. Endréről mondott, érdekesen jellemzi egész *Magyar Történetét*. Nem az adatok újszerűségével hat, — ilyen nagyközönségnek szánt összefoglaló munkánál, különösen a középkorban, erről alig lehet szó —, hanem az a világtörténeti beállítás, melynek levegőjében az eddig ismert partikuláris tények nem a maguk véletlen egyedülvalóságában lézengenek, hanem nagy történeti folyamatokba illeszkednek. Így kaptunk a gyengének, szeszélyesnek, következtetlennek, kapkodónak feltüntetett II. Endre alakja helyett egy olyan Endrét, ki korának tipikus fia és kinek életét nem csupán jellemvonásai, hanem az előző fejlődés és a kor szellemi áramlatai is magyarázzák. Szentföldi hadjáratát, III. Béla nagyhatalmi politikájának logikus folytatásaképpen fogja fel Hóman: II. Endre a fellendülő magyar királyság erejére támaszkodva, megkísérelte a bomladozó keleti császárságra igényét bejelenteni. Bátyjával, Imrével szemben, ki még a teokratikus állameszme híve s bajában a pápához fordul, Endre vallásos, de nem egyházias gondolkozású a pápa világi hatalmának bomlása korában. A hűbériség régi formája is ő alatta dől meg, az osztályérdeken alapuló rendiség lép helyébe. E mozgalom ugyan sokkal régibb keletű, de míg atyja III. Béla még összhangban tudta tartani a nagyes kisbirtokosságot, II. Endre alatt a szabad birtokosságra törekvő kisenemeség támadásba megy át érdekei védelmében. Különböző katonás nevelésű uralkodó, az első, francia értelemben vett lovagkirály. Hadi és pénzügyi intézkedései a kor szelleméhez illeszkednek, de IV. Béla elejti őket s csak Károly Róbert tudja megvalósítani. II. Endre tehát átmeneti alak a virágzó és késői középkor határán.

A Magyar Történettudomány Kézí-könyve, melyben a Magyar Történelmi

Társulat a történeti kutatás számára a történettudomány elméletéhez, forrásaihoz, segéd- és részstudományaihoz elsőrangú vezérkönyveket nyújt, két új füzettel gyarapodott. Legkiválóbb, talán egyetlen történetírónknak, Bartoniék Emma a magyar történelem forráskiadványainak jegyzékét állította össze, s aki a magyar történelemmel foglalkozott, bizonyára hálával fog adózni a szerzőnek, hogy ezt a már régen várt és immár nélkülözhetetlen bibliográfiát kiadta. Könyvét kiegészíti Áldásy Antal tanulmánya: *A XV. század nyugati elbeszélő forrásai*, mely azonban már nem csupán címek elsorolása, hanem a források kellő értékelését is adja. Itt csupán azt óhajtjuk megjegyezni, hogy az Áldásy-idézte Anna francia királynő fegyverhírnökének útleírását, melyet Marczali Henrik Párizsban «felfedezett» és a Történelmi Társban névtelenül kiadott, már ő előtte harminc évvel Le Roux de Lincy a Bibliothèque de l'École des Chartesban (1862, 5e série, t. II.) kiadta a fegyverhírnök nevének megjelölésével (Pierre Choque). A kilencvenes években, a kiadás lázas korában efféle bizony elég gyakran megesett.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő *Hadtörténelmi Közlemények* immár a harmincadik évfolyamába lépett. Ez a kiváló hadtörténetésünk, Gyalóky Jenő szerkesztésében megjelenő folyóirat a magyar közönség és különösen a magyar tisztikar minden figyelmét és támogatását megérdemli, mert itt kapja meg, amit másutt sehol: a magyar haditettek kritikai megvilágítását. Maga a szerkesztő most fejezte be tanulmányát Bethlen Gábor hadvezéri tevékenységéről. Czobor Alfréd Eger vártörténetéhez nyújt új adatokat, míg Czimer Károly az 1282-iki hódi csata analízisét adja. E folyóiratban lelik meg a világ-háború történetének kutatói és amatőrjei kellő kutatási terepüket. A magyar faji jelleg egyik legmaradandóbb vonása, a katonai vitézség bizonyára megérdemli, hogy tudományos higgadsággal és tárgyilagossággal tanulmányozzuk történelmi szerepét.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Nürnbergi vendégeink látogatása városi színházuk drámai együttesét is megismertette velünk. Az «együttes» nálunk nem csupán kollektív fogalmat,

hanem gondosan ápoltt művészi elvet is jelent. Maurach főintendáns ez alkalmából írt cikkében több oly dolgot hangoztatott, ami nálunk is érdemes a megszívvelésre: «A modern német államban — írta — a színház, mint népművelő intézmény sokkal nagyobb jelentőségű szerepet tölt be, mint valaha. A németek felismerték a szükségességet annak, hogy anyagiags világnézetű korunkban a zene és színművészet ápolása hiányt pótló nevelő munkásság a nép széles rétegei számára, hasonlóan a nagyszámú német múzeumok képzőművészeti munkájához. A színházaknak városi kezelésbe való átvétele alkalmával még egy más igen értékes tény is állapítható meg: az egyes színházak állandósítása. Míg régen a művészek együttesek még a nagyobb színházakban is állandóan változtak, ma különösen nagy fontosságot tulajdonítanak és nagy súlyt vetnek az állandó együttesek működésére, hogy ilymódon sikerüljön elérni a *magasabbrendű színjátszás egyik legfontosabb előfeltételét, az úgynevezett ensemble-művészetet*».

Hofmannsthal *Jedermann*-jában a nürnbergieknek ez az ensemble-művészete aratott diadalt. A Reinhardt nagy «Aufmachung»-jából ismert misztériumjáték új, iziglen végiggondolt és fegyelmezett odaadással megoldott fellegásban került Operaházunk színpadára. Hanem ez a középkort stilizáló, secundär ihletésű mű kivált a színészi rész egyénibb értékeinek megismertetésére kevésbé alkalmas.

Minket jobban érdekelt a *Makrancos hölgy* kamaraszínházi előadása; ehhez magunknak is jó összehasonlító anyagunk van, Petruchiókból, bőszt Katákból a mi színpadunk a legújabb időkben is a jobbnál jobb megszemélyesítők egész sorát termelte. A németek itt is tökéletesen kicsiszolt együttesrel álltak elő, a stílust szolgálta teljes alázattal minden legcsekélyebb mozzanat. Csakhogy — nem a Shakespeare stílusát, hanem a divatét. Ebben mi derék vendégeinkkel egyetérteni sehogyan sem bírunk. Németország színpadi lázas reformhajlama váltig ragaszkodik ezekhez a klasszikusokra kívülről ráerőszkolt átstilizálásokhoz. A nürnbergiek a régi, emberi komédiából külsőséges «Puppenspiel»-t csinálnak afféle «norinbergai díszműúru»-stílusban, az egész egy játékdobozban pergetik le s a közreműködőknek semmi reálisabbat vagy lelkibbet meg nem engednek,

mint amennyit élettelen báboktól várhatni. Így azután a szó, a szöveg erősen a második sorba szorul, Baudissin gróf szép fordítása a rendező prédájául esik, a hangsúly a mozdulatra, a groteszk, már-már cirkuszias akcióra kerül, Petrucchio diákos meleg kedélye elsikkad s csak az ostorpattogató manégmentes marad meg belőle, makrancos Katája sem belülről szelidül meg, csak kívülről szelidítetik, az udvarlók és szolgák hada pedig egész clown-verseny rögtönöz. Nürnbergben nem Reinhardt a próféta, de azért ez az irányzat sem sokban különbözik attól, mely ellen Baumgarten Ferenc *Circus Reinhardt* című röpiratát kibocsátotta. Most is úgy esett, hogy a nürnbergi színjátszók egyéni súlyáról és értékéről az előadás végeztével szinte semmivel sem lettünk tájékozottabbá, annál inkább — testi ügyességükről s a «Drill» iránt való hibátlan és feltétlen érzékükről. Örültünk a találkozásnak, mert mindig öröm az újat megismerni, de épen nem óhajtjuk, hogy kísérletük nálunk is iskolát csináljon: a mi Petrucchióknak ezentúl se pattanjon hintalóra, Katánk se penderíttessék a sifonér tetejére s főleg maga Shakespeare ne varázsoltságok holmi miniatűr játék-skatulyába, mert — amily nagynak őt mi még a kicsinyben is látjuk — neki bizony «ez a lombik nagyon szűk».

*

Henri Bernstein *Mélo* című darabjának bemutatója alkalmával — mely Kosztolányi Dezső előkelő színvonalú fordításában *Muzsika* címmel került a Víg-színház közönsége elé — megint sok szó esett szerzőjének «két arcá»-ról: a multbeli híhós sikerekre tekintő, füle mögött jó vastag ácsplajbászt szorítható mesterember-ábrázatról meg a jövőbe révedő, költői merengésekben meglágyult művész-fiziognómiáról. — Akik mai arckifejezésében mindenáron mély lélek tükröződését látják, a multjából nagyon is kiütköző ácsplajbásznymokat egyszerűen kiradiroznak: «Hol vannak már ezek?» — mondják. — «Saulusból azóta végkép Paulus lett.» Újdonságának egyik kritikusa pályájában épenséggel az ifjú, matematikus Descartes-tól az öreg, filozófus Descartes-ig vezető út analogiáját pengeti. Maga Bernstein egy magyar riporternek úgy nyilatkozott, hogy tizenkét éves korában írt első darabja óta lényegében ugyanaz maradt: Shakespeare irányzatosság nélküli alkotó lelkének és

morális szabadságának bámulója és követője.

Mi — igazán szólva — ezt a shakespearei ihletést Bernstein nagy bizonykodása nélkül műveiből ugyan soha ki nem süttöttük volna, a régiekből époly kevéssé, mint az újakból: ez a meglepő szerelmi vallomás sokkal jobban elitkolt titkot ad tudtunkra, mint aminőről nálunk legzajosabb hatást keltett színműve, *A titok* beszélt.

De munkásságában — ha ideáljának hatását nem is — a *saját* színpadi ideálját csakugyan változatlanul annak érezzük, amivel már első ízben is jelentkezett; ez az ideál: a tűzzel-vassal, vagy — ha ez jobbnak ígérkezik — könnyel-sóhajjal kierőszakolandó *hatás*. Nagyot változott a hangja, de semmit sem változott a számítása, az Effektstück hangneméről áttért a Rührstückére, — ennyi az egész.

Az alapján gyengéd és házias feleség, akit azonban «a vére hajt» — ez a jólismert színpadi figura — áll most is a dráma tengelyében. Felesége a kis muzsikuskának, de a vére ennek iskolatársa, a nagy muzsikuskáé hajtja. Ez afféle önbizalmatlan nőhódító, a jóbarát asszonyát nem is hódítgatja, de mikor ez mégis felgyújtja fantáziáját, tiszta helyzetet akar teremteni s arra kéri az asszonyt, hogy mire külföldről hazatér, «tegye magát szabaddá». Romaine e célból — hogy beteg férjét *kímélje* — a válás nyugtalanító terve helyett a sokkal megnyugtatóbb mérgecsöppekhez folyamodik. Ebben a kíméletes műveletben alaposan megzavarja a rokon-ápolónő balsejtelmei következtében előkerített orvos véstjósól közbelépése. A dráma itt már-már menthetetlenül átcsap a kriminálromantikába s e «rég» Bernsteinre valló jelenet után azt várjuk, hogy az orvos még egyszer megjelenik, de akkor már — detektívek társaságában. Az «új» Bernstein azonban lemond a drámai hüvelyk-szorítókról, sejtelmekkel vagy épen félsejtelmekkel győzri hőseit s mindehhez — zenei aláfestést ad. Romaine szólama a második felvonás végén megszakad, szeretőjében nem találja meg, férjében későn találja meg az «igazit»: elhibázott életét a Szajnába veti. Most az emléke körül szövődik tovább a játék, a férj szólamába az önáltatással csitítgatott kételkedésnek valami halk disszonanciája kerül, az önfeláldozó ápoló-rokon, kit az özvegy férj Romaine végakaratóból feleségül vesz, egy «bölcs és megértő» (de drámai szem-

pontból felettébb unalmas) abbé tanácsára heroikusan magába fojtja a maga titkát s ugyanily heroikusan visszahúzódik a magáéval a virtuóz jóbarát is a «gentlemanlike» fedezéke mögé. Elnyútt életek végvonaglanak előttünk és simulnak végül együvé az egész darabon Leitmotívként végighúzódo Bach-szonáta békéjében.

A lírából most Bernstein a maximális adagolással óhajtott élni, amennyit a színpad egyáltalán megbír. A baj csak az, hogy a valódi lírához hiányoznak az igazán megragadó és suggestív szavai, valami józanság és szárazság van benne, a mondatai nem bírnak önmaguktól lobot vetni, mögöttük egyre ott látjuk a szerzőt — egy szál gyufával a kezében.

Nem szerencsés a darab vonalvezetésének örökös megszakítása sem, különösen zavaró a tizenkét színpadi kép teljes aránytalansága: van közöttük majd rendes felvonásnyi időtartamú szakasz s van párperces néma jelenet. Az egész szembetűnő kacérkodás a film technikájával — minden bensőbbök nélkül. Csak arra jó, hogy a színész útjába is felesleges torlaszokat emeljen.

A Vígszínház elismeréseméltó gondossággal látott feladatához, de a színészi részben így sem sikerült egészen meggyőzőt adnia: a belső ürességet és elnagyolásokat bajos is akármilyen odaadó játékkal eltakarni.

Egyetlen igazán elsőrangú alakítás került ki az általános igyekezetből: a Törzs Jenő férj-rajza s ez sem épen Bernstein jóvoltából, inkább csak az általa felvázolt körvonalakból, melyeket Törzs megkapóan gazdag lelki léttel töltött meg a — magáéból. Ebben az emberfajtaban Törzs mindig remekel. Talán a Molnár Ferenc *Farkas*-ában láttuk tőle először a meglelekű, szeretetre vágyásában szinte gyermekenekes gyámoltalan férjnek ezt a fajta változatát, azóta művészi repertoárján ez az alak nem egyszer visszatért s ő mindannyiszor újat, többet és megdöbbentően igazat tudott felőle mondani. Esztendeje Bethlen grófnő *Szürke ruhá*-jában támasztotta színigaz életre, de olyan mélyre talán még sohasem ásott, mint most Pierre meg-elevenítésével; ez nem a rutin eleven-sége volt, hanem csakugyan az életé. Merészen fölébe kerekedett a Bernstein színpadi színelvülésének, emberi szenvedést csinált belőle.

Gombaszögi Frida Romaine-je nem

fogható sem a *Különös játék*-ban, sem a *Szürke ruhá*-ban megcsodált, rokon hangnemű alakításához. Ezúttal egy-két súlyos tragikai akcentusa olyan magaslatok felé terelte a várakozást, hová azután a Bernstein útravalójával el nem érkezhett. Ragyogó értelemmel közeledett az alakhoz, csak az egészszet egy kissé túlméretezte. De a Marcelhez való riadt menekvésének mozzanataiban — hogy az agyonhangszerelt darab stílusában maradjak — valóban biztos billentéssel vette a futamokat.

Vértess Lajos hegedűművésze nem volt eléggé jelentékeny, sőt igazán meggyőző sem, ebbe az alakba gazdagabb színészi lélekkel kellene az élet illúzióját belelopní. Vértessnek hajlékonyabbá kell válnia mozgásban, azzá lélekben is. Túlzó arc- s kivált szájmozdulatai kemény fegyelmzésre szorulnak. Egy új tag, Ladomerszky Margit, a szerelmes betegápoló alakjában rokonszenvesen mutatkozott be, játéktudását még bajos megítélni, de szép, meleg szavát örömmel hallgattuk. Az epizódszerepek egytől-egyig hálátlanok, mintegy belevesznek a fölöllegességbe. Még a Góth Sándor abbéja sem több kenetes attitűdbe helyezett ülőszobornál.

A játék rendezése s a színpad berendezése kifogástalan.

*

Egy kis utcai pária meghibban, mert a világháború kitérését összefüggésbe hozza azzal a rettenetes átokkal, melyet a férfinemre mondott, mikor őt — épen a béke utolsó éjtszakáján — e férfinem egyik százötven össel dicsekvő büszkesége durva lelketlenség megalázza. Rögeszméje árkon-bokron át a férfi nyomába hajtja, hogy egy megváltó csókkal «érvénytelenítse» az átkot s ezzel a szenvedő emberiségnel visszaadja a békét.

Lehet-e ennél mondvacsináltabb ötlethez drámát felépíteni? Pedig Faragó Sándor Magyar Színházi ujdonságának, a *Piroska és a farkasok*-nak épen az alapötletét dícsérgették szíltében, elmondva újnak, merészen, humánusnak, meghökkentően eredetinek. A valóság az, hogy a szerzőben épen valami ősrégi motívum motoszkált: a nagy világeseményeknek a «sancta simplicitas» kedélyvilágában való tükröztetése. Ember legyen a talpán, ki a világháború méreteit ily kulcslyuk-szemlélettel akarja megközelíteni; s az is, ki a tébolyodottság tükrét a szín-

padon az «igazi igazságok» visszaverésére kívánja alkalmazásba venni.

Faragó Sándor a maga szerencsétlen ötletének nem urává lett, hanem áldozatává, a pocsolgában a nap ragyogását akarta megéreztetni, de végül csak a pocsolját éreztette meg. Hogy érthetne a művészethez, mikor reménytelen színvaksággal van megverve a művészet anyaga: az élet iránt. Lépten-nyomon azt érezni — s ha valami: csakis ez szolgálhat mentéségre —, hogy fogalma sincs róla, miről beszél s minél nagyobb és szentebb dolgokról beszél, annál kevésbé van róla fogalma. Az utolsó korhellyé aljasult arisztokratából a háború első hírére nemzeti hős-jelöltet pattant ki (szólamos pacifista-ihletésű darabban!), ennek édesanyjában durva érzéketlenséggel a magyar matróznak valóságos paródiáját rajzolja meg, a reménytelen szívfájdalmában zúllásnak indult fiatal báróval szerelmi bánatát utcalányok és zsebtolvaj bárpincérek orrára kötteteti, a lövészárokból az ifjú arisztokratáit emelygős apotheozist szavaltat Budapestről, a városligeti műszínparkról és a «békebeli» sósikfliről, mely megható reminiscenciáival inkább ille nének egy Marikájával a wurstliban vasárnapi cugszírer ábrándozásába... és így tovább. A kritikus értetlenül mered a színpadra: csak az utcasarki Piroska zavarodott itt meg, vagy valami tömeges paranoia ütött ki, melyben mindenki más életformákba kívánczik, mint amit a színlapon jelzett társadalmi helyzete rá nézve előírna?

S a darab pacifizmusa! Ahol az édesanya (a világ teremtése óta ez az egyetlen született pacifista) már a be-vagonirozáskor mintegy eleve keresztet vet a fia életére s csak arra biztatja, hogy — százötven óshez méltóan — snajdigul haljon meg! Ahol a jó Istent (a pacifizmusnak nyilván ősi kútfejét) abba a gyanúba keverik, hogy egy eszelős utcalány átkozódása miatt csinálta ezt az egész «zrit» és «virblit!» A jó Istennel áttalán az egész darabon át nagy és kedélyes komázás folyik, mindenki személyes ügyeket intéz el vele s a «dilinyós» Piroska egy hirtelen mozdulatánál komolyan megrémültem, hogy no, most tüstént telefonozni rohan a jó Istennek...

Erkölcstelen a darab? Rosszabb: ízléstelen, de feneketlenül az. Nem ízlésellenes, hanem: ízléshiányos. *Ebből az ötletből ezekkel az emberekkel*

művészi eredményt két garas ára ízléssel még csak remélni sem lehet.

S ezen sokat bármily jó előadás sem lendíthet. S a Magyar Színház előadása épen nem hibátlan. A rendezés mindent elkövet a bántóbb szövegek lefaragására, a játék már kevésbé. Titkos Ilona utcalányában túlságos sok a realiztikum ahhoz, hogy szimbólikus távlatú, dörgedelmes kitérései valami hamis teatralitást ne nyerjenek. Kiss Ferenc nemes tehetsége a merőben hamis szerepben vigasztalan zsák-utcába tévedt, üresen brutális volt az elején, époly üresen «felmagasztosult» a végén. Dénes György tétován és lelkeahagyottan rajzolta a szeretetreméltóvá hamisított bárpincér-puccert. Zala Karola anyabárónője — a szerző jóvoltából — a Hazugság szavalo szobrává lett. Vágó Erzsébet a baronesz finom választékosságát az élettelenséggel tévesztette össze. Talán az egyetlen Sarkadi Aladár volt az, ki hiánytalanul szolgálta a rábizott alaknak schlesingeri és bártulajdonosi hitéletét.

*

A városi színházi ifjúsági előadások vezetőségének az a nagyon jó gondolata támadt, hogy Rákosi Szidi jubileumát a tanulóifjúsággal is megünnepelteti. Rábírták, hogy játssza el Molière komédiájában, *A tudós nők*-ben Belise szerepét, melyhez pályájának egyik legemlékezetesebb sikere fűződik. A Nemzeti Színházban ez a szerep már régóta más gondjára került s így ennek az ünnepi alkalomnak idősebb résztvevői is régi emlékek meg-elevenedése számíthattak. S ahol Rákosi Szidi fellép, ott az élet eleven-sége el nem marad. Most is a finom komikum s a meleg kedély napsugara árasztotta el a színpadot, valahányszor rajta kedves figurája megjelent. A «régi» Belise-nek csak groteszkebb vonásai lágyultak meg az elszállt idővel, most a «komische Alte» hangnemébe egy kis nagymamai csendesség lopakodott, de ez csak külön varázst adott az ünnepi előadásnak, melynek közönsége amúgy is jobbára — unokákból rekrutálódott. A jubiláns körül lelkes és tehetséges gárda buzgólkodott. Majorné Papp Mariska biztos stílusérzékkel, megjele-nésben és minden szélsőségtől diszkrét-en tartózkodó mozgásban egyaránt teljes illúziót keltve mintázta meg a fő tudós nőt, Phylaminte-et. Harsányi Gizi szenvedő Armande-ja és Ághy

Erzsi józan és természetes Henriette-je is jól összehangolt kettőst adott. Ónodi Ákos — ki mostanában a Nemzeti Színházban szőhöz is alig jut — valódi komikai érzékről és izléses mértéktartásról tett bizonyosságot. Abonyi Géza kedves Clitandre-je már régibb ismerősünk, Uray Tivadartól ellenben most láttuk először Trissotint. Hogy élénk és mulatságos volt: mondani sem kell. De a jeles művész azért még ennek a figurának korántsem nézett eléggé a mélyére: ahhoz, hogy benne majd a Nemzeti színhadon is igazán helytálljon, még érlelnie kell az alakot; ily egyszínű játékkal hatni lehet ugyan, de Molière-rel szemben csak némi tartozás hátrahagyásával. Trissotin nem csupán *egyike* a színhadon szaladgáló tökfilkóknak: ő maga a «halhatatlan hólyag». Vadiushoz kevesebb szín kell s annyit Sugár Károly meg is adott. Iványi Irén paraszti Marisa maga volt a jóleső, mezei illatú közvetlenség a megkötyagosodottak társaságában.

Rédey Tivadar.

Színházi levél.

Szeged, november.

Szeged színházi életének legutóbbi heteiből két esemény tarthat számot országos érdeklődésre. Az egyik *Az aranyszörű bárány* bemutatója, a másik a *színhadművészeti kiállítás* megnyitása.

Az aranyszörű bárány, amely eddig még sehol színre nem került, népies elemekből szőtt operett. Ahhoz az irányhoz tartozik, amelyet a *János vitéz* indított meg, s amely — sajnos — elég kevés folytatóra talált. A Szegeden bemutatott darab meséje Móra Ferencnek egy régebben megjelent költemény elbeszéléséből való. Színpadra Kulinyi Ernő alkalmazta, zenéjét Vincze Zsigmond szerezte.

Egy magyar juhászbojtárról szól a mese, aki Mátyás király féltett kincsét, az aranyszörű bárányt őrzi. A burkus király éppen Budán van vendégségben, s fogadva Mátyással a bojtár hűségére és megbízhatóságára, megpróbálja elkaparintani a bárányt. Kísérlete azonban nem sikerül. Ekkor próbálkozik a lánya, aki szerelmes a bojtárba, s a bojtárt is magába bolondítva elcsalja tőle a féltett ritkaságot. Tettét megbánva, a bojtár jelentkezik a királynál. Ez megbocsát neki, s miután seregében hadnagyi rangra emeli, a szerencsés bojtár még a burkus király lányának kezét is elnyeri.

Ez a bájos, anekdótászerű kis mese a darab cselekményének gerince. Mesének, költeménynek, anekdótának nagyon kedves és poétikus, de egész estét betöltő színdarabnak bizony meglehetősen sovány. S ezen a nehézségen a színpadi átdolgozó nem tudott segíteni. A vékonypénzű cselekménynek kövérebbé szalonházása nem sikerült. A darab nagyon kedvesen indul, egy-egy későbbi jelenetében is gyönyörködik a közönség, az egész azonban meg sem tud megbirkózni a színpad igényeivel. Ami benne szép és értékes, az a tárgyat szolgáltató Móra Ferenc érdeme, ami nem sikerült, az a feldolgozó számlájára irandó.

Zenéje melódikus, magyaros, de itt is baj, hogy magát a fülnek kínáló, s az emlékezetben könnyen megtapadó dal, — amit pedig ilyen népies operettől méltán megkíván a közönség — nem akad benne.

A szegedi színház a bemutatóra legjobb színészeit sorakoztatta fel, sajnos azonban nem a legjobb rendezője kezére bízta őket. Az előadók legtöbbjétől igen szép játékok láttunk, de a rendezés nem volt színvonalas. Már a színpadi képek is bántottak stílszerűtlenségükkel. Egyikük-másikuk követni tudta ennek a bájos mesejátéknak fantáziáját és üde naivságát, a legtöbbjének elgondolása azonban a «Vakulj magyar» jelszó jegyében fogant. Látzott, hogy a kiállítás nagy költségeket emésztett és mégis ennek ellenére sem volt izléses. Hol a realiztikus háttér és a stilizált kulisszák verték egymást, hol pedig a kiabáló pompára való verejtékes erőlködés hatott kínosan. A tömegjelenetből sem tudott a rendező artisztikusabb hatást kicsikarni.

Mégis jelentékenynek és egész színházi kultúránkra fontosnak éreztük ezt a bemutatót. Az a nem eléggé dicsérhető szándék nyilatkozik meg benne, hogy az ország legnagyobb vidéki városa nem akar a budapesti színházi mozgalmaknak merő függvénye lenni, hanem a maga lábára akar állani. A Kacsóh Pongrácnak tavaly bemutatott *Dorottyájával* megkezdett önállósági törekvésnek folytatása *Az aranyszörű bárány* színrehozatala. S ha e törekvés még ez ideig nem hozott is zavartalan sikert, mint szándék mindenestre biztató jel a jövő fejlődés felé.

Ugyanez az önállósági tendencia mutatkozik a *színhadművészeti kiállítás* megnyitásán is. A kiállítás a szegedi

színház fiatal rendezőjének, Németh Antalnak ötlete. A bemutatott kosztüm- és színpadtervek az ő színpadi felfogása alapján készültek Jaschik Álmosnak, a kiváló iparművésznek iskolájában. Valamennyi átvonuló közös jellemző sajátosságok: a díszletelemekkel való nagy takarékoság és mégis színes és mozgalmas fantázia, rendkívüli dekoratív erő és a naturalizmussal való teljes szakítás. A prózai valóságossággal való szembehelyezkedés természetesen eredményezi, hogy a színpad aprólékos zsúfoltsága és kinosan pontos részletessége helyett nagyvonalú jellemzettség és stilizáltság lesz az uralkodó vonás. A színpadtervező művész nem törődik «csip-csup igazzal», hanem a megjelenítendő drámai mű hangulatának, stílusának és mondanivalójának lényegét juttatja kifejezésre.

A kiállítás anyaga kosztümrajzokra, színpadtervekre és maquettekre (plastikus színpadmodellekre) oszlik. Az egyes darabok közül hadd emeljük ki elsősorban magának a mesternek, Jaschik Álmosnak fantasztikusan szép és magyaros motívumokkal ékes *Csongor és Tündéjét*, melyről a *Napkelet* egyik száma a darab szegedi bemutatójával kapcsolatban már megemlékezett. Nagyon szép Benedek Katának *Bánk bán* dekorációterve, amelyet a Katona József centenáriumi felújítandó *Bánk bán* előadásán a szegedi színház is alkalmazni fog. A magasságban három tagolású és így változatos játékmódra alkalmat nyújtó teret hangulatos román ívek és oszlopok zárják körül. Ez az alapszkéma mind az öt felvonáson keresztül állandó marad, mintegy a darab történeti hangulatát foglalja egységbe. A színhelyváltozások úgy folynak le, hogy ez alapvált hézagait különböző beillesztések töltik ki. A többi terv közül nagyon szép Ehrenfeld Miklós rokokóan kecses maquetteje Goldoni *Fogadónéjához*, Máday Gréte nagyvonalú *Oedipus* színpada és igen érdekes Redner Renée gobelin-szerű háttérterve a *Vízkereszthez*. Hampel Ági szellemesen fejezi ki *Hannele* kettős stílusát: a realiztikus első részét, s a vízióba lendülő, legendászerű másodikét. Nemes Erich *Phédra* szerivel azonban nem igen lehet egyetérteni: a kosztüm-vázlatok jól éreztetik Racinenak a XVII. század udvari szellemével átitott klasszicizmusát, a színpad azonban kiagyaltan szkematikus.

Úgy értesülünk, hogy Budapest színpadkedvelő közönségének is nemsokára alkalma nyílik ezt az értékes gyűjteményt megtekinteni és gyönyörködni benne. Annnyal érdekesebb lesz ez, mert a pár évvel ezelőtt Budapesten bemutatott színpadtervek gyűjteménye inkább retrospektív áttekintést nyújtott.

Szeged városa öntudattal könyvelheti el kultúrátámogató érdemei közé, hogy az ő falai között nyílt meg az egész országban az első modern, a jelen törekvéseket mutató színpadművészeti kiállítás. *Galamb Sándor.*

Képzőművészeti szemle.

Nürnberg művészete a Műcsarnokban.

Ez a szép kiállítás viszonzása kíván lenni a Dürer-centennáriumi múlt évi ünnepségei kapcsán Nürnbergben rendezett magyar művészek kiállításának. Hogy ez a viszonzó látogatás nem pusztán udvariasság, hanem ezen túlmenően a Dürer személyében megpecsételt ősi rokonérzést és barátságot jelenti irányunkban a Pegnitzmenti Firenze részéről, arra bizonyosság az a páratlan becsű múzeális anyag, mellyel bajor barátaink a kiállítás modern részét kiegészítették és amely most első ízben hagyta el Németország területét.

A világhírű műkincsekből álló retrospektív rész valósággal templommá formálta a Műcsarnok dísztermét nemcsak a benne szereplő jobbára vallásos tárgyú képek és szobrok magas tartalmánál fogva, melyeket valamikor gót székesegyházak misztikus miliője övezett körül, de az azokat alkotó nagynevű mesterek révén is, akik valamennyien díszhelyet foglaltak el a művészettörténelem Pantheonjában. Elég csak *Dürer* császárszobrára, híres faragott szentképrámájára, mesterének: *Wohlgemulnak* s *Pleydenwurffnak* és követőinek: *Baldung-Griennek* s *Kulmbachnak* oltárképeire, a Gregorián-oltárra s a mesterével el nem látható egyéb egykorú nürnbergi iskolából származó képekre utalnunk. Az ezekhez mindenben méltó szobrászati részben pedig ott látjuk Nürnberg ősi klenódiáját, a germán és latin szellem gyönyörű ötvözetét, a *Nürnbergi Madonnát*, *Stoss* lakóházának *Madonnáját*, *Labenwolf* híres humoros kútszobrának, a *Libásemberkének* eredeti famodelljét, a *Sebaldukoporsót* alkotó *Peter Vischer* Szent

Mauritius kisbronzát, *Hermann Vischer* és az ezidőben vezető nürnbergi szobrászkola számos más tagjának jellemző műveit.

Az ember lelke szomjasan issza be e remekművek között a nagy művészet megtisztító benyomásait. De amíg mi magyarok csodálattal adózunk a német művészet géniuszának, amelynek csak egy őrhelye s amely csak egy korszakban ilyen megnyilatkozásokra volt képes, nem tehetünk róla, ha disszonáns hangként a magunk fajtájának sorsa sír fel lelkünkben. Látjuk Nürnbergbe kivándorolt *Kupezckynk* nagyszerű alkotásait és eszünkbe jut Dürer sírja a nürnbergi Szent János temetőben. «A német haza dicsősége» így szól a sír felirata. Keserű, fájó valóság: a magyar föld sarjadéka s egy új haza dicsősége. A mi vetésünk, mások aratása. Nürnberg művészetének e fénykorában a Kárpátok alján csak a halál arat. Nürnbergben a gótika küzd a reneszánszal: a mohácsi síkon ugyanekkor egy kis nemzet vívja élet-halálharcát a keleti barbársággal, hogy a nürnbergi Madonna eszméje testet ölthessen és hogy Dürer eleget tehesen megbízásainak. Ott a patricius mennyezetes díszágyában álmódja meg mecénási terveit: itt egy ifjú király a Csele-patak iszapos ágyába temetkezik, váltáságul sokak jólétének.

De az áldozatban is van szépség és nagyság, nemcsak a Nürnbergi Madonnában. Ezért nem irigykedünk Nürnberg régi nagy művészetére, melynek dicsőségéből mi is részt kérünk, mert nélkülünk talán nem állana abban a magasságban, melyben számunkra ez a kiállítás is mutatja.

*

A kiállítás nagyobb része (tizenkét terem) természetesen az élő nürnbergi művészek munkásságáról számol be. Ez a modern anyag az antik gyűjtemény mellett érdekes összehasonlításokra ad alkalmat. A Dürert megelőző korszak csak úgy, mint a mi korunk a stílusválság formakereső bizonytalanságának jegyében fogant. A művészet mint akkor, úgy most is igazodást keres a kialakulóban levő korszellemhez. De amíg Dürer nagy egyéniségében kialakulva és beteljesedve látjuk egy átmeneti kor kísérleteinek, tapogatózásának eredményét és világosan előttünk áll a hozzá vezető út minden-egy állomásának szerepe és jelentősége, addig Nürnberg mai művészeté-

ben — mint mindenütt — csak keresést találunk, egyelőre megváltó s az új művészi világnézet programját összefoglaló, Dürerhez hasonló erős vezetőegyeniségek nélkül. Hogy ez a megállapítás nem jelent leértékelést, az természetes. (Ki róná fel Wohlgemut újító törekvéseiben az elrajzolásokat?) Sőt, ha *őszinteségüket* és *tudásukat* elismerjük és kiemeljük, olyan két erényére mutattunk rá Dürer késői utódainak, mellyel kevés nép modern művészetében találkozunk.

Festészetüknek az a része, amelyet hajlandók lennénk konzervatívnak nevezni, ha ezt a jelzöt nem járatták volna úgy le ellenségei, nem jelent sem helybenjárást, sem a tegnapi lélektelen kopirozást. *Georg Ort* például, kinek fantáziája szívesen időzik Granaach, Grünwald, Holbein, Schwind, Böcklin és Thoma szellemtársaságában, époly kevéssé szolgálja utánzója a német művészet régi korszakainak, mint D. G. Rossetti a quattrocentonak. *Rudolf Schiesl* modorában felismerjük Brueghel és Laermans konturstílusának, Holbein lélekrajzoló készségének befolyását, karcaiban és fametszeteiben Dürer és a középkor hatását. Az «egyéni» jelzöt mégsem tagadhatjuk meg tőle, mert ezek a keretek modern szellemet határolnak. *Andreas Bach* kettős természetszemlélete a naturalizmus tárgyilagosságától az impresszionizmus formabontó szubjektivitásáig, *Hermann Gradl* szinte Lotzra emlékeztető, magyaros lírájú finom tájképei maradandó élmények. *Paul Benedict* folyékonyan festett, rutinos portréi és *Karl Dozlernek* a teret dinamikai erővel éreztető, nagy hangulati feszültségű tájai mintegy átvezetnek *Hans Werlner* igen jelentős művészetéhez, mely bár a legszűbb irányzatot képviseli a kiállításon, érdekesen és értékesen új, affektáltságok és beteges túlzások nélkül. Erőteljes kolorista, aki azonban a lélekrajz jelentőségét s a formák tisztetétét sem tagadja meg. Hasonló törekvések jellemzik *Hans Gerstackert* is, kinek szélesen festett, nagy foltokban síkszerűen felfogott portréi érdekesek. *Heinrich Kuch* illusztrációszerű, dekoratív, figurális műveinél jelentősebb hangverseny-képe, amely a forró sikerlázás levegőjét híven érezteti. *Ria Rückert* férfias erejű, markáns technikájú háromképeit, *Georg Hublitz* finom színökonomiáját és *Franz Schmidt* bravúros vízfestményeit emlitem még meg a válogatott együttesből,

melyet a maga egészében fel nem sorolhatok.

A *szobrászati rész* kissé egyhangú (majd mind fejj), de értékes. *Karl Muggenhöfer* körtefába faragott néhány kedves gyermekfejcskéje csupa élet és kedvesség. *Wilhelm Nida-Rümelin* kitűnő karakterfejei, *Karl Bössenecker* mulatt leánykaja, *Hans Müller* önarcmása és *Lupe* polgármester portréja erősségei a plasztikának. *Philipp Kittler* Krisztus siratása c. csoportja, mely az állami nagy aranyérmert nyerte, kissé hidegen megkomponált és nem mentes idegen reflexióktól.

Igen becses az *építészeti rész*. *Ludwig Ruff* bambergi érseki szemináriuma és *Friedrich Mayer* hősi emlékcarnoka az építészet legújabb törekvéseinek foglalata. («Neue Sachlichkeit.») A konstruktív elemek hangsúlya jellemzi ezt a maga egyszerűségével hatni akaró új stílust, a puszta dekoratív elemek mellőzésével. Ez néha a sivárságig lapossá teszi. A szeminárium udvara és a hősiemlék-csarnok főhomlokzata viszont meglepően tiszta és megnyugtató összbenyomást ad. Érdekes és az építészetben szokatlan fény-árnyék problémákkal kísérletezik *Karl Leubert* egy iskolaépületén.

Nürnberg mai iparművészete nem tartja a dicső mult régi színvonalát. Híres művészi gyermekjátékaikon tűnik ki leginkább extravaganciájuk, mellyel téves irányba terelik a csöppségeknek nemcsak esztétikáját, de elemi ismereteit is, mert azok alapján igazán nem különböztethetik meg a lovat a zsiráftól. Egy házioltár az ötvösség hasonló dekadenciáját mutatja s a bemutatott bútorok sem valának különösebb képzelőerőre. Feltezzük, hogy e megállapításaink nem helytállóak *általánosságban* s hogy más és nagyobb terjedelmű idevágó anyag kedvezőbb megvilágításba helyezné Nürnberg mai iparművészetét is.

Pipics Zoltán.

Zenei szemle

Az a meleg fogadtatás és nagy siker, amelyben a magyar művészeknek a nürnbergi «magyar hét» alkalmával részük volt, teljes viszonzásra talált az ősi német város kulturális tényezőinek budapesti bemutatkozásán. Nemzetközi kapcsolatban a zeneművészet a legáltalánosabb érvényű, mert nem szorul kommentárra és mégis a leg-

pregnánssabban fejezheti ki egy nép jellemét, lelki, szellemi műveltségét. Ilyen esetben azonban, mint amilyen a nürnbergiek vendégszereplése, nem elég a művészi siker regisztrálása, hanem amint — *Lupe* főpolgármester szavai szerint — a magyar művészek számtalan értékes kezdeményezésére adtak alkalmat nürnbergi látogatásuk alkalmával, úgy kívánatos volna, hogy a nürnbergi művészek vendégszereplése hasonló értékkel hatással járjon.

A nürnbergi operaegyüttes természetesen «A nürnbergi mesterdalnokok» előadásában remekelt a legjobban. *Hans Sachs*, a halhatatlan kézműves költő alakja, a gótikus német város hegyestetőzetű, csipkézett ormú ódon házaival és *Wagner* zenéje, a germán szellem legtisztább, legjellegzetesebb megnyilvánulásai. Valóságos himnusz ez a mű a német nemzeti művészet dicsőítésére. *Wagner* legegészségesebb, legerőteljesebb zenedrámája, amelyben nemcsak a mesterség és a lángész közötti különbséget, az alkotó képzeletnek és a művészi hagyományt kegyeletes tiszteletének szövetkezését akarta megmutatni, hanem az emberi szenvedés és gyarlóság élesszemű meglátásával, bensőséges hangjával a klasszikus egyetemes érvényűség magaslatára emelkedik. A féktelen jókedvtől, humortól duzzadó vígjáték hátterében megkapó ellentétül *Hans Sachs* alakjában jut kifejezésre az élet fájdalmas misztériuma. *Jaro Prochaska*, a nürnbergiek *Hans Sachs*ja mesteri alakítását produkált. Ezt a tudatos és megnyugodott emberi lelket, aki lázadás nélkül, derűs elnézéssel nem vár a maga számára semmit az élettől, csakhogy némi örömet terjesszen maga körül, aki le tud mondani még mielőtt kinyújtotta volna kezét a szerelem vagy a hatalom felé, ezt a kedélyes jószágot, amelyből nem érezzük ki a hősiességet, csak a legmélyebb emberi bölcsességet, ritkán láthatjuk színpadon ilyen teljességgel ábrázolni. Ilyen szerepeknél látjuk, hogy egy operaénekesnél mennyire nem elég az ének tudás, az értékes hanganyag, hogy mennyire hasonló fontosságú az alakítás képessége, a színészi feladatokba való elmélyedés készsége. A nürnbergi művész éreztetni tudta, hogy a lemondás nemcsak az életkedv kialakítása, hanem az élet és cselekvés alapelve is lehet. Gyönyörű baritonja, mesteri deklamálása csak eszköz volt *Hans Sachs* alakjának mély, emberi ábrázolásához.

Emellett a magasan álló művészi teljesítmény mellett a többi szereplő is kitűnően megállta a helyét. Minden német Wagner-előadáson élesen szembe-
tűnik, hogy a wagneri énekbeszédnek milyen sajátosan német a retorikája, milyen teljes kifejezést tud adni a német nyelv hangzóinak, sajátos szögletes vonalai mennyire csak a német nyelvben jöhetnek teljesen érvényre. Észak szülötte stílus, amely a legtávolabb áll a vonaloknak attól a nemes egyszerűségétől, amely Gluck vagy Mozart zenéjét jellemzik. Bechmesser (Franz Biehler) éles vokalizálásában különösen jellemzően jutott érvényre ez a szaghatottság, a német humor darabossága, nehézkessége, grotesksége. Stolzingi Walter hálás szerepében megkapó ellentétül a boldog szerelem ragyogó líraisága, a szabad lángész diadala a maradi szórszálhasogatók felett mint egy diadalhimnusz hangzott fel. *Heinrich Drost* üde, friss tenorján. Ugyancsak teljes elismerés illetheti Rudolf Lazer (Pogner), Krnyswick Annie (Éva) művészetét.

Wagner melodikus leleményét, amely talán egy művében sem olyan gazdag, mint itt, az életnek, színeknek, mozgalmasságának ezt a túladását szinte kábító virtouzitással felfegyverzett művészetét a zenekar Wetzelsberger Bertil karnagy vezetésével a német zenekultúra évszázados multjához méltó módon juttatta érvényre.

*

A *nürnbergi «Lehrer-Gesangsvereine»* a német énekkaroknál megszokott nagy kultúrával és a legalaposabb kidolgozásban igen szép műsort nyújtott egyházzenei történeti hangversenyén. Arcadelt, Hasler, Bach, Haydn, majd újabbszerű szerzők ritkán hallott kisebb egyházi művei kerültek előadásra. Ebből az alkalomból önkénytelenül is arra kellett gondolnunk, hogy amíg kint a nagyobb templomok kórusai — esetleg csekély beléptidíjjal — hetenként rendeznek hasonló hangversenyeket, nálunk erre milyen ritkán, csak alkalmilag kerül sor. Az egyházi zeneirodalom XVI—XVIII. századbeli csodálatraméltó vokális termékeit — amelyeket ebben a nemben talán azóta sem írtak — csak itt-ott, egy-egy hangversenyen csekély izelítőül hallhatjuk. Mennyivel nagyobb hatásúak volnának a hetenként rendszeresített, stílustörténeti szempontokat érvényesítő templomi hangversenyek. Bizo-

nyos, hogy ezeknek volna a legkomolyabb és legértékesebb közönségük, olyan közönség, amely nem a toilette-mutogatás és divat kedvéért jár zenét hallgatni, hanem hozzáillő környezetben öhajtja élvezni a zeneirodalom legnemesebb termékeit. Hogy milyen művészi hatást lehet elérni a legegyszerűbb eszközökkel, egy alaposan betanult, jó hanganyagú kettős quartettel, arra a nürnbergi derék tanítók kitűnő példát nyújtottak.

*

Strauss Richard «Intermezzo» c. művének előadásával búcsúzott Budapestről a nürnbergiek kitűnő operaegyüttese. Strauss nem nevezi operának a művét, hanem «polgári komédiának, szinfonikus közjátékokkal 2 felvonásban». Ezzel ismét alkalmunk volt megismerkedni a modern német operaátalakító kísérletek egyik érdekes megnyilvánulásával.

Szövege revüszerűen, 14 képben egy művészházasság epizódját hozza színpadra. A karmester férj többhetes vendégszereplésre utazik. Az asszony otthon marad és unalmában flörtölni kezd. De a szín hamar változik: egy levél jut a kezébe, ahol Mieke Maier nevezetű hölgy férjétől operajegyeket és találkát kér. Az asszony erre valóssággal dührohambot kap és rögtön válni akar. A dolog természetesen rendbe jön. Kiderül, hogy az egész tévedés volt, a levél nem a férjnek szólt, a házastársak kibékülnek. Az egész «polgári komédia» nem kitalálás, hanem Strauss személyes élményéből, saját házassáletének egy epizódjából fakadt.

Mindenesetre feltűnő jelenség, hogy a modern német operáirók ilyen előszeretettel nyúlunk családi perpatvarokat tárgyaló szövegekhez. (Lásd Hindemith «Hin und her», «Neues vom Tage».) De Strauss egész izlése, finom humora minden újszerűség keresése és reális érzeke dacára még a szöveg felfogásában is teljesen a késő romantikában gyökeredzik. Ami Hindemithnél a fiatal mesternél éles, ríktő színekben, a legnagyobb végteléken, ki-méletlen szatirától átitatva jelentkeznek, az nála puhább, békülékenyebb, líraibb. Valósággal úgy hat, mint egy prédikáció a temperamentumos asszonyok számára, akik csak megnehezítik férjeik életét. A női érzelmi világ szélsőségeinek, szubjektivitásának sokszor bizony tragikomikus jellegét — amelyen épűgy lehetne sírni, mint nevetni

— egy művészfilozófus meglátásával ábrázolja.

A szövegnek megfelelően Strauss egy sajátos operatípust alkotott, amely természetszerűen fejlődött ki előző drámai művei során. (Rózsalovag, Ariadne.) Az énekhangot társalgási hangnak tekinti, amely a legszürkébb prózától a különféle árnyalatú dialogus-színeken keresztül az érzelmes énekig emelkedik. Együttések, kórusok teljesen hiányoznak. A zenekar szerepe a nagyszerű straussi hangfestésben (pl. a téli sportjelenet, a «bayerisch-wienersch» légkörben fogamzott pompás Ländler s egyéb jelenetek) a motívumok erősen polifonikus feldolgozásában, de legfőképp a Strausstól közjátékoknak nevezett részekben rejlik. Szabadon formált szinfonikus zeneképek ezek, amelyek az uralkodó hangulat megerősítésében vagy előkészítésében drámai jelentőséget is nyernek. Ha jobban megvizsgáljuk Straussnak ezt az «új» stílusát végeredményben ebből is csak a Wagner korszak leáldozó napsugarai csillognak elő. Ezek a sugarak azonban már nem a Grál lovagok ezüstös sisakján tükröződnek vissza, hanem a szürke, mindennapi élet kicsinyes légkörébe olvadnak bele. Úgy látszik, az opera terén a németek számára nem igen terem már új babér.

Margarethe Ziegler az asszony, Köther a férj, J. Brombacher az udvarló

szerepében lelkiismeretes, kitűnő művészi munkát végeztek. A modern polgári milieu változatos képeinek rendezésében a németek különösen mestereknek bizonyulnak.

A nürnbergiek tiszteletére rendezett filharmonikus hangverseny fénypontja *Geyer Steji* asszony hegedűjátéka volt. Spohr VIII. hegedűversenyének már kissé kopott, elhasznált színeit meleg, szárnyaló kantilénájával, kápráztató technikájával teljesen új fénybe öltöztette.

Brahms II. szinfóniájának napsugaras jellege bensőséges kedélyessége tökéletesen érvényesült Dohnányi avatott dirigálásában. Brahms ezt a finom idillikus művét különösen szerette, talán épen azért, mert életében ritkák voltak az olyan szép ragyogó napok, mint amilyent itt megörökített.

Toch Ernest a mérsékelt modern német zene egyik jőnévű képviselőjének finom, ezüstös színekben hangszereelt kis mesejáték nyitánya és Strauss mesteri humorú, jól ismert Till Eulenspiegel-je szolgáltattak még alkalmat arra, hogy az első magyar zenekar nagy hírnevű karmesterével az élén újra bebizonyítsa a külföldiek előtt minden tekintetben európai színvonalát.

Prahács Margit.